

Beyin Göçünü Yeniden Düşünmek

Prof. Dr. İbrahim Özdemir

Beyin Gücü ve Beyin Göçü: Madalyonun Öbür Yüzü

Prof. Dr. Yunus Çengel

Beyin Göçü / Entellektüel Sermaye Erozyonu Bilgi Çağının Gönüllü Göçerleri: Beyin Gurbetçileri

Prof. Dr. Muhammet Kaya

Türkiye'den Beyin Göçü: Bir Anket Çalışması Üzerine Düşünceler

Prof. Dr. Aysıt Tansel - Yrd. Doç. Dr. Nil Demet Güngör

Demokratik Okul ve Sınıfı Yeniden Düşünmek

Prof. Dr. Selahattin Turan - Mine Güler

Türk Okulları

Aysal Aytaç

Değerli Eğitim Çalışanları,

Bu sayımızda, gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biri olan "Beyin Göçü" konusunu ele aldık.

Göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitmesi işidir. Zihinsel birikimin "marifete iltifat etme" hususunda eksiği olan bir ülkeden daha cazip imkânlar sunan başka bir ülkeye taşınma işi de beyin göçü olarak ifadenendirilmektedir.

"Beyin göçü" ibaresi, Türk dilinin kavram ihtiyacını karşılama hususunda nedenli kıvrak olduğunu ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir. Beyin göçü hadisesi göç veren ve göç alan ülkelerin ekonomik durumlarını, bilimi önemseyiş düzeylerini ortaya koymak bakımından da adeta bir ölçüt niteliğindedir. Beyin göçü alan ülkeler, bilimsel gelişmeyi önemseyen, bilimin gelişmesi için kaynak ayıracak ekonomik güce sahip olan, gerek kendi bünyesinden yetişen gerekse göç yoluyla kazandığı beyin gücünün bilimsel üretimiyle zenginliğine zenginlik katan ülkelerdir. Beyin göçü veren ülkelerse, bilimsel gelişmenin nimetlerinden yararlanmak için sahip olduğu diğer kaynakları ve en mühimi, hammaddeyi sarfetmek durumunda kalan ülkelerdir. Beyin gücüyle şekillenmiş çeşitli teknolojik aygıtları üretmek için kullanılan hammadde miktarı ve fiyatıyla ürünün fiyatı arasındaki büyük fark, beyin gücünün ve bu farkı bilenler için beyin göçünün ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitime Bakış'ın bu sayısında, Milli Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürü Prof. Dr. İbrahim Özdemir'in "Beyin Göçünü Yeniden Düşünmek", Prof. Dr. Yunus Çengel'in "Beyin Göçüyle Kaybettiğimiz Bilgi", Prof. Dr. Muammer Kaya'nın "Beyin Göçü/Entellektüel Sermaye Erozyonu", Yrd. Doç. Dr. Nil Demet Güngör/Prof. Dr. Aysıt Tansel'in "Türkiye'den Beyin Göçü: Bir Anket Çalışması Üzerine Düşünceler", Prof. Dr. A. Gürhan Fişek'in "Bir Danışıklı Döğüş: Beyin Göçü", Doç. Dr. Salih Barışık/Doç. Dr. Hakan Çetinbaş'ın "Beyin Göçünde Yükseköğrenim, Ar-Ge Faaliyetleri, Çokuluslu Şirketlerin Önemi" başlıklı yazılarında, beyin göçüne dair farklı açılardan ele alınmış görüşler bulacaksınız.

Bu sayımızda, bunların yanısıra MEB Yurtdışı Eğitim Öğretim Genel Müdürü Hasan Kaplan'ın "Bakanlığın Türk Cumhuriyetleri İle Türk Topluluklarına Yönelik Faaliyetleri" ile Aysal Aytac'ın "Türk Okulları" konulu yazıları da yer almaktadır.

"Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dille Eğitim" konusunu ele alacağımız gelecek sayımızda görüşmek dileğiyle...

hidiryildirim@egitimbirsen.org.tr

EĞİTİME BAKIŞ in bu sayısı 20 bin adet basılmıştır. Kurumlara ve eğitim çalışanlarına dağıtım il ve ilçe teşkilatlarımız tarafından yapılmaktadır.

Beyin Göçüyle Kaybettiğimiz Bilgi	1
Ahmet Gündoğdu	
Beyin Göçünü Yeniden Düşünmek	3
Prof. Dr. İbrahim Özdemir	
Beyin Gücü ve Beyin Göçü: Madalyonun Öbür Yüzü	7
Prof. Dr. Yunus Çengel	
Beyin Göçü/Entellektüel Sermaye Erozyonu	14
Bilgi Çağının Gönüllü Göçerleri: Beyin Gurbetçileri	
Prof. Dr. Muammer Kaya	
Türkiye'den Beyin Göçü: Bir Anket Çalışması Üzerine Düşünceler	30
Prof. Dr. Aysıt Tansel - Yrd. Doç. Dr. Nil Demet Güngör	
Bir Danışıklı Döğüş: Beyin Göçü	35
Prof. Dr. A. Gürhan Fişek	
Beyin Göçünde Yükseköğrenim, Ar-Ge Faaliyetleri, Çokuluslu Şirketlerin Önemi	38
Doç. Dr. Salih Barışık - Doç. Dr. Hakan Çetinbaş	
Demokratik Okul ve Sınıfı Yeniden Düşünmek	47
Prof. Dr. Selahattin Turan - Mine Güler	
Türk Okulları	53
Aysal Aytac	
MEB'in Türk Cumhuriyetleri İle Türk Topluluklarına Yönelik Faaliyetleri	57
Hasan Kaplan	
Devlet Okullarında Toplam Kalite Yönetimi	61
Uygulanabilir mi?	
Zekeriya Soydaş	
Kitap Tanıtımı	64

EĞİTİME BAKIŞ
Yıl: 5 • Sayı: 13 • Ocak - Şubat - Mart 2009

Eğitim-Bir-Sen'in 3 Aylık Ücretsiz Yayınıdır

Eğitim-Bir-Sen Adına Sahibi Ahmet GÜNDOĞDU Genel Başkan	Genel Yayın Yönetmeni (Sorumlu Müdür) Hıdır YILDIRIM Genel Basın Yayın Sekreteri
---	--

Yayın Kurulu Halil EYEMEZ Ahmet ÖZER Erol BATTAL Esat TEKTAŞ Ramazan ÇAKIRCI	Yayın Danışma Kurulu Dr. Adil ŞEN Dr. Zübeyir BULUT M. Emin ERGÜN İsmail Emre YILMAZ Harun ÇAKIR
--	--

İdare Yeri
GMK Bulvarı Ş. Daniş Tunalıgil Sk. No: 3/13 Maltepe-ANKARA
Telefon: (0.312) 231 23 06 (Pbx) Faks: (0.312) 230 65 28
BüroCell: (0.533) 741 40 26

e-posta: egitimbirsen@egitimbirsen.org.tr
web: www.egitimbirsen.org.tr

Teknik Hazırlık
Şenay MERAL

Baskı
Hermes Basımevi
Kazım Karabekir Cad. Murat Çarş. No:39/18 - İskitler / ANKARA
Tel: (0312) 384 34 32 - www.hermesofset.com.tr

Basım Tarihi : 00 Ocak 2009

Beyin Göçüyle Kaybettiğimiz Bilgi

Ahmet GÜNDOĞDU*

Büyük bir devlet olmanın verdiği güven duygusuyla Batı'nın bilimsel zihniyet değişimini geç fark eden Osmanlı, hiç hesaba katmadığı bir şekilde, bu dünya tarafından bir medeniyet kuşatmasına alınmıştı. Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine kurulan Türkiye, bu kuşatmanın cebri boyutunu Kurtuluş Savaşı'yla bertaraf etmesine rağmen psikolojik boyutunu ortadan kaldıracak mekanizmaları bir türlü hayata geçiremedi. Batı'nın teknik üstünlüğünden bahsedilirken, bu üstünlüğün bilimle elde edildiği idrak edilemedi. Aydınlarımız bu akıl tutulmasından nasibini, Batı'nın tekniğinin elde edilmesini bilimde değil, içinden çıktığı milletin tarihi gerçeklerinden uzak, milletin inanç ve kültür değerleriyle barışık olmadan her yönüyle Batı'yı örnek almakla elde edileceği vehmine kapılarak aldı. Bilgi üretmeden taklide yönelen bu aydın tipi, insanın en büyük özelliğini ihmal etti.

Zira insanı diğer varlıklardan üstün konuma getiren en büyük özelliği, bilgi üretmesidir. Ürettiği bilgiyi teknolojiye çevirebilen milletler, kültürlerini, medeniyet doğurabilecek bir seviyeye taşıma imkânını elde ederler. Yani medeniyet inşasının temeli bilgi üretimine dayanır. Bilginin elde edilmesinde insanın rolüyse, tartışılmazdır. Dünya milletleri sahnesinde yön tayin edici bir mevkide olmanın yolu hem "üstün beyinlerle" donanmak hem de onlara sahip çıkmaktan geçmektedir.

Şu unutulmamalıdır ki, üstün beyinlerin sayıları oldukça az, yetiştirilmeleri zahmetli ve pahalıdır. Yapılarında nazlılık, hassaslık ve akışkanlık mevcuttur. Aynı zamanda verimli olabilmeleri ve elde tutulabilmeleri de büyük gayret ister. Fakat bir ülke için en olumsuz durum; bu nitelikli ve kaliteli üstün beyin gücünün yetiştirilmesinden sonra kalkıp kendisine daha iyi imkânlar sunan başka bir ülkeye gitmesidir.

Konuya beyin göçünü gerçekleştiren aydın açısından baktığımızda, içinde yaşadığı toplumsal ilişkilerden tutun da onu çevreleyen koşullara ve gelecekle ilgili beklentilerine kadar birçok etmen ortaya çıkmaktadır. Bu etmenler incelendiğinde ve bireysel olarak değerlendirildiğinde, göçmen kişinin kendi adına tutarlı bir karar aldığı bile ifade edilebilir. Fakat her şeye rağmen göçmen pozisyonunda olan aydınların ülkelerine vefa borcu olduğunu unutmaması gerekmektedir. İşte bu noktada en önemli husus, gerçekleşmekte olan beyin göçünün önüne geçmek ya da tam tersi bir göçün başlaması için neler yapılması gerektiğinin sivil ve siyasi irade tarafından el ele verilerek düşünülmesi, sonuç almaya matuf politikaların hayata geçirilmesidir.

Buna yönelik politikalar, kısa ve uzun vadeli olmak üzere iki aşamalı olarak ele alınmalıdır. Kısa vadede, yurtdışına göç etmiş beyinlerimizin deneyimlerinin ülkemize aktarılma-

sı ve bunu sağlayacak çeşitli kanalların geliştirilmesi önemli bir konu olarak önümüzde durmaktadır. Bu kapsamda hem kamuoyuna hem siyasi iradeye ulusal bir politika oluşturma noktasında görev düşmektedir. Zira yurtdışındaki üstün beyinler, ülkelerinin kendilerinden ne derecede beklenti içinde olduklarını ancak bu kararlı tutumla algılayabilirler.

Uzun vadedeyse, göçe neden olan itici unsurların bertaraf edilerek, bu olumsuzluğun boşalttığı alanın pozitif açıdan çekim merkezi haline getirilerek doldurulması gerekir. Bunun yolu da, artık beyin göçüyle mücadelede klasik yöntemlerin terk edilerek, soruna farklı boyutlardan bakılıp analizlere gidilmesinden geçmektedir.

'Türkiye'nin ilerlemesi anayasa değişikliğine bağlıdır' diyenler haklıdır. Fakat gelişmiş bir ülke konumuna gelmemizi, madenlerimizi gereği gibi kullanmaya ya da sanayi kuruluşlarını artırmaya bağlayanlar da haklıdır. Hatta ilerlemeyi ülkemizdeki tarımın gelişmiş fenni usullerle yapılmasına bağlayanlar da haklıdır. Gerçekten bu alanların birinde sağlanacak gelişme öbür alanları da tetikleyecek güçtedir. Ancak bu alanların hepsinde atılım yapmamızı sağlayacak faaliyetse eğitimidir. Çünkü bugün dünyanın gidişatına yön vermeye çalışan ilerlemiş ülkeler "üstün beyinlerle" bilimsel araştırmaları en üst düzey-

* Eğitim-Bir-Sen Genel Başkanı

de yürüten ve elde ettikleri bilimsel verileri teknolojiye dönüştüren ülkelerdir. Bilgiyi üretip günlük hayatta kullanılabilecek teknolojiye çevirmek “üstün beyinlerin” işidir. Bu açıdan şu da unutulmamalıdır ki, ülkemizin kalkınması, “beyin göçünü” oluşturan sebepler ortadan kaldırılıp “üstün beyinlere” sahip çıkılmadan; sadece yeni kanun ve yönetmelik değişikliği yaparak şekil ve teşkilat yönünden yapılandırılan kurumlar yoluyla gerçekleşemez. Yani, iyi yetişmiş insan unsuru, kurumsal altyapı, modern bilime dayalı bilgi üretimi ve bu bilgileri yüksek teknolojiye tevdi edip, ekonomik faydaya çevirebilen bir bilimsel kapasiteye ihtiyacımız vardır.

○ halde; ilköğretim seferberliğinden tutun da üniversite sayısının artırılmasına kadar birçok atılımdan önce ilmî araştırmaları yapabilecek uzman kadroların yetiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu kadrolardan yoksun bir eğitim sisteminde kaliteli ve seviyeli bir öğretimin yapılması imkân dâhilinde değildir. Çünkü “üstün beyinleri” layıkıyla yetiştirerek bilim hayatına kazandıramayan eğitim sistemlerinin hâkim olduğu bir toplumda eğitim gören bireyler hem iyi yetişmediklerinden hem de ülkelerinin ekonomik durumunun onları istihdam edecek gelişmişlikte olmadığından, üretim hayatına dâhil olamamaktadır. Bu nedenle her sahada “üstün beyinli” araştırmacı bilim adamları yetiştirerek, bilimsel çalışma yapabilecekleri enstitüler açılmalı ve böylece üniversite eğitimi güçlendirilmelidir. Bu metotla bilim adamları, hem araştırma yaparak ülkemizin problemlerine teoride çözüm üretecek hem bu çözümlerin pratikte teknoloji olarak uygulanmasını temin edecek hem de her sahada meslek adamlarının üniversitelerde kaliteli bir seviyede yetişmesini sağlayacaktır. Bu

Batı'nın gerçekleştirdiği Rönesans ve Reform hareketlerinin arkasındaki itici güç, bilim adamlarına sağladığı zemin dolayısıyla bir cazibe merkezi olan Endülüs-İslam medeniyetidir.

kapsamda Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül'ün bilim, teknoloji, araştırma ve geliştirme alanındaki bilimsel çalışmaları himayesine almasını, bilim ödüllerini Çankaya Köşkü'nde vermesini, bilimsel toplantılara katılarak konuşmalar yapmasını önemsiyoruz. Şu bir gerçektir ki, bütün bu gelişmeler; memleketimizin sanatına, demokrasi seviyesine, fikir hayatına ve siyaset üslubuna yansiyacaktır.

Netice itibarıyla gerek kısa gerek uzun vadede hazırlanan planların temel hareket noktası, dünya tarihinin bilimsel seyrini iyi okumaktan geçmektedir. Orta Çağ Avrupası, skolâstik düşünce kalıplarını yıkıp, bilim zihniyetini değiştirmiş, böylece eleştirel yaklaşım ortamını sağladıktan sonra dünyaya yön veren bir konuma gelmiştir. Zira Batı'daki aydınlar bu süreçle birlikte bilimsel tartışma ortamını elde etmiş ve ürettikleri bilimsel verileri günlük hayatta kullanılabilecek teknolojiye çevirerek Batı'nın kültürel, siyasal, ekonomik ve sosyal hayatında ciddi paradigma değişikliklerini sağlamıştır. Bu sürece İslam dünyası açısından baktığımızdaysa, tersine bir işleyişin olduğunu müşahade ederiz. Yani, Batı medeniyeti bilim zihniyeti açısından zirveye tırmanırken, İslam medeniyeti bilim zihniyeti açısından inişe doğru geçmiştir. Bir başka deyişle, Batı'nın gerçekleştirdiği Rönesans ve Reform hareketlerinin arkasındaki itici güç, bilim adamlarına sağladığı zemin dolayısıyla bir cazibe merkezi olan Endülüs-İslam medeniyetidir.

Bilim ve teknoloji, bütün insanlığın ortak mirası üzerinde yükselir. Yani, sıfırı Türk bilim adamı

Harezmi'nin bulduğunu, tıp ilminin kurucularının başında İbn-i Sina'nın geldiğini, sosyolojinin kurucusunun İbn-i Haldun olduğunu ve bunlar gibi birçok ilkleri Müslüman bilim adamlarının gerçekleştirdiğini hatırlatır. Batı'nın Orta Çağ karanlığından kurtulmasında Fatih'in İstanbul'u fethederken döktüğü topların rolünü de unutmamalıyız. Zira derbeylelerin şatoları ancak bu toplarla muhalifleri tarafından yıkılarak korunaklı birer sığınak olmaktan çıkarılmıştır. Batı'nın kendini yenilerken model aldığı geçmişimize ait gerçekleri unutmadan geleceğe bakmalıyız. Bu bakış açısı bize, değerlerimize sarılmayı, kendimize dönmeyi ve birikimlerimizi örnek almayı işaret edecektir. İşte bu kaynaktan alacağımız güçle tarihi tecrübelerin içinden gelen bir millet olarak kendimize olan özgüvenimizi yitirmeden “üstün beyinlerimize” sahip çıkarak, onlara sağlayacağımız imkân ve ortamlarla medeniyet dirilişimizi sağlayabileceğimizi asla aklımızdan çıkarmadan bir an önce harekete geçmeliyiz. İşte o zaman yüksek teknolojiye sahip bir ülke olarak bölgesel ve küresel ölçekteki siyasi, kültürel ve ekonomik meselelerde önemli bir güç olarak sahneye çıkabiliriz.

Bu duygu ve düşüncelerle ülkemizin yarınlarının daha güzel ve müreffeh olacağına dair inancımızı daima diri tutarken, bilim ve teknoloji noktasında atılım yapmamız için en önemli unsur olan “yetişmiş insan gücünün” nasıl değerlendirilebileceğiyle ilgili görüşlerini bizlerle paylaşan uzmanlarımıza teşekkür ediyorum.

Beyin Göçünü Yeniden Düşünmek

Prof. Dr. İbrahim ÖZDEMİR*

Küreselleşen dünyanın dinamikleri birçok şeyi değiştirdiği ve dönüştürdüğü gibi, “beyin göçü” olarak nitelenen eğitilmiş insanın kendi ülkesinden farklı bir ülkede çalışmasının/bulunmasının niteliği de bazı değişimlere uğramıştır. Bir yandan İngiltere gibi gelişmiş bazı ülkelerde bile beyin göçüne rastlanırken, diğer yandan yetişmiş beyinler buldukları yerlerde ülkelerinin ve halklarının elçisi olmanın ötesinde; sesi ve vicdanı da olmakta/olabilmektedirler. Dahası, geri döndüklerinde, tüm tecrübe ve birimlerini de birlikte getirmektedirler. Bu nedenle beyin göçü konusunu yeniden düşünmek zorundayız.

Suyun tabii mecrasında akması ne kadar doğal ise, bilim ve sanat insanları -Allah vergisi- melekelerini geliştirebilecekleri; rüyalarını gerçekleştirebilecekleri; araştırmalarını rahatça yapabilecekleri; en önemlisi de inançlarından, dillerinden, renklerinden ve kültürlerinden dolayı dışlanmadıkları ülkelere doğru göç eder. Buna insanca ve refah içerisinde yaşamayı da ekleyebiliriz. Tarih boyunca bilim, sanat ve kültür adamlarının

akış yönünün, “değerlerinin bilindiği”, “çalışmalarını yapabilecekleri” ve en önemlisi ise “saygı gördükleri” ülkelere doğru olmasının nedeni de budur. Doğu ve Batı’nın büyük ilim insanlarının hayatları bu iddiamızı doğrulayan delillerle doludur. Gerek Selçukluların gerekse Osmanlıların yükseliş döneminde birçok öğrencinin çeşitli bölgelerden Anadolu’ya öğrenim görmek üzere geldiğini biliyoruz. Ancak küreselleşen dünyada beyin göçünün farklı boyutlar kazandığı; bazı gelişmiş ülkelerin bu konuda yeni ve kapsamlı stratejiler oluşturdukları görülmektedir. Başka bir ifadeyle, bazı ülkelerin, geliştirdikleri yeni stratejilerle, tıpkı akarsular üzerinde yapılan barajlarla suyun tabii akışına müdahale edilip daha çok enerji elde edildiği gibi, beyin göçünün tabii akışına da müdahale ederek, yönlendirdiği görülmektedir.

Dünya Bankası’nın “2008 Küresel Ekonominin Durumu” raporuna göre, beyin göçü az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin en hayati sorunudur. Söz konusu ülkelerin kıt kaynaklarına rağmen yetiştirdiği en değerli kaynağı olan “insan sermayesinin” başka ülkelere akıp gitmesi karşısında bir şey yapmaması, adeta seyirci kalması anlaşılabilir değildir. Belki de, büyük resme bakarak, beyin göçünün kime ve nasıl yaradığından hareketle, bu sosyal olgu çok iyi anlaşılabilir. Kendi ülkesindeki doğal kaynaklar gibi, insan sermayesine de sahip çıkmayan iktidarların -tüm ulusalcı söylemlerine rağmen- gelişmiş ülkeler hesabına çalıştıkları açıktır. Dünya Bankası’nın verilerine göre 1990’dan bu yana geliş-

* MEB Dış İlişkiler Genel Müdürü

mekte olan ülkelerden yurtdışına giden beyin göçü ikiye katlanarak devam etmektedir. Bazı küçük ülkelerde ise beyin göçünün oranı %60'ı geçmektedir. OECD'nin verileri de, Dünya Bankası'nın verilerini desteklemektedir. Bu verilere göre de, 1990'dan bu yana beyin gücü katlanarak devam etmektedir. Örneğin Japonya'nın eğitimli iş gücüne sağladığı vize oranı 1992-1999 arasında %70 oranında artmıştır.

Gelişmiş ülkeler, küreselleşen dünyada ekonomilerinin rekabet edebilirlik niteliğini güçlendirmek için beyin göçünü teşvik edici çeşitli tedbirler almaktadırlar. Bir yandan yüksek öğretim sistemlerini yenilerken, bir yandan da ülke, ırk, renk, din ve dünya görüşü ayrımı yapmadan en iyi beyinleri cezbedecek şartları ve imkânları oluşturmaktadırlar. Bununla beraber, beyin göçü sadece geliştirmekte olan ülkelerin sorunu da değildir. Sanılanın aksine gelişmiş ülkelerde de beyin göçü yaşanabiliyor. Bunun en tipik örneği ise İngiltere'dir. Zaten "beyin göçü" kavramını icat eden de İngiltere Kraliyet Akademisi'dir. Akademi 1950'li ve 60'lı yıllarda ABD ve Kanada'ya olan bilim insanı ve teknoloji transferini tanımlamak için bu kavramı kullanmıştır. İngiltere hükümeti küreselleşme bağlamında beyin göçü olgusunu tekrar ele almış ve bu konuda yeni

bir strateji geliştirmiştir. Bunun ilk adımı olarak İngiliz hükümeti, bir araştırma kurumu olan Wolfen Foundation'la beş yıllık bir araştırma başlatmıştır. Amaç İngiltere dışında bulunan eğitimli ve nitelikli İngiliz vatandaşlarını yeniden ülkelerine döndürmek ve kazandırmanın yanında; başka ülkelerin en iyi araştırmacılarını ve bilim insanlarını da cezbetmektir. Bu iş için ayrılan bütçe 20 milyon sterlindir. ABD de meşhur 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından düşen beyin göçünü yeniden arttırmak için yeni tedbirler almıştır. Eğitimli ve deneyimli araştırmacılara verilen H1-B vizesi sayısını yıllık 115 binden 195 bine çıkarmıştır.

Bu iki örnek OECD ülkelerinin arasında bile beyin göçü konusunda büyük bir rekabetin yaşandığını göstermektedir. Ancak asıl eğilim, yukarıda da açıklandığı gibi geliştirmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere doğru olan beyin göçüdür. OECD'ye üye ülkelerde bir yanda olumsuz demografik yapı diğer yandan da küresel ekonominin dinamik ve rekabetçi yapısının doğurduğu karmaşık soruları ve sorunları çözecek beyinlere ve eğitimli iş gücüne olan talep artmıştır. Bunun üzerine 1990'dan bu yana Asya ülkelerinden ABD, Kanada, Avustralya, İngiltere'ye yeni bir beyin göçü dalgası görülmektedir.

ABD, sahip olduğu kaliteli üniversiteler, gelişmiş araştırma merkezleri ve tüm bunlara ek olarak sağladığı ekonomik ve kültürel imkânlarla en büyük cazibe merkezi olmaya devam etmektedir. ABD'deki yabancı nüfusun %40'ının mesleki eğitime sahip kişilerden oluşması tesadüfî değildir. Özellikle Bilgi Teknolojileri (BT) konusunda eğitimli kişiler; Hindistan, Çin, Rusya ve hatta bazı OECD ülkelerinden ABD'ye göç etmektedirler. ABD, tüm OECD ülkelerinde öğretim gören yabancı öğrencilerin %32'sine ev sahipliği yapmaktadır.

ABD beyin göçünü cezbeden tek ülke değildir. Başta Kanada olmak üzere, diğer gelişmiş ülkeler de yabancı öğrencileri, araştırmacıları ve bilim adamlarını cezbetmeye devam ediyor. Bunun en tipik örnekleri Fransa ve Almanya'dır. Her iki ülke de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana daha çok eğitimsiz, tecrübesiz ve vasıfsız iş gücü alırken, bu politikalarını son zamanlarda değiştirerek yabancı öğrencileri, araştırmacıları ve BT işçilerini cezbetmeye başladıkları görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmak ve ayağa kalkmak için kas gücünü talep eden bu ülkeler, şimdilerde küreselleşmenin getirdiği meydan okumalara çözüm üretecek, yaşlanan nüfuslarının bıraktığı boşluğu dolduracak nitelikli ve eğitimli

iş gücünü cezbetmeye çalışıyorlar. Bu konudaki tecrübelerinden dolayı da başarılı oluyorlar.

Almanya, 2000 yılında adeta “green card” benzeri bir uygulama ile 20 bin yabancı Bilgi Teknolojisi uzmanı almayı planlamış; ertesi yıl sonunda çoğunluğu Doğu Avrupa ülkelerinden olmak üzere on binden fazla BT uzmanına iş vermiştir.

Asya'nın en dinamik ekonomilerinden olan Singapur da başta BT işgücü olmak üzere ihtiyaç duyduğu “insan sermayesini” Malezya ve Çin'den göç kabul ederek karşılamaya çalışmaktadır. Buna İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın yanında Rusya ve Çin'i de ilave edebiliriz.

Burada beyin göçünün bir diğer boyutuna da değinmekte yarar var. O da, küreselleşen dünyada, siyasi ilişkilerin de küreselleştiği gerçeğidir. Bunun anlamı, başka ülkelerde bulunan nitelikli ve eğitimli insanların kendi ülkelerinin fahri elçileri ve temsilcileri olarak rol oynayabildikleridir. Kendi ülkeleri adına buldukları platformlarda lobi yapabilmeleri; ülkelerinin sadece ekonomisine değil, siyasi sorunlarının çözümünde de rol alabilmeleridir. Dahası kendi ülkelerine gelen öğrencilere projelerinde öncelik vermeleri, onlara danışmanlık ve rehberlik yapmaları da katma değer olarak görülebilir.

Beyin göçü veren ülkelerin bunu bir fırsata dönüştürebilmeleri de bu konuda alınacak tedbirlere ve geliştirilecek stratejilere bağlı görünmektedir. Dahası, gelişmekte olan bir ülke, gelişmiş bir ülkede eğitim gören, yetişen ve tecrübe sahibi olan “beynini” geri getirebilirse; bu insanlar beraberlerinde tecrübelerini ve küresel ağlarla olan bağlantılarını da getireceklerdir. Hatta birçok girişim için ana sermayesini bile birlikte getirebilirler. İmkân sağlandığında bu tecrübeleri ile ülkelerinin kalkınmasına çok ciddi katkılar sağlayabilirler.

Bunun farkında olan ABD de başta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere yurt dışına öğrenci göndermekte ve bunu bir kayıp olmaktan çok kazanç olarak görmektedir. Uluslararası Eğitim Enstitüsü'nden Peggy Blumenthal'a göre, “küreselleşme gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, yurt dışına öğrenci gönderme son derece önemli” bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Zira “yurt dışında eğitim gören öğrenciler, küresel ekonomide daha etkili çalışabilir, kültürel tecrübe kazanmış olurlar.”

Beyin göçüyle ilgili diğer anlamlı bir örnek Japonya'dır. Japonya da gelişmekte olan ülkelerin beyin gücünden yararlanmaya çalışmaktadır. Konuyu araştıran Japon yetkililer ABD, Kanada ve Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında ya-

bancı öğrencilerin %3'ünü ancak çekebildiğini görmüştür. Bu oranı çok az bulan Japonya Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı bu sayıyı arttırmak için özel bir strateji geliştirerek; uluslararası öğrenci değişim programını yeniden gözden geçirmiş ve ciddi reformlar yapmıştır.

1983'te kabul edilen “100 bin yabancı öğrenci kabul etme eylem planı” çerçevesinde, öğrencilerin Japonya'ya ayak basmalarından ayrıldıkları güne kadar geçirecekleri tüm safhalar yeniden gözden geçirilmiştir. Planın en önemli hedefi 21. yüzyılda Japonya'da daha çok yabancı öğrenci görmektir. 2003'te, yani 20 yıl sonra, yapılan bir değerlendirmede, yabancı öğrenci sayısının 100 bini geçtiği görülmüştür. Dahası, mevcut öğrenci sayısının beş yıllık bir sürede 30 bin artırılması beklenmektedir. Görüldüğü gibi, belli bir strateji çerçevesinde ele alınınca beyin göçü çok farklı bir mahiyet arz etmektedir (Ülkemizde eğitim gören yabancı öğrencilerin on sekiz bin civarında olduğunu hatırlamanın yeridir.)

Bununla beraber, belli bir stratejisi olmayan; yurt dışına gönderilen beyin gücünün tekrar dönüşünü temin edemeyen; bunun için gerekli önlemler almayan/alamayan ülkeleri ciddi sorunlar beklemektedir. En azından elimizdeki rakamlar daha olumsuz bir resmi

ortaya koyuyor. O da az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere gelen master ve doktora öğrencilerinin çok azının geri döndüğü, büyük çoğunluğunun -çeşitli sebeplerle- eğitimini tamamladığı ülkelerde yaşamaya devam ettiğidir. Örneğin 1990-91 yıllarında bilim ve teknoloji dalında ABD’de doktora yapan Hintli öğrencilerin %79’u, Çinli öğrencilerin ise %88’i Amerika’da kalmayı tercih etmişlerdir.

Ülkemiz bağlamında geri dönmeyen veya döndükten sonra yeniden gidenleri sayısı düşündürücüdür. Yapılan bir araştırmaya göre, yurt dışına gidenlerin “sadece %13,5’i mezun olur olmaz dönme niyetinde olduğunu belirtmiştir”. Dönüşünü çeşitli şartlara bağlayan ve bağlamayanların toplamı göz önüne alındığında Hint ve Çin oranına yakın bir oran ortaya çıkmaktadır.

Geri dönmeyişin nedenlerini ülkemizdeki siyasi ve ekonomik nedenlerle açıklamak yeterli görünmemektedir. Durum yakından incelendiğinde veya geri dönenlerle yapılan birebir görüşmelerde büyük resmin farklı bir boyutu ortaya çıkmaktadır. O da üniversitelerimiz, daha doğrusu yüksek öğretim sistemimizle ilgili üstü örtülen bir sorundur (Yapılan bilimsel bir araştırmaya göre geri dönmeyenlerin %47’si bu tür bürokratik

sebeplerden dolayı bu kararlarını vermişlerdir). Üniversitelerimizin ideolojik yapısına ek olarak, yurt dışında eğitimini tamamlayıp dönenlere hiç de iyi davranılmamaktadır. Bunların işe başlaması, kadro verilmesi ve yükseltilmesinde liyakat ve başarı dışında ölçütler aranmakta; bazen de mesleki kıskançlıklar söz konusu olmaktadır. Hayatında hiç yurt dışına çıkmamış; farklı bir üniversite ortamında ders vermemiş hocaların bu konuda ciddi bir sorun oluşturduğu; yurt dışından gelenlerin adeta geldiklerine pişman edildiği sık sık görülen ve duyulan bir olgudur. Bu nedenle yüksek öğretimin sorunları irdelenirken bu konu da dikkate alınmalıdır. Bir yandan mevcut akademisyenlerin yurt dışı tecrübesi kazanma ve farklı ortamlarda ders vermeleri teşvik edilirken, diğer yandan yurtdışından gelenler için nesnel ölçütler belirlenmelidir. Yurt içi tecrübesi olmayan; mevzuatı ve “geleneği” bilmeyen uzun süre dışarıda bulunmuş bilim insanlarımız bazı hocaların kaprislerine ve keyfiliklerine emanet edilmemelidir.

Beyin göçü olgusuna daha geniş bir perspektiften bakıldığında, bunu sadece daha iyi bir eğitim, ekonomik ve kültürel imkânlarla açıklamanın yeterli olmadığı görülmektedir. İç çatışma, savaş, dini ve siyasi baskı, etnik ayrımcılık vb.

nedenlerden dolayı da ülkelerini terk edenler olduğu görülmektedir. Buna geldikleri kurumdaki ideolojik zihniyet yanında, yurtdışı tecrübesi olmayan hocaların kişisel kıskançlık ve kaprisleri de eklenmelidir.

Bunu göz önünde bulundurduğumuzda gelişmekte olan ülkelerdeki “etnik, dini ve siyasi çatışmaların” ve bunların neden olduğu sorunların temel nedenlerini yeniden sorgulamanın gereği ortaya çıkar. Bu çatışmaların kime, nasıl hizmet ettiği; ya da kimlere katma değer olarak geri döndüğü iyice değerlendirilmelidir. Aslında büyük resme bakıldığında bunu anlamak zor değildir. Ancak iç sorunlara düğümlenmiş; etrafını göremeyen, dünyanın ve ülkesinin gittiği yönü kestiremeyen insanların bunu anlaması hiç de kolay değildir. Yapılması gereken, sadece siyasi anlamda tam demokrasi değildir. Hepimizin kişisel olarak da farklı olanı, bizden daha iyi olanı hazmetme, takdir etme ve saygı duyma gibi etik bir görevi de bulunmaktadır. Böyle bir ortam sağlanmadan, beyin göçünün önlenmesi mümkün görünmediği gibi, farklı ve yeni beyinlerin cezbedilmesi de retorikten öte geçmeyecektir. Bundan dolayı da beyin göçü olgusunu tüm boyutlarıyla yeniden düşünmenin zamanıdır.

Beyin Gücü ve Beyin Göçü: Madalyonun Öbür Yüzü

Prof. Dr. Yunus ÇENGEL*

Dünya bilgi çağını yaşıyor ve çağdaş ülkeler hızla bilgi tabanlı ekonomiye geçiyorlar. Bilişim ve iletişim, çağımıza damgasını vuran yüksek değerler. Bu bilgi çağında en büyük güç, bilgiyle donanmış eğitilmiş beyin gücüdür. Ülkelerin zenginlikleri artık sahip oldukları doğal kaynaklar ve sanayi üretimlerinden ziyade toplam beyin güçleriyle ölçülüyor. Saygınlıkları da bilim ve sanatta söz sahibi kişilerin sayısı ile orantılı olarak artıyor. O yüzden modern dünya ülkeleri bütçelerinden en büyük payı eğitime, yani genç beyinlerin gelişimine ayırıyorlar.

Türkiye'nin önde gelen problemlerinden biri beyin göçü veren bir ülke olması ve bu göçü tersine çevirmek şöyle dursun, yavaşlatmayı dahi başaramamış olmasıdır. Üniversitelerdeki başarılı gençlerimizin önemli bir kısmı mezun olunca yurtdışına gitmeyi planlamaktadır. Başta ABD olmak üzere modern dünya ise yetişmiş en iyi beyinleri cezbediyor olmanın sefasını sürmekte, bilim ve teknolojiye hakimiyetlerini pekiştirmektedirler.

Türkiye haklı olarak büyük masraflarla üniversiteden mezun ettiği en kabiliyetli beyinlerini baş-

ka ülkelere kaybettiğinden dolayı rahatsızdır ve diğer ülkelerin beş kuruş harcamadan hazıra konmasını haksızlık olarak görmektedir. Üniversiteyi bitirir bitirmez yurtdışına gidip orada kalan kişilerden biri olarak bu serzenişlerden biz de yeterince nasibimizi alıyoruz ve "biraz da dönüp ülkenize hizmet etseniz" türü masum ve haklı talepleri her platformda işitiyoruz. Hatta bazen bencillikle suçlanıyor, hoş olmayan ithamlara maruz kalabiliyoruz.

Tabi bu, madalyonun görünen yüzü veya resimdeki karelerden sadece biri. Gerçek resim ise, bu basit tablodan oldukça farklı. Resmi bütünüyle görmek için tüm karelere birlikte bakmak lazım. Halk dilinde, "İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır" diye güzel bir söz vardır. Beyin göçü olayının perde arkasını ve gerçek yüzünü görmek isteyenlerin önce iğneyi kendilerine batırma cesaretini ve ezberlerden arınma iradesini göstermeleri gerekir. Çünkü konunun bazı yönleri pek çok ezberi sarsacak ve canımızı yakacak cinsten. Ayrıca beyinlerde kök salıp hür iradeyi ipotek altına alan tabuların sökülüp atılmasına tahammülü olmayanların da yetişmiş beyinlerin ülkeye geri dönmesi

fikrini tekrar değerlendirmeleri gerekebilir.

Bu makalenin amacı cesur bir tarzda akıl, mantık, ve tecrübelerden süzölmüş bilimi rehber olarak beyin göçü konusuna ışık tutmak, konunun karanlıkta kalmış yönlerini aydınlatmaya çalışmaktır. Gün ışığı, karanlık ortamlarda durmaya alışmış gözleri kamaştırıp rahatsız ettği gibi, bilim ışığı da ön yargılarla kararmış beyinlere rahatsızlık verebilir. O yüzden burada ifade edilen fikirleri, duygusallığı bir yana bırakıp mantık terazisiyle tartmak lazımdır

Beyin göçünden şikâyet edip yetişmiş beyinlerimizin ülkeye geri dönmesini talep edenlerin önce bir samimiyet testinden geçmesi lazımdır. Zira beyin göçü konusunda ağıt yakan çok kişi bunun sadece edebiyatını yapıyor, realite ile karşılaşınca tam karşı tavır alıyor. Yetişmiş beyinleri cezbetmek için hiçbir ciddi adım atılmıyor, hatta bu tür adımlar sekteye uğrattılıyor. Bir örnek vermek gerekirse, tıp eğitiminin ne kadar meşakkatli ve masraflı olduğu herkesin malumudur. Bugün çok sayıda doktorumuz yurtdışında hizmet vermektedir ve hiç masrafsız hazıra konan o ülkelere "şanslı" olarak gıpta ile

* Nevada Üniversitesi, ABD

bakılmaktadır. Ama ne gariptir ki, yabancı doktorların Türkiye'ye gelip burada hizmet vermesinin önünü açacak olan yasal düzenlemeye ilk karşı çıkan Türk Tabipler Birliği olmuş, zamanın Cumhurbaşkanı da yasayı veto etmiştir. Bir sağlık çalışanları sendikası da Türkiye'de doktor açığına rağmen bu açığın yabancı doktorlarla kapatılmasına karşı olduğunu açıklamıştır. Öne sürülen bahane ise, yabancı doktorların çoğunlukla Hindistan gibi ülkelerden geleceği, bunun da sağlıkta hizmet kalitesini düşüreceği endişesi. Nedense ABD gibi en kaliteli sağlık hizmeti veren ülkeler, Hindistan ve hatta Afrika ülkelerinden gelen yüzlerce doktorun istihdamından gayet memnundur. Öyle görülüyor ki, Türkiye'deki sağlık çalışanları kendilerine rekabet oluşturacak yeni beyinlere sınır kapılarının kapatılmasını istiyor. Hazır yetişmiş yabancı doktorların ülkeye girmesine izin vermeyen yasadışı bir ülkenin beyin göçünden ve oluşan doktor açığından şikâyet etmeye hiç hakkı yoktur; aynen yabancı futbolcuların ülkeye girişini yasaklayan bir ülkenin kaliteli futbolcu yetersizliğinden şikâyet etmeye hakkı olmadığı gibi. Aslında serbest istihdam beraberinde rekabeti, kalite yarışını ve halka sunulan hizmet çitasının

yükselmesini getirir; bazı işler yabancıların eline geçiyor olsa bile.

Tabipler Birliği ve SES'in kendi üyelerinin menfaatini korumak için yabancı doktor istihdamına karşı çıkması, Osmanlı zamanında binlerce yazıcının işlerini kaybetmesine meydan vermemek için matbaanın ülkeye girmesine karşı çıkması durumunu hatırlatıyor. Sınır kapılarını matbaaya kapatarak yazıcıların işlerini kaybetmesi bir süreliğine önlendi ama sonunda yazıcılar dahil herkes cahil kaldı ve koca imparatorluk battı. ABD bugün hala bir süper güç ve dünyanın teknoloji lideri ise, bunu, işlerini kaybetme riskiyle yüz yüze kalan vatandaşlarının itirazlarına kulak asmayıp kapılarını yerküredeki tüm parlak beyinlere sonuna kadar açmasına ve onların kalması için gereken tüm altyapıyı sağlamasına borçludur. Zaten ideallerin sönük, hedeflerin küçük olduğu yerlerde büyük beyinlere ne ihtiyaç var ki?

Üniversitelerde başörtüsü yasağı konusu da, Türkiye'nin beyin göçü konusundaki samimi-yetsizliğinin önemli bir göstergesidir. Başın dışındaki örtüye içindeki beyinden daha çok önem veren, başları, içindeki beyin gücüne göre değil de dışındaki örtüye göre değerlendiren, en parlak beyinleri, etrafında örtü var diye gözardı eden ve onları göçe zorlayan bir düşünce sisteminin, beyin göçünden ve ülkenin beyin kaybetmesinden şikâyet etmeye hiç hakkı yoktur. Din ve inanç özgürlüğü, içinde bulunduğumuz özgürlükler çağında en temel insan hak ve hürriyetlerindedir. Üzerinde örtü var diye kendi ülkelerinde en temel insan hak ve hürriyetlerinden mahrum bırakılan, görmezlikten gelinen bu parlak beyinleri Batı ülkeleri kollarını açarak karşılamakta, onlara beyinlerinin parlaklığı derecesinde hürmet etmektedir. Yani Batı ülkeleri başa baktıkları zaman içindeki beyini görmekte, örtüyü kaale bile almamaktadırlar. Komplo teorilerine pek rağbet eden birisi değilim ama latife olsun diye bir teori de ben üreteyim: Aslında bizdeki başörtüsü yasağını Batı ülkeleri planlıyor ve bu planları da Türkiye'deki işbirlikçilerine uygulatıyorlar. Böylelikle her yıl Türkiye'den binlerce parlak beyin Batı ülkelerine üniversite okumak veya mesleklerini icra etmek için

gelmek zorunda bırakılıyor ve Batı'nın beyin gücüne taze güç katıyorlar. Batı da bu zinde beyin gücüyle Türkiye gibi beyinleri kan kaybetmekte olan ülkeleri bir güzel sömürmeye devam ediyor. Türkiye'de başörtüsü yasağı kalkınca buna herhalde en fazla ABD ve Batı ülkeleri üzülecek, o gün onlar için başlarına kara bağlayacakları bir gün olacaktır.

Minareyi çalan kılıfını hazırlamış derler. Samimi olarak beyin göçü almak isteyen bir ülkenin önce gerekli altyapıyı hazırlaması lazımdır. Beyin göçünün kervansarayları üniversitelerdir ve beyin kervanlarını ağırlamak isteyenlerin de yapması gereken ilk iş dünya beyinlerini cezbedecek yerel ezberler yerine universal değerlerin hükümferma olduğu çağdaş üniversiteler kurmaktır. Bu da herhalde temel misyonu "resmi ideolojinin bekçiliğini yapmak" olan ve hedefi de fikri ve vicdani hür bireyler yerine artık kabak tadı veren köhnemiş ezberleri zihinlerinin mihenk taşı yapan bireyler yetiştirmek olan kurumlarla olmaz. Türkiye devleti artık ideoloji empoze etme sevdasından ve beyinleri belli düşünce kalıplarına göre şekillendirilmiş muhakeme özüllü robotengiz bireylerden oluşmuş bir homojen ulus yaratma hayalinden vazgeçmelidir. Müfredatında hala tartışmaya kapalı zorunlu "Devrim Tarihi" derslerinin olduğu üniversiteler, universal kurumlar olduklarını iddia edemezler. Bu tür da-

yatma müfredatla parlak yabancı beyinleri cezbedemezler.

Öyle görülüyor ki, mevcut eğitim sistemini kuranların gayesi, öyle sanıldığı gibi, hür düşünceyi teşvik edip beyinleri parlatmak veya parlak beyinler için bir cazibe merkezi oluşturmak gibi şeyler değildi. Tam tersine, sorgulayıcı ve ilerlemeci beyinleri tırpanlayıp ülkeyi o tür tehlikeli unsurlardan korumaktı. Üniversitelerinde bile düşünce ve ifade özgürlüğünün özüllü olduğu bir ülkeye hür fikirli parlak beyinlerin gelmesini beklemek, dışarda serbestçe uçuşan kuşların kendi istekleriyle gelip kendilerini bir kafese kilitlemelerini beklemek kadar gerçekçidir. Tabi milliyetçiliği sorgusuz sualsiz hakim otoriteye itaat olarak görüp kökleşmiş ezberlerin sorgulanmasına tahammül edemeyenler, her türlü düşüncenin serbestçe ifadesini milli birliğimiz için bir tehlike olarak görebilir, bu kişiler ne kadar parlak olursa olsun kendileri gibi düşünmeyen beyinleri kendi aralarında değil, mezarda veya en azından ülke sınırları dışında görmek isteyebilirler. Bunu da, milletini sevmek adına yapıyor olabilirler. Ama unutulmasın ki, 1930'ların Almanya'sının İkinci Dünya Savaşı'nda mağlubiyetini hazırlayan en önemli etken, bu tür kör bir milliyetçilikle ülkedeki "kendilerinden olmayan" en parlak beyinleri ülkeyi terketmek zorunda bırakanlardı. Eğer Einstein gibi birçok hür fikirli parlak beyin

Almanya'yı terkedip kendilerine kucak açan ABD'ye göç etmek zorunda kalmasaydı, ilk atom bombası muhtemelen ABD yerine Almanya'da geliştirilecek ve savaşın seyri değişecekti. Ve Einstein, aykırı fikirlerine rağmen, gerçek Alman milliyetçilerinin başta olacaktı. Düşünmek ve ders almak lazım: O günün Almanyasına acaba Einstein gibi parlak beyinleri ülkeden kaçırılan bağınaz milliyetçiler kadar zarar veren oldu mu? Parlak beyinlerin de bir fiyatı vardır; o da en aykırı fikir ve düşüncelere saygı ve toleranstır. Bu fiyatı ödemeye tahammül edemeyenler, beyin pazarında boşuna dolaşmasınlar, gidip evlerindeki ezberleriyle oynasınlar.

Akla şöyle bir soru gelebilir: Dili, dini, milliyeti ne olursa olsun dışarıdan gelen tüm bilim adamlarına kapılarını sonuna kadar açmak Amerikan milliyetçiliği ile nasıl bağdaşıyor? Cevap çok basit: ABD milliyetçiliği radikal değil, rasyonel bir çizgiyi esas almıştır. Akla dayalı ABD milliyetçiliğinin başta ettiği kişi, ABD'ye en faydalı olan kişidir. Yani futbol takımlarımızın yakalamış olduğu bu akılcı yaklaşımı ABD, üniversiteler dahil, birçok sahada hayata geçirmiş durumdadır. Mesela ABD dışında doğmuş bir yabancı bilim insanı, aksanlı İngilizcesine rağmen en prestijli bir üniversiteye rektör olabilir ve oluyor da; anadili, dini, ırkı, milliyeti, ideolojisi ne olursa olsun. Hem de hakkında hiçbir

istihbarat raporu hazırlanmadan. Yani beyinlere gerçek değerleri kadar değer veriliyor, ne fazla ne de eksik. Beyin gücüne gösterilen bu itibar ve adil yaklaşım ABD'yi bugün bir cazibe merkezi haline, ABD üniversitelerini de yüksek öğretimin Mekke'si haline getirmiştir. Mesela 2007 yılında ABD üniversitelerinde 624 bin yabancı öğrenci öğrenim görüyordu. ABD bu "eğitim ihracatı"ndan yılda 15 milyar dolardan fazla gelir sağlıyor. Dahası, bu yabancı öğrencilerin ciddi bir kısmı mezuniyetten sonra orada kalıyor ve ABD'nin global beyin gücüne katılıyor. Bugün ABD'de fen ve mühendislik sahalarındaki araştırmacıların yaklaşık yarısı ABD dışında doğan kişilerden oluşmaktadır. Eğer bu yabancılar hep birlikte ülkeyi terk edecek olsa, ABD teknik beyninin yarısını kaybetmiş gibi olur. Rasyonel zemine dayalı Amerikan milliyetçiliği, yabancı kökenli bu parlak beyinlere layık oldukları en yüksek değeri vermeyi asla yerli-yabancı ayrımı yapmamayı gerektirir. ABD bu akıllı yaklaşımının meyvelerini on yıllar boyunca bol bol toplamıştır, bunun sefasını hala sürmektedir. AB ülkeleri de ABD ile rekabet edebilmek ve beyin göçünden daha yüksek bir pay alabilmek için son yıllarda ABD'dekilere benzer "Yeşil Kart" gibi uygulamalar geliştirmişlerdir. Türkiye'nin acaba beyin göçünden pay kapma konusundaki planı nedir? Ayrıca yaklaşık 30 bin vatandaşımız yurtdışında yük-

seköğrenim görüyor (ki maliyeti öğrenci başına 10 bin dolardan yılda 3 milyar dolar eder). Türkiye bu trendi tersine çevirmek için acaba ne yapmayı planlıyor?

İnsanlar için en kıymetli değerlerden biri, belki de başta geleni İstiklâl Marşımız'da da "Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım" şeklinde ifadesini bulan bağımsızlık veya hürriyettir. Bireylerin merkeze konduğu ve kişisel hak ve hürriyetlerin ön plana çıktığı bu hürriyet çağında bu daha da böyledir. Tarih boyunca insanlar başkalarının tahakkümü altında yaşamamak ve kendi geleceklerini kendileri tayin etmek için mücadele etmiş, hatta bu uğurda canlarını dahi vermişlerdir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise yurtlarını terkedip insanlık onuruyla en serbestçe yaşayabilecekleri yerlere göç etmişlerdir. Bugün ABD ve Kanada gibi demokratik ülkeler dünyanın her yerinden göç alıyor ise, bunun temel sebebi göç eden kişilere kendi ülkelerinde hayal bile edemeyecekleri hak ve hürriyetleri sunuyor olması ve insanlara onur içinde yaşayabilecekleri bir hayat imkânı sunmasıdır. Baskıcı rejimleri yüzünden yabancı işgali altındaki ülkelere pek de farklı olmayan insanlık onurunun ayaklar altına alındığı, kişisel hak ve hürriyetlerin büyük ölçüde kısıtlandığı antidemokratik ülkelerde ise insanlar, bilhassa eğitim seviyesi yüksek olanlar, ülkelerini terketmek için fırsat kollamakta-

dırlar. Bu göçü önlemenin yolu, eski demir perde ülkelerinin yaptığı gibi ülke etrafına kalın bir duvar örmek veya yasakları pekiştirmek değil, ülkede gerçek demokrasiyi tesis etmek, halka serbestiyet havasını teneffüs ettirmektir.

Bir örnek vermek gerekirse, ABD, halkının büyük çoğunluğu Hıristiyan olan ve dinin devlette karışmadığı ama devletin de bireylerin din hürriyetini garanti altına aldığı gerçek manada laik bir ülkedir. Büyük çoğunluğun dini tercihi dikkate alınarak ibadet günü olan Pazar ve Noel gibi dini kutlama günleri resmi tatildir. Bununla beraber diğer dinlerin mensuplarının da dini mükellefiyetlerini yerine getirme hakları gözetilir. Mesela öğretim üyeleri bir Müslüman veya Yahudi öğrenciye dini bayramlarında izin vermek durumundadır ve o tarihlerde kaçırılan sınavlar için hiç zorluk çıkarmadan telafi sınavları verilir. Keza Müslüman bir öğretim üyesi Cuma namazına denk gelen saatlerde kendisine ders konmamasını talep edebilir ve bu talebi de yerine getirilir. Bütün bunlar din ve vicdan hürriyetini garanti altına alan laikliğin bir gereği olarak yapılır. Müslüman bir öğretim üyesi acaba Türkiye'de aynı talepte bulursa nasıl karşılanır? Veya Türkiye'de bir üniversite halkın büyük çoğunluğunun Müslüman olduğunu dikkate alıp Cuma namazı saatine ders koymasa acaba bu üniversite yönetimine gerçek

manada laik, modern ve özgür-lükçü diye madalya mı verilir yoksa benzeri başka yerde olmayan baskıcı laiklik uygulamamızda bir gedik açıyor diye soruşturma mı açılır? Bu öğretim üyesi ABD'de çocuğunu normal müfredatla beraber dinini de öğretilen diye bir cemaat okuluna gönderebilir ve bu okuldan mezun olan çocuk diğer devlet veya özel okullardan mezun olan arkadaşlarıyla eşit şartlarda üniversiteye girebilir. Bu kişi Türkiye'de çocuğunu, üniversiteye girme şansını gözden çıkarmadıkça din eğitimi de veren bir okula acaba gönderebilir mi? O zaman şu soruyu sormak lazım: Din (veya düşünce ve ifade gibi başka hürriyetler) kendisi ve ailesi için önemli olan bir öğretim üyesi acaba ABD'de mi yoksa Türkiye'de mi çalışmayı tercih edecektir? Bu kişi hangi ülkede daha hürdür? Bir kişiden yabancı bir ülkeyi bırakıp kendi ülkesine dönmesi için bazı hürriyetlerinden vazgeçmesini istemek bir tezat değil midir?

Diğer bir tezat da; örneğin, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi, üniversitelerde başörtüsünü serbest bırakmayı laikliğe aykırı bir davranış olarak yorumlamaktadır. AB ülkeleri dahil tüm modern dünyada ise üniversitelerde başörtüsü laikliğin bir gereği olarak serbesttir. ABD'de bir üniversite başörtüsünü yasaklamaya kalksa oranın Anayasa Mahkemesi başörtüsünü hem din ve vicdan hürriyetinin ve

hem de ifade hürriyetinin kapsamında yorumlar, laikliği ihlal eden bu yasağı iptal eder. Türkiye'de bazı kesimlerin laikliğin tarif edilmesini niye istemedikleri açıktır: Din ve vicdan hürriyeti gerçek laikliğin olmazsa olmazlarından ve "dine hayat hakkı vermeme" diye bir laiklik tanımı dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Türkiye, beyin göçünü tersine çevirme konusunda samimi ise, önce kişisel hak ve hürriyetleri evrensel standartlara çıkarmalıdır. İnsanlarımız Batı standardında din hürriyetine kavuştukları zaman memnuniyetle görülecektir ki, Türkiye'de "irtica" diye bir tehlike kalmamış, aynen Batı ülkelerinde olduğu gibi.

Bir kişi tarafından tayin edilen belli politik görüşteki bir kaç kişiye halkın büyük çoğunluğunun tercihiyle iktidara gelmiş bir partiyi kapatma yetkisi veren bir rejim, adı ne olursa olsun, bir kişinin parlamentoyu feshetme yetkisine sahip olduğu bir monarşiden farklı değildir. Demokratik bir ülkede hürriyetin hazzını almış beyinlerin yarınları belirsiz monarşik bir ortama dönmesini beklemek herhalde pek de gerçekçi değildir. Türkiye, 12 Eylül döneminde, yetişmiş beyinlere verdiği önemi(!) onlara yaptığı insanlık dışı muamele ile bütün dünyaya gösterdi. Bunun hesabının bile sorulamamış olması ve gündemden düşmeyen darbe söylentileri yetişmiş beyinleri sindirmekte ve dışarıya itmektir. Bugün ABD ve Avrupa ülkelerinde

yaşayan yüzbinlerce yüksek eğitimli İranlı vardır. İran'daki baskıcı ve yasadışı rejim devam ettiği sürece bu İranlı beyinlerin ülkelerine dönmesini beklemek acaba ne kadar gerçekçidir? Türkiye baskıcı ve yasadışı ülkeler kategorisinden çıkıp hürriyetçi ülkeler ligine girince beyin göçü problemi de büyük ölçüde kendi kendine hallolacaktır.

Fırsat verildiğinde insanların doğdukları yeri değil, maddi ve manevi olarak doyuma ulaştıkları yeri seçmesi, keza baskıcı bir aile, mahalle veya ülkeyi ilk fırsatta daha hürriyetçi bir ortam için terketmesi sosyolojik bir olgudur. ABD'ye göç etme şansını yakalamak için açılan kuraya Türkiye'den her yıl yüzbinlerce vatandaşımızın başvuruyor olması Türkiye için hiç de gurur verici bir manzara değildir. AB'nin katılımdan sonra bile Türklerin serbest dolaşımına kısıtlama getirmeyi planlıyor olması da Türkiye'ye "insanların terketmeye hazır olduğu bir ülke" görünümü vermektedir. AB'nin araştırma kurumu Eurofound'un Kasım 2008'de AB üyesi 27 ülke ve aday ülkeler arasında yaptığı bir araştırmaya göre, insanların en mutsuz olduğu ülke Türkiye. Geniş halk kitlelerinin bile içinde yaşamaktan memnun olmadığı ve terketmek için fırsat kolladığı bir ülkede, "Türkiye niye beyin göçü veriyor? Yetişmiş beyinlerimiz niye dönmüyor? Niye biz de beyin göçü almıyoruz?" gibi soru-

lar abes kalıyor ve temel problemi gözlerden saklıyor. Türkiye'nin yapması gereken ilk şeylerden biri, ülkeyi geniş halk kitlelerinin içinde yaşamaktan memnun olduğu bir ülke haline getirmesidir. Bu olunca yetişmiş beyinler de otomatik olarak burada yaşamaktan mutlu olur, dışarıya gitmiş olanlar da bu mutlu topluluğa katılmak için fırsat kollamaya başlar. Nitekim ODTÜ öğretim üyeleri Aysıt Tansel ve Nil Demet Güngör'ün 2002 yılında 2 bini aşkın yurtdışındaki öğrenci ve üniversite mezunu çalışanlarla yapılan ankete dayalı olarak yaptıkları bir çalışmada¹ yurt dışında çalışanların Türkiye'ye geri dönmeme kararında en önemli itici nedenin Türkiye'deki ekonomik ve siyasi istikrarsızlık olduğu ve yurt dışındaki yüksek maaşın önde gelen bir neden olmadığı sonucuna varmışlardır. Öğrencilerin yurtdışında kalma kararındaki en önemli çekici faktör ise, yurtdışındaki sistemli ve düzenli yaşam tarzı olarak belirlenmiştir. Türkiye'ye dönmeme konusunda öne çıkan diğer itici nedenler yolsuzluklar ve zorunlu askerlik uygulaması olmuştur. Akademik çalışma yapanların en sık dile getirdikleri itici neden ise, Türkiye'nin bilime ve akademisyenlere yeterince önem vermemesi oldu. Bu kişiler değer verildikleri ve saygı gördükleri takdirde ülkelerinde daha düşük ücretle çalışabileceklerini ifade

etmiştir. Öyle görülüyor ki, beyin göçünü tersine çevirmek için Türkiye, işe istikrarsızlık ve sistemsizliğe kalıcı bir çözüm bulmakla başlamalıdır. İçinden geçmekte olduğumuz AB süreci bu konuda tarihî bir fırsat sunmaktadır.

Türkiye fikir ve ifade özgürlüğündeki kısıtlamalar ve tabulaşmış bazı konuların hâlâ tartışılmaması yüzünden çok ağır faturalar ödemiştir, ödemeye de devam etmektedir. Bu tabuların üzerine gidilmedikçe ve raflara kaldırılmış bazı konular masaya konup enine boyuna tartışılmadıkça beyin göçü konusunda kayda değer bir mesafe alınamaz. Mesela modern dünyanın artık neredeyse tamamen terkettiği zorunlu askerlik bu konulardan biridir. Tansel ve Güngör'ün anketinde öne çıkan bir sonuç, zorunlu askerliği erteleme arzusunun üniversite mezunu gençlerin öğretim ve iş imkanları için yurtdışına yönelmesinde ve yurtdışındakilerin de ülkeye dönmemesinde önemli bir etken olduğudur. Yani biz zorunlu askerlik uygulamasıyla dışarıya beyin göçünü adeta teşvik ediyoruz. ABD'de 25 yaşındaki bir yüksek lisans öğrencisinin, tebliğin 13. sayfasında yer alan şu ifadeleri, problemi çok güzel özetliyor: "Zorunlu askerlik belki de yurtdışında öğrenim gören Türklerin, bilhassa lisansüstü yapan erkek öğrencile-

rin, Türkiye'ye dönmelerini ertelemelerinin en önemli sebeplerinden biridir. Yurtdışında öğrenim gören erkek öğrencilerin neredeyse tamamı kısa dönem (bir aylık) askerlik hakkından yararlanabilmek için yurtdışında 3 yıl çalışmayı planlamaktadır. Bu öğrencilerin bir kısmı 3 yıl sonra Türkiye'ye dönüyor, ama diğerleri kariyerlerine yurtdışında devam etmek istiyor ve o yüzden oraya kalıcı olarak yerleşmeyi planlıyor."

Zorunlu askerlik uygulamasının Türkiye'ye faturası, dışarıya beyin göçünü hızlandırmaktan çok daha ağırdır. Türkiye eğer "Hakiki mürşit ilimdir" sözünde ve aklı rehber edinme iddiasında samimi ise, akıl ve bilim ışığında zorunlu askerliğin bu ülkeye gerçek maliyetini önyargısız olarak tartışmalı ve miadını doldurmuş bu uygulamaya profesyonel askerliğe geçiş sürecini hızlandırarak bir an önce son vermelidir. Askeri uzmanların da ifade ettiği gibi, ekonomik gücü olmayan bir ülkenin askeri gücü de yoktur. Zorunlu askerlik ülke ekonomisini ve dolayısıyla savunmasını olumsuz etkilemektedir. Üniversiteyi yeni bitiren bir genç askerlik engeli yüzünden mesleği ile alakalı ciddi bir işe alınmamakta, üniversitede öğrendiklerini uygulama fırsatı bulamadan askere gidince de ciddi bilgi ve beceri yani "beyin" erozyonuna

1 Aysıt Tansel and Nil Demet Güngör, 'Brain Drain from Turkey: Survey Evidence of Student Non-return,' Carer Development International, 8/2 (2003), pp. 52-59; <http://www.emeraldinsight.com/Insight/1362-0436.htm>. Also, METU ERC Working Paper in Economic 04/02, January 2004.

uğramaktadır. Gençler bu süreçte meslek heyecanlarını büyük oranda yitirmektedirler, tabii kendilerini bu akıldışı sürece mahkûm eden sisteme olan saygılarını da. Akademisyenler ise, askerlik yüzünden bilimsel çalışmalarına ara vermek zorunda kalmakta, dönüşte yeni bir başlangıç yapmak durumunda kalmaktadırlar. Bu da verimlerini düşürmektedir. Hatta üniversite önündeki yığılmanın en büyük sebeplerinden biri de zorunlu askerliktir. Çok kişi üniversite eğitimini kısa dönem veya yedek subay olarak askerlik yapmak için bir basamak olarak görmekte, rastgele bölümlere kaydını yaptırmaktadır. Askerliği daha da ötelemek isteyenler ise bir ders veya projeyi vermeyip öğrencilik statülerini yıllarca uzatmakta (kimisi yeni bir bölüme başlamakta) ve en verimli olması gereken yıllarını adeta boşa harcamaktadır.

Zorunlu askerlik uygulamasının ülkenin toplam beyin gücüne, bilgi tabanlı olması gereken ekonomiye ve ekonomik güçle bağlantılı askeri güce olan olumsuz etkisi bu kadar açık iken, bu uygulamada ısrar acaba hangi mantığa hizmettir? Askeri gücün asker sayısı ile doğrudan orantılı olduğu günler çok geride kaldı. Zaman artık teknoloji, uzmanlık ve profesyonellik zamanıdır. Artık bayatlamış "Her Türk asker doğar" ezberini bir yana bırakıp ve sayıları yüzbinlerle ifade edilen asker kaçağı realitesiyle yüzleşip dış güvenliği sağ-

layan askerliği aynen iç güvenliği sağlayan polislik gibi iyi eğitilmiş gönüllülerden oluşan bir meslek haline getirmeli, böylelikle hem ülke ekonomisi canlandırılmalı hem de ülkenin askeri gücü daha etkin ve modern hale getirilmelidir. Zaten bu modern çağda savaşların çoğu siyasi ve ekonomik alanlarda olmaktadır. Artık "eşitlik" adına herkesi askere alma ezberi de rafa kaldırılmalı (nedense konu askerlik olunca kadın-erkek eşitliği unutuluyor), askerlik de özel eğitim ve profesyonellik gerektiren bir meslek olarak görülmelidir. Herkesin iç güvenlik için polislik yapmaması nasıl eşitliğe aykırı değilse, dış güvenlik için askerlik yapmaması da öyle eşitliğe aykırı değildir. Zaten zaman iş bölümü ve uzmanlık zamanıdır. En yüksek verim herkesin bir mesleği fırıncılık, mühendislik, doktorluk, öğretmenlik, askerlik veya polislik çok iyi yapmasıyla ve sonuçlarının paylaşılmasıyla alınır. Yoksa eşitlik olsun diye herkesi her meslekte çalıştırmaya kalmak, o ekonominin cenaze namazını kıldırmak için imama davetiye çıkarmaktır.

Tarihî sürece bakacak olursak, millî bir anane olarak gördüğümüz zorunlu askerliğin aslında Türk geleneği değil, bir Fransız icadı olduğunu görürüz. Dünya zorunlu askerlikle Fransız devriminden sonra, ilk maddesinde "Her Fransız bir askerdir" yazan 5 Eylül 1798 tarihli kanunla tanıştı ve bu ordu başkomutan Napolyon

ile şöhret buldu. Ancak zorunlu askerlik, onu icad eden Fransa'da bile 1996'da kaldırılmıştır. Fransa ve İngiltere dâhil çoğu Avrupa ülkesi değişen dünya şartlarında modern savaş tekniğinin artık son derece uzmanlık gerektiren bir uğraşı olduğunu görerek profesyonel askerliğe geçmişlerdir. Almanya gibi askerliğin hala zorunlu olduğu ülkelerde ise, askerlik yapmak istemeyenler sosyal hizmet alanlarında görevlendirilmektedirler. Polonya gibi bazı ülkeler ise, zorunlu askerliğin kaldırılmasını bir sürece bağlamış ve belirlenen bir tarihte (mesela Polonya 2010'da) profesyonel orduya geçmeyi karara bağlamışlardır. Bu şekilde ülke savunması çok daha az sayıda askerle, daha küçük bir savunma bütçesiyle çok daha etkin olarak yapılacaktır. Türkiye de son beş yıldır maaşlı profesyonel orduya geçme yönünde ciddi ilerlemeler kaydetti, ancak artık çağdışı kalmış olan "Napolyon geleneği"ni terketme cesaretini hala gösteremedi. Zorunlu askerliğin kaldırılıp ordunun tamamen profesyonel bir hale gelmesi, Türkiye'nin askeri gücü, ekonomik gücü ve beyin gücü için bir devrim olacaktır. Bu ve benzeri reformların hızla hayata geçirilmesi halinde beyin göçü yavaşlayacak ve hatta tersine dönecektir. Yeter ki Türkiye beyin göçünü sona erdirme konusunda gerçekten kararlı olsun ve bu konuda samimiyet sınavını geçsin.

Beyin Göçü / Entellektüel Sermaye Erozyonu

Bilgi Çağının Gönüllü Göçerleri: Beyin Gurbetçileri

Prof. Dr. Muammer KAYA*

Uluslararası Göç:

Yaşamak, çalışmak veya araştırma yapmak amacıyla doğulan/ yetişilen/eğitilen yerden (kök ülke) coğrafik olarak yer değiştirmeye göç denir. 2002 yılında dünyada-

ki göçmen sayısı 176 milyon iken bunun 2030 yılında 200 milyonu aşacağı tahmin edilmektedir. En fazla göç alan ülkeler ABD (34.6 milyon), Almanya (9.1 milyon), Fransa (6.3 milyon), Hindistan (6.2 milyon) ve Kanada'dır (5.7

milyon). En fazla göç veren ülkeler ise Meksika, Hindistan, Bangladeş, Çin ve İngiltere'dir. Uluslararası göç, emek ve beyin göçü olarak ikiye ayrılabilir (Çizelge 1).

Çizelge 1: Uluslararası Göçün Sınıflandırılması

Emek (İşgücü) Göçü	Beyin (Entellektüel İnsan Sermayesi) Göçü
<ul style="list-style-type: none">- Karnını doyurmak amacıyla, zorunlu yer değiştirme.- Nitelsizler gider.- Sermaye kol gücüdür.- Coğrafik olarak yakın/komşu ülkelere gidilir.- Gidilen ülkede içe kapanık yaşanır.- Kök ülkeye sürekli havale gönderilir, orada yatırım yapılır.- Kök ülkede döviz kaynağı kabul edilirler.- Ne iş olsa yaparlar.- İlk iki kuşak kaybedilir. Üçüncü kuşak nitelikli eğitim alıp iyi yetişebilir.	<ul style="list-style-type: none">- Daha iyi yaşam standardı ve çalışma olanakları için istekli yer değiştirme.- En iyi eğitilmiş, zeki, uzman, nitelikliler gider.- Sermaye beyin/kafa gücüdür.- Gidilen ülkeye adaptasyon kolay olur ve çift kültürlü/melez kimlik doğar.- Siyasal, sosyal haklar kazanılır ama asla 1. sınıf vatandaş olunamaz.- Kök ülkeden tamamen kopulur.- Geri dönülmez (Kalıcı göçtür).- Hibe olurlar. Sosyal maliyet ödenmez.

Dünya Çalışma Teşkilatı'na (İLO) göre, dünyada her 35 kişiden biri emek/beyin göçmenidir. Dünya'da yılda ortalama 300 bin kişi beyin göçmeni olmaktadır. Dünyada beyin göçünün %54'ü ABD'ye olmaktadır. Uluslararası emek göçünde coğrafi yakınlık, beyin göçünde eğitim en önemli faktördür. Emek/beyin göçü insanoğlunun varlığından beri olan karmaşık ve çok boyutlu küresel

sorundur. 19. yüzyıldaki Tarım Çağında, gelişmiş ülkeler tarım ürünlerini toplamaya/işlemeye güçlü, kuvvetli, genç ve cesur kişileri emek göçmeni yapmıştır. 21. yüzyıldaki Bilgi Çağında, üstün yetenekli, en zeki ve parlak gençler en verimli çağlarında cazip fırsat ve olanaklarla yeşil kartlarla gelişmiş ülkelere beyin göçmeni yapılırken, vasıfsız, okumamış ve hastalar kabul edilmemek ve her

geçen gün vize ve oturma izinlerini zorlaştırıcı göçmenlik politikaları uygulanmaktadır.

Beyin Göçü:

İyi eğitim görmüş, kalifiye, nitelikli, seçkin, profesyonel, uzman ve üstün yetenekli işgücünün yetiştiği az gelişmiş/gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye en verimli olduğu dönemde istekli

* Eskişehir-Osmangazi Üniversitesi, Teknoloji Araştırma Merkezi (TEKAM) Müdürü

olarak çalışmak/araştırma yapmak için yer değiştirmesi/akışı olarak tanımlanabilir. Kıt ve sınırlı kaynakları ile yetiştirdiği değerli beyinleri (IQ'ları 130'un üzerinde ve toplam nüfusun sadece %2 oranında) kaybeden az gelişmiş/gelişmekte olan kök ülkelerin beyin göçü nedeni ile gelişmeleri daha da yavaşlarken, gelişmiş ülkelerin yetişmiş beyinlere daha yüksek ücret ve daha iyi olanaklar sağlaması ile gelişmeleri daha da hızlanmaktadır.

Beyin göçü, ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının daha da artmasına neden olmaktadır. Ülkeler için en büyük servet, üstün yetenekli ve zekalı beyinlerdir. Bunlar keşfedilip işlenmedikçe heba olup gidebilirler. Türkiye'de ciddi beyin göçü 1960'lı yıllarda başlamış

olup, önce doktorlar, mühendisler ve sonra bilim adamları ve sanatçılar arasında yaygınlaşmıştır. Beyin göçünde coğrafik yer değiştirmenin olup olmamasına göre dört çeşit beyin göçü vardır (Çizelge 2).

Coğrafik yer değiştirilen beyin göçü iç ve dış beyin göçü olarak ikiye ayrılabilir. Ülke içindeki beyin göçüne iç ve ülke dışına olan beyin göçüne ise dış beyin göçü adı verilir. Ülkemizde iç beyin göçü çoğunlukla devlet sektöründen özel sektöre olmaktadır. Örneğin devlet üniversitelerinden vakıf üniversitelerine öğretim üyesi erozyonu, devlet dairelerinden yetiştirilen elemanların özel sektöre geçişi veya Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullardan özel okul/dershanelere öğretmen geçişi iç beyin

göçü olarak adlandırılabilir. İç beyin göçünün ülke açısından pek fazla zararı yoktur. Dış beyin göçü ise, iyi yetişmiş yetenekli işgücünün gelişmiş ülkelere akışı şeklinde algılanabilir ve ülkeye zararı çok büyüktür. Beyin kiralama iki şekilde olabilmektedir. Yurtdışından gelişmiş bir ülkenin, göç veren (kök) ülkeden nitelikli beyinlere internet vasıtasıyla, yaşadığı ülkede, iş vermesine Sanal Beyin Göçü; gelişmiş bir ülkenin, göç veren ülkede nitelikli beyinleri gelişmiş ülkeye götürmeden, kendi ülkesinde çalıştırmasına ise Gizli Beyin Göçü denir. Ülkemizde yabancı firmalarda çalışan nitelikli Türkler gizli beyin göçmenidir. Beyin kiralama nitelikli insanın bedeni kök ülkesinde kalırken, beyin gücü gelişmiş ülke için çalışmaktadır.

Çizelge 2: Beyin Göçünün Sınıflandırılması

Coğrafik Yer Değiştirerek (Genellikle Kök Şehir/Ülkede Kalınmaz)		Coğrafik Yer Değiştirmeden (Kök Şehir/Ülkede Kalınır)	
İç Beyin Göçü	Dış Beyin Göçü	Gizli Beyin Göçü	Sanal Beyin Göçü
<ul style="list-style-type: none"> - Ülke içinde yer ve/veya kurum değiştirme - Kamudan özel sektöre geçiş - Ülke açısından fazla zararı yok 	<ul style="list-style-type: none"> - Yetişilen kök ülkeden başka ülkeye akış - Yetişilen ülkeye maddi zararı ve değer kaybı çok fazla - Transfer ücreti yok - Zaman ve kıt kaynak israfı - Bedelsiz ihracat 	<ul style="list-style-type: none"> - Kendi ülkesinde yabancı işyerinde çalışma - Dış beyin göçünün yaklaşık 2.5 katı büyüklükte - Düşük ücret ve sosyal hak alırlar 	<ul style="list-style-type: none"> - Kendi ülkesinde yabancılara bilgisayar/internet vasıtasıyla beynini kiraya verme - Sosyal, siyasal ve vatandaşlık hakları verilmez

Sanal Beyin Göçü:

Az gelişmiş/gelişmekte olan bir ülkede nitelikli/profesyonel bir kimsenin bedeninin coğrafik olarak yer değiştirmeden kök (doğduğu) ülkede kalarak beyin gücünü yabancı gelişmiş bir ülke için

kullanmasına/kiraya vermesine bedensiz sanal beyin göçü denilmektedir. Gelişmiş ülkeler özellikle internet ve bilgisayar kullanarak değerli beyinleri kendi ülkeleri için belli projeler için kiralayıp kullanmakta/çalıştırmaktadır. Özellikle bilgisayar, yazılım, iletişim, mu-

hasebe, tıp vs sektörlerde yaygınlaşmakta olan kiralık beyinler zengin ülkeler için çok ucuza mal olmaktadır. Göç edildiğinde o kişinin vatandaşlık, siyasal, sosyal vs. hakları elde etmesi gelişmiş ülkeler için bir tehdit olarak da görülebilmektedir. Kiralık beyin-

Nitelikli beyin bilim-teknoloji üretir gelişme-refah artar.
Teknoloji transferi ve cehalet primi beyinsizliğe ve beyin göçüne kesilen cezadır.
Sermaye ve beynin vatani olmaz, nitelikli beyinleri ürkütür- siz kaçarsınız.
Cefayı biz çekerken, sefayı gelişmiş ülkeler sürüyor.
Türkiye aklını kaybetmesin..!
Ülkelerin gerçek serveti para değil, ulusal entelektüel insan sermayesidir.
Nitelikli insan sermayesi, refahı ve kalkınmayı sağlar.
Bir ülkede sadece para fakirliği/yoksulluğu azaltmaz.
Entelektüel sermayenin aşırı göçü/erozyonu, ülkede kötü yönetim, adaletsizlik, yolsuzluk, hortumculuk, despotluk/ diktatörlük, tek adamlık ve statüko vs. Artmasına neden olur.
Aşırı beyin göçünün sonucu yok olmak veya başkalarının yönetimi altına girmektir.

ler gelişmiş ülkelerdeki siyasal ve sosyal dengeleri etkilemediği için bugün daha fazla tercih edilmeye başlamıştır. Bu tür kiralık beyinlerle minimum yatırımla maksimum verim/kar elde edilmektedir. Proje bazında yapılan anlaşma sonunda iş sona erdiğinden gelişmiş ülkenin iş yapanların sosyal güvenliğine yatırım yapması da gerekmektedir. Beyin kiralama özellikle Hindistan, Pakistan ve ülkemiz gibi pek çok ülke için önemli bir sorun olma yolundadır. ABD’de 2015’te 3.3 milyon kişi call-center’larda ve yüksek-teknoloji işini kaybedecek. Hindistan, Pakistan ve Afrika ülkeleri kendi işsiz üniversite mezunlarıyla bu işleri saati 50 dolar yerine 5 dolara yapacaktır.

Gizli Beyin Göçü:

Nitelikli beyinlerin ve bilim insanlarının kendi kök ülkelerinde yabancı firmalar için çalışmasına denir. Dünyada gizli beyin göçünün, bilinen beyin göçüne göre

2.5 kat fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu kapsamda çalıştırılan değerli beyinlere, gelişmiş ülkelerden çok daha düşük ücretler ve sosyal haklar tanınmaktadır. Bunların ürettikleri ürünler/hizmetler kök ülkelere çok daha pahalı fiyatlarla ithal edilip satılmaktadır. Küreselleşen dünyada uluslararası firmalar geliştirmekte olan ülkelerde kurdukları firmalarıyla o ülkenin nitelikli beyinlerini çalıştırmaları daha düşük ücret ödemelerine yol açmaktadır. Hem sanal hem de gizli beyin göçünde, göç veren kök ülke için önemli olumsuzluklar bulunmaktadır. Kiralanan beyinlerle ülke yararına çalışabilecek beyin potansiyeli yitirilerek, kiralık beyinlerin çalıştıkları konulardaki uzman açığı yabancı uzmanlarla kapatılmakta, üretici, dinamik, genç kesim kaybedilmektedir. Beyinlerini kira veren ülkelerin kazançları ise ülke imajının yükselmesi, deneyim kazanma ve az bir miktar döviz kazandırır. Ama

bu nitelikli beyinlerin yetişme, eğitim ve sosyal maliyetleri asla kök ülkeye ödenmemektedir. Böylece kök ülkeler kıt kaynaklarıyla yetiştirdikleri nitelikli kişileri gelişmiş ülkelere bedava ihraç etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler kiralık beyinlerin ürettiği bilgi/teknoloji/ürünleri çok daha pahalıya gelişmiş ülkelerden satın almaktadırlar. Ülkelerin teknolojiyi kendi amaçları için çok etkin, hızlı ve verimli kullanması gerekmektedir. Beyin göçü veren ülkeler ileri teknoloji ürün (hizmetleri) satın alırken ürün maliyetinin üzerine maliyet+kârın üzerine %100-%300’e varan Cehalet Primi ödemek zorundadır. Cehalet primi Ar-Ge yapmamanın ve beyin göçü vermenin cezasıdır.

Dünyada Beyin Göçünün Büyüklüğü ve Yönü:

Dünyada beyin göçünün yıllara göre büyüklük, yön, sebep ve sonuçları aşağıdaki Çizelge 3’te özetlenmiştir.

Çizelge 3: Dünyada Beyin Göçünün Kronolojik Değişimi

Yıl(lar)	Sebeup	Sonuç
1940-1945	II. Dünya Savaşı, Nazi ve Mussolini baskıları	Yahudi bilim adamları Avrupa'dan kaçtı
1960-1970 Başları	Gelişmiş ülkelerin ekonomik seviyesi yüksek, Profesyonelleri yetersiz, Seçerek profesyonel göçmen alımı	Birleşmiş Milletlere göre bu tarihler arasında yaklaşık 300000 profesyonel (doktor ve mühendis) III. Dünya ülkelerinden endüstrileşmiş (ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya vs.) ülkelere göç etti. Göç oranı yüksek ve artan seviyede. Göçün 2/3'ü yukarıdaki ülkelere oldu. Göçün yarısı Asya ülkelerinden oldu.
1974-1975	Gelişmiş ülkelerde durgunluk, Gelişen ülkelerin beyin gücü üretimi plansız artıyor, Gelişen ülkeler eğitim sistemini dış isteklere uyarladı, Petrol üreten ülkelerin aşırı uzman ihtiyacı doğdu, Gelişmiş ülkelerde yüksek nitelikli işgücü arttı	Nitelikli profesyonellere talep azaldı. Sıkı göçmenlik politikaları başladı.
1975-1980	Yıllık kalifiye iş gücü göçü 100.000 kişiye ulaştı	Göçenlerin çoğu Avrupa'dan ABD'ye gitti.
1980 Sonrası	Dünyada 50.5 milyon üniversiteye kayıtlının 19 milyonu III. Dünya ülkelerinde. III. Dünya ülkelerinde üniversiteye kayıtlı sayısı ekponensiyel olarak arttı ve 7 yılda iki katına çıkmaktadır.	Göçün çoğu III. Dünya ülkelerinden ABD ve Avrupa'ya oldu.
1990 Sonrası	Rusya ve doğu bloku parçalandı. İç savaşlar başladı. ABD dünya üniversite öğrencilerinin %25'ine sahiptir.	Doğu bloğu bilim adamları ülkelerini terk etti.
2000 Sonrası	ABD, III. Dünya ülkelerinden beyin göçünün %54'ünü almaktadır. Hintli ve Çinli kolej mezunlarının %3'ü ABD'ye gider. ABD'de bilim adamı ve mühendislerin %12'si, doktorların %23'ü ve bilgisayarlıların %40'dan fazlası yabancı ülke doğumlu. Nijeryalı ve Afrikalılar ABD'de en fazla eğitimli etnik grup. Afrika üniversitelerindeki 3 kişiden biri dünyaya ihraç ediliyor. Uluslararası eğitim fuarları vasıtasıyla beyin avcılığı yapıyor.	ABD Asya'dan son aldığı 1.5 milyon göçmenin hemen hemen tamamı yüksek okul veya en iyi kolej mezunlarıdır. ABD 300 bin Hintli ve Koreli, 730 bin Filipinli ve 400 bin Çinli'nin %65-70'i yüksek okul ve kolej mezunudur. Sadece İran, K.Kore ve Tayvan'dan aldıklarının %15'i kolej mezunudur. Kolombiya'nın beyin göçünden yıllık kaybı 2.37, Hindistan'ın 2 milyar dolar civarında. Meksika'dan yurt dışına gönderilenlerin %79'u geri dönmüyor. Nijerya'dan ABD'ye 100 bin kişi göç ediyor. Her yıl 100 bin Hintli ABD'ye gidiyor. ABD Silikon Vadisi'nde 30 bin Hintli profesyonel vardır.

Türkiye’de Beyin Göçünün Köşe Taşları

15. yüzyıldan günümüze ülkemizdeki beyin göçü olgusunun köşe taşları Çizelge 4’te özetlenmiştir.

Çizelge 4: Türkiye’de Beyin Göçünün Köşe Taşları

15. Y.Y.	Enderunda Hristiyan tebanın yetenekli çocukları devşirilerek devlet hizmetinde Osmanlıda kullanıldı.
1929	1416 sayılı “Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebeler Hakkında” kanun çıktı. MEB 1987 yılına kadar yurt dışına kendi ve kurumlar adına devlet burslu eğitim için öğrenci gönderdi.
1939-1945	II. Dünya Savaşı nedeniyle Alman nazilerden kaçan Alman ve Avusturyalı Yahudi Bilim Adamları (Nuemark, Rüstov ve Poepka) İstanbul ve Ankara üniversitelerini geliştirdi. Ancak bazı yerli hocalar Alman mülteci hocalarla ilişki kurmadığı gibi onlara cephe aldı. Mülteci hocalar II. Dünya Savaşı’ndan sonra dönünce üniversiteler yerli hocaların eline geçti. Üstün nitelikli hocalar bezdirildi, kabuklarına çektirildi ya da ülkeyi terk etmek zorunda bırakıldı.
1960	Vasıfsız işgücü göndererek nitelikli işgücü dönme politikası uygulandı. Avrupa’ya emek göçü işçileri hep döviz kaynağı gibi görüldü ve unutuldu. Bunların 2 ve 3. kuşak çocukları ancak nitelikli eğitim alma şansına sahip olabildi.
1968	TÜBİTAK yurtdışına öğrenci göndermeye başladı.
1980-1981	YÖK ve önemli sayıda yeni üniversite kuruldu. Öğretim üyesi açığı fazlaştı. Bir miktar öğretim üyesi üniversiteden uzaklaştırıldı, ayrıldı, yurtdışına gitti veya kendi özel işini kurdu.
1987	2547 sayılı YÖK Kanunu’nun 33. maddesi değiştirilerek YÖK kanalı ile yurtdışına öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla öğrenci gönderme olanağı başladı.
2000	Ekim 2000 tarihi itibarıyla 1416 sayılı kanunla MEB kanalı ile 1472 öğrenci gönderilmiş, 155’i dönmemiş (%8.3), 2547 sayılı kanunla YÖK kanalı ile 3559 öğrenci gönderilmiş, 426’sı (%11.2) geri dönmemiştir. TÜBİTAK kanalıyla giden 835 öğrencinin 176’sı (%21) geri dönmemiştir. TEV 1969-2008 döneminde 1144 öğrenci göndermiştir. Özel amaçlı gidenlerin sayısı 19.450’dir.

Türkiye’nin Beyin Göçü Gerçekleri

Türkiye, dünyada beyin göçü en fazla olan 34 ülke içinde 24. sırada yer almakta olup, maalesef iyi eğitim gören yüz kişiden 59’unu elinden kaybetmektedir. Beyin göçü küreselleşen dünyada da önemli bir sorundur. Beyin göçünün fazla verildiği ülkeler arasında Hindistan, Pakistan, Birleşik Devletler Topluluğu, Çin, Filipinler, Cezayir, Fas, Tunus, İran, Mısır, Nijerya, Türki Cumhuriyetler vs. de vardır. Önemli ölçüde

beyin göçü alan ülkeler arasında ABD, Kanada, Avustralya, G. Afrika, Almanya, Fransa vs. ülkeler vardır. Yapılan bir ankette ülkemizde gençlere göre, Türkiye’nin en önemli sorunları %38 siyasi istikrarsızlık, %31 beyin göçü ve istihdam, %24 ekonomik krizler görülmüştür. Maalesef siyaset ve iş dünyası Türkiye’de beyin göçüne duyarsızdır. Beyin göçü çoğunlukla gençlerin sorunudur. Yurtdışında önce eğitim/kariyer, sonra iş ve eş arayan gençlerimizin bir kısmı da üniversitelere giremediğinden

yurtdışında okumayı tercih etmektedir. Öğrencilerimizin gelişmiş ülkelerde yükseköğretim görmeleri tabii ki yararlıdır. Ancak eğitim kalitesi düşük ülkelere öğrenci gönderilmemesinde de yarar vardır. Yurtdışında eğitim gören ve yurda dönen yetişmiş beyinlerin de döndüklerinde ülkemizde iyi değerlendirilmesi ve olanaklar sunulması, kıt kaynakların heba edilmemesi gerekmektedir. Beyin göçünün ülkemize maliyeti çok yüksektir. Ülkemizin nitelikli beyin kaybı ve beyin küsmesi lüksü yoktur.

Türkiye'nin Beyin Göçü Gerçekleri

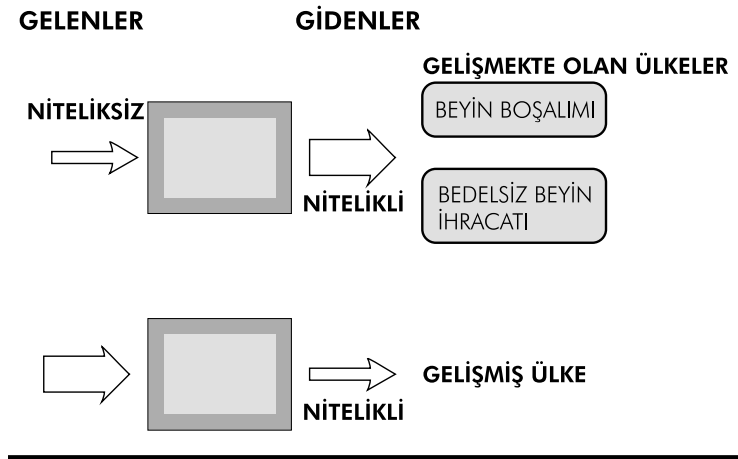
- 1960'larda doktor, mühendis ve bilim adamları ile başladı.
- Dünyada en çok beyin göçü veren 34. ülke içinde 24. ülke konumundayız.
- Ülkemiz iyi eğitim görmüş 100 kişiden 59'unu kaybetmektedir.
- Yurtdışında 50 binden fazla öğrencimiz var (yarısı Almanya, 15 bini ABD'de).
- Fransa'da 2500 Türk öğrenci var. Fransa'ya gelen öğrenci sıralamasında 3. sıradayız.
- 300 Erasmus öğrencisi var. Türkiye'de 11 bin öğrenci Fransızca eğitim alıyor.
- Tahminlere göre ABD'ye gelen ya da orada yetişen 3.000'i aşkın mühendis, 3.600 doktor, 1000 akademisyen ve araştırmacı vardır.
- Yurtdışında yüksek öğretim gören öğrencilerimizin yurtiçindekilere göre oranı %3.2'ler civarındadır.
- Türkiye yurtdışına en fazla öğrenci gönderen 11. ülke.
- Yurtdışında yıllık ortalama öğrenci maliyeti en az 20-30 bin dolar.
- Yurtdışında okuyanların yıllık maliyeti 1.5 milyar dolar, geri dönmeme maliyeti 2-2.5 milyar dolar.
- Bir öğrencinin üniversite dahil (lisans) ülkeye toplam maliyeti 100.000 dolar- dır.
- Üniversite öğrencilerinin %80'i geleceğini yurtdışında görüyor.
- Yurtdışına gitmek isteyen öğrencilerin %20'si geri dönmek istemiyor.
- Yurtdışında eğitimini sürdürenlerin %77'si ülkeye kesin dönüş yapmak istemiyor.
- Her yıl 200.000 üniversite mezununun %70'i meslekdışı işlerde çalışmak zorunda.
- İşletme tahsilli bir gencin aldığı maaş Türkiye'de 700, ABD'de 7000 dolar.

Beyin Göçü Küresel Bir Sorun

Gelişmiş ülkeler arasında bile beyin göçü söz konusudur. Örneğin Kanada ve İngiltere'den ABD'ye, Almanya'dan İsviçre ve Avusturya'ya beyin göçü söz konusudur. Kanadalılar daha iyi iş olanakları, yüksek ücret ve daha düşük vergi nedeniyle ABD'de çalışmayı tercih etmektedirler. Kanada'dan dışarıya olan beyin

göçü kadar da Kanada kendisi dışarıdan beyin göçü aldığından gidenler ve gelenler birbirini dengelemektedir. Çoğunlukla gelenler daha fazla olmaktadır. Avrupa'da en fazla beyin göçü eski Yugoslavya, Arnavutluk ve Romanya'dan olmuştur. Öğretim üyeleri ve doktorlar zorlaşan ekonomik koşullar yüzünden Almanya'ya göçerken, Almanlar da çoğunlukla İsviçre'ye göç etmiştir. Şekil 1 gelişmekte olan ülkelere

olan beyin göçü nedeniyle olan beyin boşalımını/bedelsiz beyin ihracatını şematik olarak göstermektedir. Türkiye, Hitler döneminde Yahudi bilim adamlarına kucak açmış ve son yirmi yıldır özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Türki Cumhuriyetlerden bir miktar beyin göçü alsa da bunu iyi değerlendirdiğini söylemek doğru olamayacaktır.

Şekil 1. Gelişmekte olan ülkeler entelektüel insan sermayesini kaybeder/hibe eder, böylece gelişmeleri yavaşlar/durur.

Devletlerin gelişmesinde, devleti enerjisi tükenmiş bir vücut gibi güçsüz bırakan başlıca olgu, beyin göçüdür. Beyin göçünde, devlet çeşitli propaganda sonucunda nitelikli insan sermayesini gelişmiş ülkelere kaptırmaktadır. Beyin göçü, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere yaptığı karşılıksız bir hibe olup, gelişmekte olan ülkelerde her giden beyin ile ülke aklını kaybetmektedir. Beyin göçü; ülkelere ekonomik, sosyolojik ve psikolojik olarak etkiler yapmaktadır. Gelişmiş ülkeler, nitelikli insan gücü açıklarının büyük bölümünü en ucuz yöntem olan beyin ithalatı ile karşılamaktadır. Bu sürecin işleyişinde propaganda önemli yer tutmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, bu süreçte sadece nitelikli ve zeki beyinlerini kaybetmiyor aynı zamanda insan eğitimi için ağır ekonomik külfeti de yüklenmektedir. Bu süreci kolaylaştırma basamağı olan propaganda, toplum üzerinde onarılması oldukça zahmetli yaralar bırakmaktadır. Şüphesiz ki, tek neden propaganda değildir, ekonomik yetersizlik-

ler, istihdam eksikliği gibi nedenlerde insanların gelişmiş ülkelere göçünü hızlandırmaktadır. Ancak nihai sonuca varmada daima propagandanın etkisini görmekteyiz.

Sözgelimi, yeni bir ülkede hayat kurmaya karar veren bir kişi, gerek karar vermede gerekse ülke tercihinde propagandadan çok etkilenir.

Tarihsel olarak ülkeler arasındaki savaşlar, toprak ve doğal kaynakları ele geçirmek amacıyla çıkmıştır. Şimdiki savaş, teknoloji ve onun kontrolü yarışidir. Gelecek nesiller için yeni tehlike Beyin Göçüdür. (Shimon Perez)

Ülkelerarası gelişmişlik uçurumu her geçen gün artmaktadır.

Beyin göçünün sonucu olarak dualistik dünya ekonomisi gelişmektedir. Bu ekonomide bir kısım ülkeler teknolojik, ileri, endüstrileşmiş, gelişmiş zengin ülke olurken; diğer ülkeler çok fakir, tarım ekonomisine dayalı ülke olmaktadır.

Profesyonel zenginlik ve çalışma koşulları gelişmiş ülkeleri daima çekici yapmaktadır.

Nüfusu azalan gelişmiş ülkelerin, açıklarını beyin ithal ederek karşılaması onlar için en ucuz yoldur.

Beyin Göçünün Nedenleri

Ülkemizde beyin göçünün nedenleri yedi grupta toplanabilir:

Ekonomik Nedenler

- Düşük ücret politikasının varlığı,
- Vergi oranlarının yüksek olması,
- Ekonomik istikrarsızlık/kriz varlığı,
- Gelecek endişesi olması.

Politik/Siyasal Nedenler

- Farklı etnik kökenlerin varlığı,
- Siyasal istikrarsızlık oluşumu,
- Siyasetin/kayırmacılığın iş hayatına girip, onu kontrol etmesi.

Bilim ve Teknoloji

Politikalarındaki Yanlışlıklar

- Ar-Ge'ye önem vermeme,
- Bilim ve teknolojiye değer vermeme,
- Fikir üretiminin ve buluşun para etmemesi ve desteklenmemesi,
- Ar-Ge alt yapı ve teşvik eksikliği,

Eğitim Sistemindeki Çarpıklıklar

- Kişi başına az eğitim harcaması yapmamız,
- Eğitim harcamasında 109 ülke içinde 105. sırada yer almamız,
- Ulusal gelirden yüksek eğitime ayrılan pay dünya ortalaması %5.2 iken, bizde %2.2 olması,
- Kalıcı milli eğitim politikası yokluğu,
- Plansız, programsız, kitlesel ve ucuz eğitim sistemi,
- Eğitimde fırsat eşitsizliği varlığı.

İşsizlik

- Üniversite mezunlarının %70'inin meslekleriyle ilgili işlerde çalışması,
- En fazla işsizliğin üniversite mezunları arasında olması,
- Üniversite mezunlarının %29'unun iş bulamaması,
- Üniversite mezunlarının arayış içinde olması.

Yabancı Dilde Eğitim ve Teknolojideki Gelişmeler

- Yabancı dilde eğitimin beyin göçünde katalizör görevi görmesi,
- Yabancı dilde eğitimin batıya bedavaya (hibe) insan kaynağı üretmeye yardımcı olması,
- İletişim olanaklarının (bilgisayar, internet, fax, cep telefonu, sms vs) sağladığı kolaylıklar.

Medya, Aracı Kurumlar ve Fuarların Özendirme/Propagandası

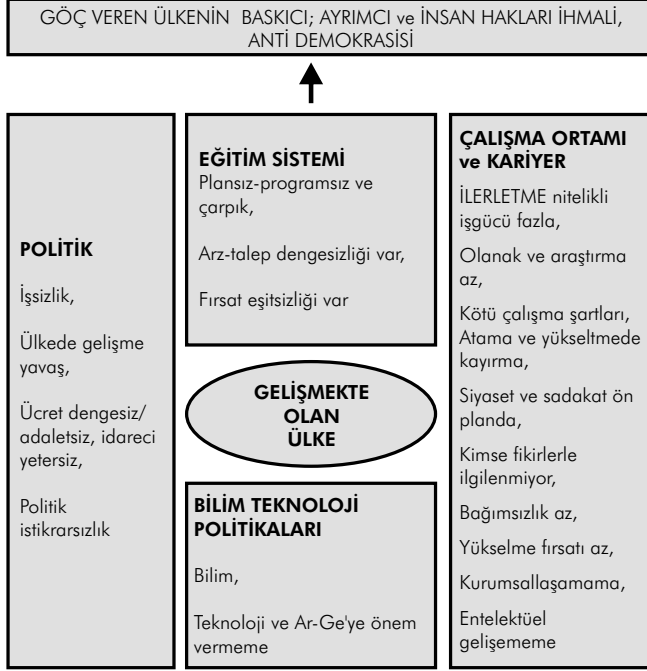
- Özellikle yazılı ve görsel medyanın (TV, sinema vs) öğrencileri yurtdışına aşırı yönlendirmekte,
- Aracı kuruluş ve fuarların faaliyetleri, yönlendirmesi ve özendirme,
- Yabancı ülke bursları ve fonları (British Council, DAAD, Fulbright, Chevening, NATO, Unesco, UN vs),
- Yabancı ülkede Çalış-Gez (Work and Travel) ve staj,
- AB fonları (ERASMUS, Hareketlilik),
- Yurtdışında eğitim görenler.

Beyin Göçünde İtici ve Çekici Nedenler

Beyin göçünde göç veren ülkenin itici, göç alan ülkenin ise çekici nedenleri vardır. Bunlar Şekil 2 ve 3'te özetlenmiştir.

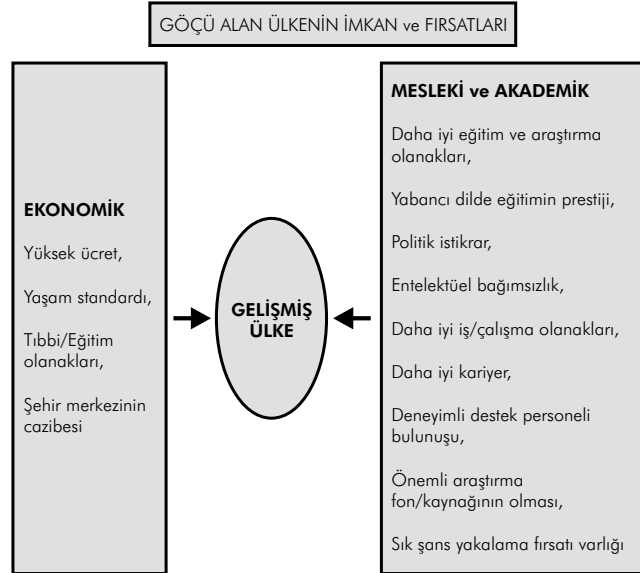

BEYİN GÖÇÜNDE İTİCİ NEDENLER

Şekil 2: Beyin göçünde gelişmekte olan ülkenin itici nedenleri

BEYİN GÖÇÜNDE ÇEKİCİ NEDENLER

Şekil 3: Beyin göçünde gelişmiş ülkenin çekici nedenleri

Beyin Göçünde Eğitim Sisteminin Önemi

“Kalıcı bir eğitim politikası ve planı olmayan ülkeler başkalarının planlarının bir parçası olmaya mahkumdur..!”

Avrupa Birliği'ne (AB) göre “Beyin Göçü” ekonomi

ve siyasette gerilemenin en önemli göstergelerinden biridir. Bu yüzden göçü engellemek için eğitime daha fazla yatırım yapılması gerekir. Uzun vadeli ekonomik büyüme ve refahın belirleyicisi eğitimidir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğitim sistemleri ve politikaları birbirinden çok farklıdır (Çizelge 5).

Çizelge 5: Gelişmiş ve Gelişmekte olan Ülkelerin Eğitim Politikalarının Karşılaştırılması

Gelişmiş Ülke (Beyin Göçü Alan)	Az Gelişmiş/Gelişmekte Olan Ülke (Beyin Göçü Veren)
<ul style="list-style-type: none"> - Nüfus artış hızı düşük. - Nüfus yaşlı. - Ekonomileri sanayileşmiş ve güçlü yapıda. - Bilim-Teknoloji gelişmiş. - Eğitim ülke ihtiyacına göre planlanır. - Eğitim pahalı. - Nitelikli işgücüne talep var. - Eğitim pahalı olduğu için az nitelikli yetiştirilip, çok talep ediliyorlar. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nüfus artış hızı fazla. - Genç ve eğitim çağında nüfus fazla. - Ekonomi tarıma dayalı ve zayıf yapıda. - Bilim-Teknoloji zayıf, gelişmiş ülkelere ve ithalata (anahtar teslimi) dayalı. - Sermaye fakiri. - Eğitim ülke ihtiyaçlarından çok gelişmiş ülke ihtiyaçlarına uygun. - Eğitim plansız, programsız, kitlesel ve ucuz, - Nitelikli üretimi az, niteliksiz üretimi fazla. - Atıl hem nitelikli hem de niteliksiz işgücü fazla. - Nitelikli öğretim üyeleri ve araştırmacılar hala yurtdışında yetişir.

Ülkemizde eğitim ve istihdam politikaları birbiri ile örtüşmemektedir. Ülkemizde eğitim çağındaki nüfus (0-29 yaş) %64 gibi çok yüksek orandadır. Öğrenci ordumuz Yunanistan, Belçika, Portekiz, İsveç, Bulgaristan, İsviçre ve Finlandiya'nın nüfuslarından fazladır. 14 milyon civarında ilköğretimde ve 2 milyon da yüksek öğretimde öğrenci okutan ülkemizde, bir öğrenci için üniversite eğitimi sonuna kadar 100-150 milyar TL harcamaktadır. Her yıl on beş yıllık eğitime 1 milyon yeni genç katılıyor. Her yıl 200-250 bin kişi liseden mezun oluyor. 1.5 milyondan fazla öğrenci her yıl üniversite sınavına giriyor. En yüksek işsizlik üniversite mezunlarında olduğu gibi üniversite mezunları hak ettikleri ücretleri alamamaktadırlar. 130 üniversitemize 70 bin öğretim elemanı yeterli olmamaktadır. Nitelikli eğitim nitelikli öğretim elemanı ile verilir. Nitelikli öğretim elemanı hala yurtdışında yetiştirilmektedir.

Öğretim üyesi yetiştirmede yurtdışında doktora yaptırmak için yurtçine nazaran 15-30 kat fazla para harcanmaktadır. Dil öğrenme ve Yüksek Lisans için yurtdışına öğrencinin gönderilmemesi iyi bir uygulamadır. Ar-Ge'ye GSIYH'dan ayrılan payda çok geride olmamız nedeniyle bunu 3-4 kat artırarak %2'ye çıkarmamız gerekmektedir. Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarında dünyada 25. sırandan ilk 15'e girmesi gerekir. Sonuncu olduğumuz yenilik endeksinde AB'yi yakalamamız 20 yıl ve ABD'yi yakalamamız 50 yıl alacaktır. Bir ülkeyi dünyaya bağlayan üç faktör vardır. Bunlar üniversite, ticaret ve ordudur. Üniversite sayımızın 130'u bulması sevindirici olsa da önemli olan nicelik değil, üniversitelerin niteliğidir. Ülkemizde genç zeki beyinler tüm bilgi birikim ve donanımlarına rağmen siyaset ve düşünce hayatından soğutulmuş ve kaçırılmaktadır. Böylece gelecekte düşünme yeteneği düşük olan insanlar tarafından yönetilmemek

için yurtdışına kaçmayı tercih etmektedirler.

Beyin Bolluğu/Saçılması/ Taşması ve Beyin Küsmesi

"Gereksiz Daha Çok Üniversite, Diplomalı İşsizlik, Beyin Göçü, Geri Kalmışlık, Fakirlik"

Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde (Türkiye gibi) plansız, programsız ve ucuz eğitim nedeniyle, fazla miktarda niteliği düşük ve az miktarda iyi eğitim görmüş ve kalifiye insanlar üretilmektedir. Fakat bu ülkelerdeki nitelikli işgücüne talep fazla yoktur. Bu tür ülkelerde nitelikli ve iyi eğitilmiş insan işgücünde arz/talep dengesizliği had safhadadır. Bu ülkelerde nitelikli işgücü çok az kullanılmaktadır. İyi eğitilmiş/diplomalı işsizlerin birikimi, ülkede kit olan nitelikli işgücünde yer almaları nedeniyle rekabet artar ve bu çoğunlukla hem verimin hem de ücretlerin düşmesi ile sonuçlanmaktadır. Nitelikli, gereğinden çok fazla üretilen beyinler

her tarafa saçılmakta ve bunların en iyileri en verimli oldukları çağlarda çalışmak ve araştırma yapmak için kendi istekleriyle yabancı ülkeler tarafından çekilir/absorbe edilirler. Buna beyin taşması/saçınımı adı verilmektedir. Altyapısız, öğretim üyesiz, plansız ve programsız yeni üniversiteler açmak, kıt kaynakları savurmak ve beyin saçınımına/taşmasına yol açmaktır. Yetiştirilecek mezun sayısı mutlaka ülke ihtiyaçları göz önüne alınarak belirlenmelidir. Örneğin ülkemizde Mühendislik-Mimarlık eğitiminde kapasite ülke ihtiyaçların kat kat fazla iken doktor sayısı yetersizdir. Siyasi amaçlı üniversite açmak ülkeyi fakirliğe itmekle aynı anlamda gelmektedir. Beyin saçınımının

Türkiye ekonomisine yıllık maliyetinin 2-2.5 milyar doları bulduğu tahmin edilmektedir. Beyin göçünün ülkemize maliyeti çok yüksek olmaktadır. Cefayı Türkiye, sefayı gelişmiş ülkeler çekmektedir. Beyin göçünü beyin gücü olarak görmek ülkemize çok fazla bir şey kattığını söylemek oldukça zordur. Ülkemize tersine beyin göçü yollarını açmak da oldukça zor görülmektedir. Çünkü dönenlerin büyük bir kısmı da yeterince verimli kullanılmamaktan dolayı "Beyin Küşmesi" nedeniyle "Beyin Mezarlığı" oluşmuştur. En zor yetişen şeylerden biri nitelikli insandır. Yetiştirmesi 30 yıl alır, eğitilmiş insanlarımızı heba etmemeliyiz.

Beyin Göçünün Bilim Politikalarımıza Etkileri

Beyin göçünün giderek artması, eğitim sistemimizin ve seçme sınavının bir sonucu olarak başlamaktadır. Ortaöğretimde seviye tespit/belirleme sınavları ile başarılı öğrenciler kendi okullarından önce dershaneler tarafından keşfedilip buralara çekilmektedir. Aslında beyin göçü ÖSS sınavı ile başlamaktadır. Genel seçme sınavında üstün başarılı olan öğrenciler, çoğunlukla üniversitede de başarılı olmaktadır. Özellikle üniversiteyi bitiren öğrenciler arayış içinde oldukları sürede iletişim olanaklarının da sağladığı imkanlardan dolayı ya yurtdışındaki üniversitelerle direkt yazışarak ya da hiçbir resmi sıfatı olmayan aracı kuruluşlar/fuarlar yardımıyla yurtdışına yönlendirilmektedir. Yurtdışından burs bulma başarısı gösteren öğrencilerin çoğunun yurda geri dönmeye istekli olmadıkları bilinmektedir. Gelişmiş ülkeler 2-6 yıllık bir burs ile ithal ettikleri bu değerleri hemen üretimine katarken, ülkemizin kıt kaynaklarıyla o gençlere yaptığı en az 15 yıllık eğitim yatırımı unutulmaktadır. Basın yayın kuruluşları da özellikle eğitim dönemi başları/sonlarında yurtdışı eğitimi özendirici yayın ve reklamlara fazlaca yer vererek iş bulmada zorlanan, arayış içinde olan gençlerin beyin göçüne katalizörlük etmektedirler. Başlangıçta emek göçü alan gelişmiş ülkeler daha sonra yaratıcı beyin göçü almayı tercih etmiştir.

Eğitim Gerçeklerimiz/Göstergelerimiz
Eğitim çağındaki nüfus (0-29): %64 (Genç nüfus).
Öğrenci nüfusumuz (Okul öncesi-Lise): 14 milyon (Öğrenci cumhuriyeti).
Her yıl eğitim sistemine yeni katılan öğrenci sayısı: 1 milyon.
Üniversite ülkemize 700 yıl ve matbaa 300 yıl geç gelmiştir.
Üniversite sayısı: 130 (94 Devlet+36 Vakıf).
Dünyada webometrik sıralamada ilk 500'de 3 ve ilk 1000'de 8 üniversitemiz var.
Yüksek öğretim çağındaki nüfus: 5.5 milyon.
Yüksek öğretim öğrencisi: 2 milyon.
Öğretim elemanı sayısı: 70 bin.
Öğrenci başına öğretim üyesi sayısı: 29 (Yurtdışı 5-12) (Öğretim üyesi açığı var).
Üniversitelerin yıllık mezun sayısı: 200 bin.
2008 ÖSS'de 265 bin kişi 4 yıllık lisans bölümlerine girmiştir. Bunun 164 bini halen üniversite öğrencisi ve 28 bini üniversite mezunudur.
ÖSS'de ilk 5 tercihine (istediği bölüme) giren oranı sadece %3'tür. %97 istemediği bölümde mutsuz olmaktadır.
4 binden fazla dershanede, 1 milyonu aşkın öğrenci, 50 bin öğretmen ve 10 milyar dolarlık bir sektör.
Üniversite mezunlarının 3'te 1'i iş bulamıyor.
Yükseköğretimli kadınlar erkeklere göre iki kat işsiz.
Yükseköğretimde sosyal ve özel fayda düşük.
Yükseköğretimli düşük ücret alıyor.
İşgücünde üniversite mezunu sayısı: 1.5-2 milyon.
15 yıllık eğitimin sosyal maliyeti: 100 bin dolar.
Bir kişiye iş yaratmak için 50 bin dolar gerekiyor.
Eğitime GSYİH'dan ayrılan pay (2002): %3.8 (OECD ort. %6) (Sonuncuyuz).
ISI'ya göre dünyada bilimsel yayında 19. sırada (2006) ancak kişi başına düşen yayında 41. sıradayız.
Patent başvurusunda ABD'den 100 kat geriyiz.
Ar-Ge'ye GSYİH'dan %0.66 pay ayıran Türkiye dünyada 25. sırada. OECD ortalaması %2.26.
0.06 yenilikçilik endeksi ile AB'de sonuncuyuz.
Dünya rekabet liginde 69. sıradayız

Böylece gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasındaki uçurum daha da artmıştır.

Maalesef ülkemiz genç, dinamik, üretken beyin sermayemizin değerini anlamayıp, kendi kaderine terk ederek dışarıya kaçmasına seyirci kalmaktadır. Küreselleşen dünyada bilgi çağına nitelikli bilim adamlarıyla giremeyen ülkeler hiçbir konuda gelişmiş ülkelerle rekabet edememektedir. Ülkemizin bilim adamı yetiştirme politikalarında da önemli yanlışlıklar bulunmaktadır. Mantar gibi çoğalan Anadolu'daki üniversitemizde genellikle akademik kadrolar kendi bünyesinden (inbreeding) üretilmektedir. Dışarıdan taze kan gelişi çoğunlukla dışlanmaktadır. Kendi bünyesinden alınanların bilimsel/akademik nitelikleri çoğunlukla zayıf olup, yerel bazı yaptırımcı kuvvetler (çevre, siyasiler, eş-çocuk-dost, sadakat, saygıda kusur etmeme vs.) seçimleri ciddi şekilde etkilemektedir. Bu kişiler genellikle tüm akademik unvanlarını aynı yerden alıp dil bilmeden, bilimsel proje üretmeden, uluslararası faaliyetlere katılmadan profesörlük/dekanlık/rektörlük kademelerine kadar çıkabilmektedir. Sadakati yüksek olan bu tür kişiler çoğunlukla üniversiteleri lise, bilim adamlığını da sıradan memurluk gibi görmektedir. Üniversitelerde araştırma yapmak yerine ek ders ücretli ders kapmak, konferans/seminer gibi bilimsel toplantı düzenlemek yerine iskambil kağıdı oyunu ve tavla partilerine düzenli katılarak sosyalleşmekte ve zaman

öldürmektedir. Bunun sonucu olarak ülkemizin bilimsel düzeyi ve bilim adamı kalitesi düşmektedir. Beyin göçünü tersine çevirip beyin gücüne dönüştüremediğimiz ve eğitim-bilim-bilim adamlığı reformu yapmadığımız sürece ülkemizde bilim teknolojiye, teknoloji de halkın refahına dönüşmeyecektir. Üniversite gençliğine iş, olanak ve özgürlük sağlamadığımız sürece beyin göçü artarak büyüyecek ve böylece ülkemizin geleceği ipotek altına alınacaktır.

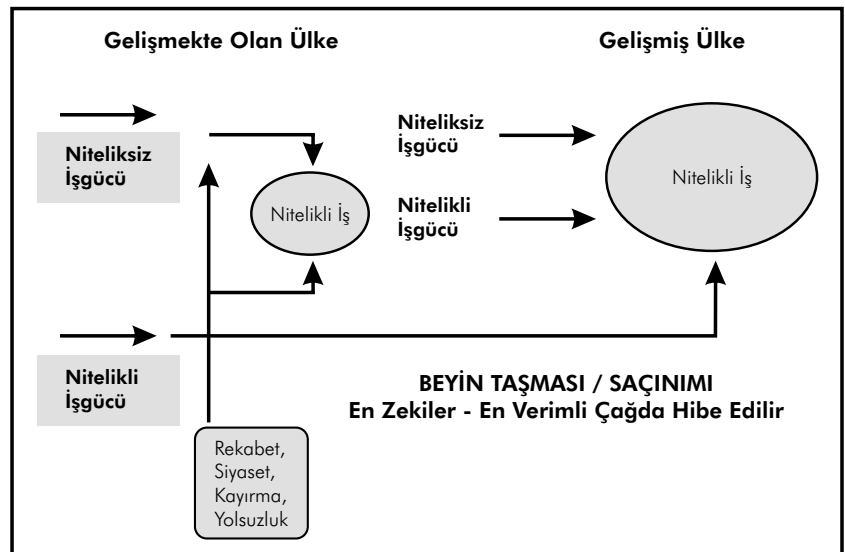
Türkiye'de İnsangücünün Yetiştirilmesinde Karşılaşılan Problemler

Türkiye'de yüksek eğitim talebi çok fazla iken yüksek eğitim arzı kısıtlıdır. Yükseköğretim arz ile talebi birbirini karşılamamaktadır. Bunun nedenleri eğitim sistemi, kaynak yetersizliği, iş yaşamı taleplerine uygunsuzluk, ulaşılamayan hedef kitlelerin (informel sektör) olması, meslek danışmanlığının olmaması, yaşam boyu eğitim felsefesinin uygulamaya konulama-

ması ve hizmetiçi eğitime önem verilmemesidir. Ülkemizde işgücü istihdamında eğitim-istihdam ilişkizliği/kopukluğu, nitelik ve nicelik sorunu, işgücü hareketliliği ve alan dışı istihdam problemleri vardır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nitelikli iş ve işgücü arz-talep dengesizliği vardır (Şekil 4). Gelişmekte olan ülkelerde nitelikli iş alanları az olduğundan bu ülkelerden taşan/saçılan nitelikli kişiler gelişmiş ülkelerde beyin göçü olarak absorbe edilmektedirler. Böylece gelişmekte olan ülkeler en zekilerini en verimli çağda beyin avcısı ülkelere kaptırırlar.

Beyin Göçmenlerinin Geri Dönme(me) Nedenleri

Beyin göçmenlerinin kök ülkelerine geri dönmeme ve dönme nedenleri Çizelge 6 ve 7'de verilmektedir. Vatandaki ayrımcılık, baskılar, istikrarsızlık, ekonomik sorunlar, demokrasi eksikliği vs. geri dönmeme; aileler, arka-

daşlar, eşler vatana geri dönmeye kişileri zorlamaktadır. Devlet bursuyla gittikleri halde, belli bir zaman sonra burslarını yakmayı, cezalarını ödemeyi, geri dönmeyi düşünen sayısı hiç de az değildir. Bizim yeterince kadrini bilmediğimiz bu en başarılılar gelişmiş ülkelerin üniversite ve kurumlarınca kapışılmaktadır. Peki ya sonra ne oluyor?

Sonrası parçalanmış aileler, göçmenlik, göçebelik, yabancıyla evlenme... Sonrası, Amerika'da senelerdir mühendislik/doktorluk yapan ve hala bugün Aldırma Gönül şarkısı çalarken ağlayan orta yaşlı bir bey; başörtüsü veya ülkemizde üniversite kazanamayıp yurtdışına gidebilen ve orada kalan şanslılar; Kanada'da yabancıyla evlenmiş, çocuğuna Türk ve yabancı isim koymuş ve eşinden

boşanmış göçmenler, çalıştıkları iş yerlerinde hiçbir zaman birinci sınıf vatandaş olamayan ve ayrıma uğrayan Türkler; hep Türkiye özlemi ve hayaliyle ülkesine dönmek isteyen fakat onların orada okuyan ve yabancıyla evlenmiş çocukları nedeniyle orada kalanlar; onların bozuk aksanlı Türkçe konuşan veya hiç konuşamayan üçüncü kuşakları vs. Sonuçta kalanların da mutlu olmadığı bir son.

Çizelge 6: Yurt Dışından Geri Dönmeme Nedenleri

<p>Ülkesine hizmet etmenin başka yolları olduğuna inanmak (öğrencilerle bilgi paylaşmak, kitap-dergi yollamak, lob yapmak). Vatanında istediği düzeyde iş bulamama korkusu. Mecburi hizmetinin olmaması (yurtdışından burslu olma/kendi olanaklarıyla okuma). Yurtdışında gelir yüksekliği. İş olanak/fırsatlarının fazlalığı. Özelliklerini işverene kolay iletme. Kütüphane olanaklarının fazlalığı. Seyahat fırsatı fazlalığı. Profesyonel olaylara (konferans, seminer, kısa kurs, fuar) daha fazla katılma fırsatı çokluğu. Vatanında araştırma olanak azlığı/sınırlılığı. Dünyadaki gelişmelerden uzak kalmamak. Mesleki tecrübe kazanma isteği. Vatanında fırsat azlığı ve eşitsizliği. Akademik/profesyonel çekememezlik/sürtüşme. Edinilen tecrübenin gelişmiş ülkelerin sorunlarına yönelik olması. Vatanında bezdirilme, dışlanma, izole edilme.</p>	<p>Ülkesinde yeterince değerlendirilmemek. Ülkedeki istikrarsızlık. Yurtdışından topluma daha fazla katkı yapacağına inanmak. Ülkelerinde yeterince saygı görmemek, değerlendirilmemek. Yurtdışının sağlık/egitim olanakları fazlalığı. Çocukların eğitim, kariyer ve geleceği. Gelecek endişesi taşımak. Emekliliği beklemek. Yabancı ile evli olmak. Kalınan ülkenin göçmenlere açık olması ve kabullenmesi. Farklı ülkelerden insanların uyum, huzur ve refah içinde yaşamaması. Yeteneğine vatanında ihtiyaç olmaması. Yeteneğinin boşa harcanmaması. Devletin yurtdışında vatandaşıyla olan temasının azlığı. Askerlikten çekinmek/kaçmak.</p>
---	---

Çizelge 7: Yurt Dışından Geri Dönme Nedenleri

<p>Maddi yükümlülüğün olması (burs, mecbur, hizmet). Zorunluluk hissetmek. Vatan ile olan bağ. Güçlü aile yapısının olması. Ülkesine katkı yapma isteği. Asimile olmamak için. Gidilen ülkeye uyum sağlayamama/entegre olamama. Vatanseverlik duygularının ağır basması. Kendini dışarda yalnız hissetmek. İrk, din ve etnik ayrımcılık hissetmek. Profesyonellik dışı kişisel/ailevi ilişkiler/bağlar.</p>	<p>Vatanında yaşam standartlarının iyileşmesi. Vatanından iyi teklif gelmesi. Ülkenin geleceği hakkında optimistlik. Vatanında ücretin tatminkar ve prestijin olması. Yabancı ile evlenmeme, vatanından biriyle evlenme. Yabancı ile evlendiğinde çocukların kimlik sorunu yaşamaması. Kendisi, aile fertleri ve yakınlarının sağlık sebepleri. Yeterli maddi birikimi yapmış olmak. İşten çıkmak/çıkarılmış olmak. Yurtdışında kalış süresinin kısalığı.</p>
---	---

Uluslararası Göçün Göç Veren Ülkeye Faydaları

Ülke yurtdışında temsil edilir, tanınırlık artar ve imaj yükselir. Yurtdışında deneyim ve tecrübe kazanılıp uzmanlaşılar, eğer bunlar kök ülkeye aktarılabilirse, yararlı olur. Gelişmiş ülkelerle işbirliği sağlanır, döviz geliri sağlanabilir. Gelişmiş ülkelerden bazı burslar ve fonlar sağlanabilir. Yurtdışında lobi ve baskı grupları (diaspora) faaliyetlerinde bulunulabilir. Kök ülkede cinsiyete göre oluşan farklılıklar kapanır, daha fazla kız çocuğu okula gider, kızlar daha az okul bırakır. Kök ülkede çalışan çocuk oranı düşer ve özellikle çocuk sağlığı gelişir. Kök ülkede doğurganlık oranı düşer. Kök ülkeye kesin dönüşte yenileşme ve girişimcilik artar. Göç edip de geri dönenler %40 daha fazla gelir elde edebilirler. Beyin göçmenleri çifte vatandaşlık ve çift kültürlü yapıya sahip olurlar. Beyin göçünü ülkemizdeki işsizliğe bir çözüm ve atıl kapasitenin değerlendirmesi gibi görmememiz gerekir. Beyin göçü alan ülkelerde ekonomi kötüleştikçe, işsizlik artıkça ve terör olayları yaşandıkça beyin göçmenleri göç alan ülke vatandaşlarıncı topraklarını işgal eden yabancı tehdit olarak algılanır ve günah keçisi ilan edilir.

Beyin Göçünü Engellemek / Durdurmak İçin Neler Yapılmalıdır?

Artan/durdurulamayan beyin göçü ülkelerin gelişmesini tehdit eder/baltalar ve geleceklerinin ipotek altına girmesine neden olur. Beyin göçünü engellemek için öncelikle sorun önemsenmeli ve zihniyet değiştirilmelidir. İnsanların refah seviyesi artırılmalı ve yaşam standartları yükseltilmelidir. Yerli ve yabancı yatırımların önü açılarak istihdam artırılmalıdır. Girişimcilik, üretim, yatırım ve ithalat desteklenmelidir. Gelişmekte olan ülkeler zenginleşmedikçe beyin göçü durdurulamaz/bitmez. Önemli olan beyin göçünü en aza indirmektir. Ülkeler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliği bilgi üretme ve kullanma farklılıklarından doğar.

Eğitim Sisteminde Reform Yapalım:

Farklı dünya görüşlerinden korkmayan, ezbercilik ve itaat olgusunu aşan bir eğitim sistemine ihtiyaç var. Eğitime ayrılan pay devlet ve özel sektörde artırılmalıdır. Eğitim sistemi ulusal/uluslararası akreditasyonla kaliteli hale getirilmelidir. Üniversiteler/öğretim elemanları tek tip olmayıp eğitim ve araştırma üniversiteleri/hocaları olarak sınıflandırılmalıdır. Yurtdışında öğretim görenler araştırmaya yönlendirilirken, yurtiçinde eğitim görenler eğitime yönlendirilmelidir. Ayrıca mesleki teknik öğretime önem verilmelidir. Kısa, orta ve uzun vadeli Milli Eğitim, bilim, teknoloji politikaları ve öncelikleri belirlenmelidir. Üniversite mezunlarına nitelikli istihdam olanakları yaratacak istihdam politikaları kurulmalıdır. Yükseköğ-

retimde erişim yetersizliği, nitelikli okullaşma oranı düşüklüğü, öğretim üyesi ve araştırmacı bilim adamı sayıları yetersizliği ve öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı fazlalığı sorunları çözümlenmelidir.

Gençliği Söz Sahibi Yapalım:

Ekonomi canlandırılarak, gençlere iş ve fırsat olanakları yaratılmalıdır. Gençler önemsenmeli, desteklenmeli ve onlara iyi bir gelecek sağlanmalıdır. Gençlerin ekonomik ve gelecek kaygıları giderilmelidir. Ülkemizde özlenen değişim ve dönüşümü ancak genç nitelikli beyinlerle yakalayabiliriz. Nitelikli genç beyinlerin katma değeri önyargısız ve özgünlüklerinden kaynaklanır. Gençlere nitelikli eğitim, üretim olanaklarıyla birlikte bunu paylaşabilecekleri iletişim ortamını da sunmamız gerekir. Nitelikli gençleri toplumun farklı bir kesiti değil, doğal bir parçası olarak görürsek, toplumda daha fazla söz sahibi yaparsak, beyin göçmeni olmalarını önleriz. Bugünkü genç nesil uluslararası küresel düşünen, objektif ve akılcı nesildir. En önemli sermayemiz iyi eğitilmiş girişimci genç neslimiz/insanımız olduğuna unutmamalıyız. "Sermayenin ve beynin vatani yoktur, dikkat etmezsek kaçarız." Bu vatan hepimizindir, istemeyen gitsin diyebilen kişiler de aç karınlarıyla bu vatanı yaşayamazlar ancak sürünürler. Küresel dünyada ayakta kalabilmenin tek yolu iyi eğitilmiş gençlere, profesyonellere ve bilime değer verilerek başarılabılır. Entelektüel insan kaynaklarının sınır ötesi hareketliliği sağlanmalı, kadınlar ve gençler bilimsel kariyer yapmaya özendirilmelidir.

Beyin Göçünü Beyin Gücüne

Çevirelim: Tersine beyin göçüyle, beyin göçü beyin gücüne çevrilmelidir. Bunun için yurtdışındaki nitelikli beyin gurbetçilerine ayrıcalıklar sağlanarak ülkemize çekilmelidir. Üretim, yatırım ve ihracat artırılarak ülkede nitelikli işler yaratılmalıdır. Yurtdışındaki nitelikli beyinlerle iletişim kurularak, envanteri çıkarılmalı, onların deneyimlerinden faydalanma yolları belirlenmelidir. Nitelikli beyinlerin dönmeleri, konferans/seminer vermeleri, öğrenci yetiştirmeleri, ortak proje yapmaları, ülke için lobi yapmaları sağlanmalıdır. Nitelikli beyinler ülkeye döndüğünde ilgili kurumlar (YÖK, MEB, TÜBİTAK vs.) bunlara yardımcı olmalı, atamaları en kısa sürede yapılmalı ve önemsenmelidirler. Bu kişilerin ve ailelerinin sorunlarının çözümünde yardımcı olunmalı ve adaptasyonları sağlanmalıdır. Çalışacakları kurumlarda dışlanmamalı, bezdirilip sindirilmemeli ve ülkeyi terketmeye zorlanmamalıdır. Devlet, tersine beyin göçü programıyla, dünyanın dört bir yanındaki Türk yetenekleri, özel sektör ve kamu kurumlarıyla bir araya getirip, aralarında itibat kurmalarını ve ağ üzerinden ortak işler yapmalarını sağlama yönünde köprü olmalıdır. Ülkemizde beyin göçünü tersine çevirecek akımları acilen güçlendirilmelidir.

Bilim, Teknoloji, Ar-Ge ve İnovasyona Önem Verelim:

Refah ve kalkınma nitelikli beyinlerle sağlanır. Bilim, teknoloji, Ar-Ge, üniversite-sanayi-devlet (ÜSD) işbirliği, buluş, inovasyon, yaratıcılık, patent ve bilimsel yayına önem vermemiz gerekir. Kalıcı

eğitim, bilim, teknoloji ve Ar-Ge politikalarının oluşturulması gerekir. İnsanlık tarım toplumundan sanayi toplumuna oradan da bilgi toplumuna geçmektedir. Küreselleşen dünyada rekabet dün kalite ve ucuzluğa bağlı iken, bugün bilgi ve yenilikçi yaratıcılığa (inovasyon) bağlıdır. Rekabet üstünlüğü kazanmak için eğitime önem verilmelidir. Günümüzde ekonominin en önemli silahı çağdaş ve bilimsel tabanlı nitelikli bilgidir. Bilgi toplumunda bilgiden değer veya fayda üretilmezse bilginin değeri olmaz. Teknoparklar/kentler ve Araştırma Merkezleri kurumsallaştırılıp etkin çalışmalıdırlar. Teknoloji Geliştirme bölgeleri için gerekli mali teşvikler sağlanmalı, hukuki ve bürokratik ortam yaratılmalıdır. Üniversiteler ve öğretim üyeliği cazip hale getirilmelidir. En önemli yatırım eğitilmiş insana yapılan yatırımdır. Refah seviyemizi ancak teknoloji üreterek artırabiliriz. Bunu da bilime, teknolojiye, Ar-Ge'ye ve yetişmiş beyin gücüne gereken önem vererek başarabiliriz.

Nitelikli Sanayi ve Nitelikli İstihdam Yaratalım:

Sanayileşme, çağdaşlaşma için şarttır. Sanayimizin en önemli sorunları yatırım yetersizliği, yeniden yapılanma gereği, teknoloji dağınıklığı, Ar-Ge bilinç yetersizliği, kurumsallaşamama, bilinçsiz borçlanma, yeniliklere ve sektörel işbirliğine kapalılık gibidir. Sanayide Ar-Ge yapmadan, süreçlere bilgi katmadan verimlilik ve kalite artmaz. Rekabet, bilim ve teknolojiye bağlıdır. Teknoloji üreten, teknoloji/bilgi yoğun üretim yapan sanayiler ayakta kalır.

Katma değeri yüksek ve kilogram maliyeti 10-1000 dolar olan ürünler üreten firmalar başarılı olacaktır. Üretim sürecinde emek, sermaye ve becerinin yerini bugün nitelik, girişimcilik ve yaratıcılık almıştır. Uluslararası pazarlarda ayakta kalmak için hızla değişen bilim ve teknolojiyi rakiplerinden önce üretime yansıtmak ve uygun ürünleri uygun kalite, hız ve maliyetle öncelikle piyasaya sürmek gerekir. Montaj ve üretim yapmaktan yaratıcı tasarım yapmaya geçmeliyiz. Bunların hepsi Ar-Ge ve nitelikli istihdam ile başarılır.

Üniversite-Sanayi-Devlet (ÜSD) İşbirliğini Geliştirelim:

Sanayimiz üniversite ile teknoloji üretmede ve Ar-Ge'de işbirliği yapmalıdır. İhracata dayalı, yüksek katma değerli ve bilgi yoğun ürünler nitelikli insanlarla ve ÜSD işbirliği ile üretilir. Devlet gerekli yasal düzenlemeleri ve fiziksel ortamla alt yapıyı hazırlamalı, üniversite eğitim ve araştırma programlarını güncel ve uygulamaya yönelik yenilemeli ve en iyi olduğu konularda uzmanlaşmalıdır. Sanayi ise, sorunlarını üniversiteye aktararak Ar-Ge'ye daha fazla kaynak ayırmalıdır.

Altyapı Güçlendirilmelidir:

Altyapı erişim, işletme ve kurmada sektörel işbirliği sağlanmalıdır. İnternet kullanımı ucuzlatılmalı ve kolaylaştırılmalıdır. E-devlete geçilmeli, kütüphaneler zenginleştirilmeli. Üniversiteler birbirine elektronik ortamda bağlanmalı, ÜSD'de DPT, TÜİK, TSE, KOSGEB, TTGV ve TÜBİTAK aracı, koordinatör, destekleyici ve denetleyici yapılmalı, Türkçe/İngiliz-

ce kitap/dergi yazımı teşvik edilmeli, yabancı dil öğretimi ciddi yapılmalı, proje dağıtımı gerçekçi olmalıdır. Toplumun bilimi algılaması sağlanmalıdır.

Uluslararası Fonlar: AB Komisyonu'nun desteklediği "Araştırmacıların Dolaşımı" fonunun sunduğu cazip olanaklar, teknolojik açıdan gelişmiş ülkelerdeki Türk araştırmacıların Türkiye'de bilim üretmeleri için kapılarını aralamaktadır. Dünyanın saygın üniversitelerinde akademik çalışmalarını sürdüren Türk bilim adamlarından yaklaşık 40'ı AB Çerçeve programlarının sunduğu cazip olanaklarda yurda dönmüştür. AB 7. Çerçeve Programı'ndaki araştırmacıların dolaşımı ve kişiyi destekleme özel programı beyin göçünü önlemede önemli fonlardır. AB Komisyonu 2007-2013 yılları arasında araştırmacıların dolaşımına 4.7 milyar euro fon sağlayacaktır.

Eğitilmiş insan sermayesinin fakir ülkelerden akışı/kaçışı batı dünyasının bilim ve ekonomisini artırırken, göç veren ülkelerin gelişmelerini yavaşlatmakta/engellemektedir. Bu da beyin göçünün az gelişmişlikle özdeşleşmesi anlamına gelmektedir. Beyin göçünü engellemek/kontrol etmek sadece gelişmekte olan ülkenin elinde değildir. Gelişmiş ülkelerdeki iş ve fırsat olanakları olduğu ve daha iyi bir gelecek sunulduğu sürece beyin göçü kaçınılmaz olarak devam edecektir. Yapılacak en iyi iş, bunu minimuma indirmektir. Beyin göçünü tersine ve/veya beyin gücüne çevirmede yarar vardır. Eğer beyin göçü vermeseydik, Türkiye'de son 25

yılda refah seviyemiz 1.7 kat değil, dünya ortalaması en az 4 kat artardı. 70 milyon nüfuslu bir ülke olarak 35 bin çalışanlı Ford firmasından daha fazla katma değer yaratabilirdik. Dünyanın 17. ve Avrupa'nın 6. büyük ekonomisi olsak da, satınalma gücü paritesine göre AB'nin sonuncusu (en fakiri) olmamızın altında nitelikli beyinlerimize sahip olmamak vardır.

İyi eğitilmiş beyinlerimizden yararlanmak ve beyin göçü sorununu aşabilmek için, bu yönde gerekli ortamları ve mekanizmaları oluşturmak için devlet sektörüne (vizyonlu yöneticilerle), özel sektöre, kamuoyu ve sivil toplum örgütlerine büyük görevler düşmektedir. Bu beyinlerimize sahip çıkmadığımız takdirde bu beyinlerimiz tamamen ülkemizin kaybı olacaktır. Geçici bir zaman için "Beyin Gücü" olarak kabul edilse bile zaman içerisinde tamamen bir "Kalıcı Beyin Göçü/Kayıbı"na neden olacaklardır.

Kaynakça

- M. Kaya, "Aynadaki Türkiye", Türk Metal Dergisi, Sayı 11, Nisan 2000, s: 8-11.
- M. Kaya, "Rakamlarla Türkiye Profili", Eskişehir Ticaret Odası Dergisi, Sayı: 77, Nisan-Mayıs 2000, s: 55-59.
- M. Kaya, "Eğitime En Az Para Harcayan 5. Ülkeyiz", Türk Metal Dergisi, Sayı: 14, Temmuz 2000, s: 12-13.
- M. Kaya, "Türkiye 2000 Profili", Türk Metal Dergisi, Ekim 2001, ss: 6-11.
- M. Kaya, "Rakamlarla 2000 Yılı Türkiye Profili", Eskişehir Ticaret Odası Dergisi, Sayı: 83, 2002, ss: 59-66.
- M. Kaya, Beyin Göçü, Türk Metal Dergisi, Sayı 35, Nisan 2002, s: 11-13.

- M. Kaya, Beyin Göçü, Eskişehir Ticaret Odası Dergisi (ETO), Sayı 85, Aug. 2002, s: 47-49.
- M. Kaya, Beyin Göçünün Nedenleri, Konya Ticaret Odası Lonca Dergisi, Sayı 10, Güz 2002, s: 10-12.
- M. Kaya, Beyin Depremi/Erozyonu, İşgüç Endüstri ilişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 5, sayı 2, 2003 (www.isguc.org/arc_view.php?ex=152 - 84k)
- M. Kaya, Beyin Depremi/Erozyonu, Üniversite ve Toplum Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, Eylül 2003 (www.universite-toplum.org)
- M. Kaya, Beyin Göçü ve Türkiye, Yenises Dergisi, Sayı 106, Ekim 2004, s: 33-36.
- (www.haber3.com -15 Ekim 2007).
- turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=4678 - 38k - 25 Eki 2004 - Önbellek -
- www.yenimesaj.com.tr/index.php?sayfa=yazarlar&haberno=4022&tarih=2003-05-19 - 28k - Önbellek
- www.populermedikal.com/beyingoc.htm - 55k - Önbellek -
- www.milliegitim.net/Makale/BeyinGocu.asp - 57k - Önbellek -
- www.milliegitim.net/Makale/Melez.asp - 25k - Önbellek -
- www.intervizyon.com/article.php?aID=95 - 38k - Önbellek -
- www.netyorum.com/sayi/139/20030710-10.htm - 32k - Önbellek -
- www.tek hedef.com/ - 20k - Önbellek -
- www.intervizyon.com/article-print.php?aID=95 - 27k - Önbellek -
- www.netyorum.com/sayi/141/20030807-06.htm - 17k - Önbellek -
- www2.turkstudent.net/papers/viewarchive.php?cat=46 - 47k - Önbellek - www.habernaliz.com/yazar.php?yazar=Muammer%20KAYA - 47k - Önbellek www.yeniasya.com.tr/2003/10/10/yazarlar/butun.htm - 85k - Önbellek-
- www.populermedikal.com/indexy.htm - 64k - Önbellek -

Türkiye'den Beyin Göçü: Bir Anket Çalışması Üzerine Düşünceler

Prof. Dr. Aysıt TANSEL*

Yrd. Doç. Dr. Nil Demet GÜNGÖR**

Beyin göçü genellikle gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşen yüksek eğitimli insanların göç etmesi olarak tanımlanır. Beyin göçü konusu 1960'ların ortasından beri, dünyada hem akademisyenlerce hem de politika belirleyiciler tarafından yaygın olarak incelenmiştir. Özellikle 1960'larda, bütün dünyada, literatürdeki yaygın görüş, beyin göçünün fakir ülkelere zengin ülkelere bir sübvansiyon olduğu biçimindeydi.

Türkiye'den beyin göçü, ilk defa yaygın olarak 1960'larda, doktor ve mühendislerin yurtdışına, özellikle Avrupa'ya göç etmeleriyle görüldü. Son yıllarda ise dikkatler genç üniversite mezunlarına yönelmiştir. Yurtdışında lisansüstü eğitim gören birçok genç çeşitli sebeplerle ülkemize geri dönmeyi düşünmemektedir. Son yıllarda, Türkiye'de gözlenen ekonomik krizlerin bunda etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, önemli bir problem de yurtdışında, devlet bursu ile eğitim gören üniversite araştırma görevlilerinin, geri dönüp Türkiye'deki akademik sıraları doldurmaları beklenirken, geri dönmemeleridir.

Gözlemlerimize göre, beyin göçü iki biçimde ortaya çıkıyor. Birincisi, eğitimli insanların kendi ülkelerinden, kendilerine gerek iş alanlarında gerekse yaşam koşullarında daha iyi fırsatlar ve olanaklar sağlayan ülkelere göç etmeleri biçimindedir. İkincisi ise, yurtdışında okuyan öğrencilerin çalışmaları bittikten sonra ülkelere geri dönmemeleri biçimindedir. Birçok göç veren ülke açısından bu ikinci tür beyin göçü de son derece önemlidir. Türkiye'de de yurda dönmeyen öğrencilerin sayıları son yıllarda önemli oranda artmıştır.

Türkiye'den yurtdışına giden öğrenciler arasında, 2006-2007 öğretim yılında, 417'si ABD'de olmak üzere toplam 572 öğrenci devlet kurumları tarafından desteklenmiştir. Bu destek Türkiye'ye dönüp devlet kurumlarında ya da üniversitelerde zorunlu hizmet yapma koşuluna bağlıdır. Ancak bu koşul, geri dönüşleri belli bir ölçüde teşvik etse bile, beyin göçünü önlemek bakımından yeterince caydırıcı olmamaktadır.

Yurtdışına giden özel öğrenciler devlet bursuyla giden öğrencilere göre sayıca daha fazladır. Bu öğrenciler kendi olanaklarıyla, ailelerinin desteğiyle veya farklı burslarla yurtdışında öğrenim görmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı istatistiklerine göre 1 Ekim 2003 tarihinde yurtdışında yüksek öğrenim gören yaklaşık 51.000 Türk vatandaşı vardı. Bu istatistik yabancı ülkelere yerleşik Türk öğrencileri de kapsamaktadır. 1 Ekim 2004 tarihi itibarıyla çeşitli ülkelere Türkiye'den giderek öğrenim görenlerin sayısı ise 20.990'dır. Bu öğrencilerin 459'u devlet bursu, 20.531'i özel olanaklar ile okumaktadır (YÖK, Türkiye'nin Eğitim Stratejisi). Bu rakamlar Türkiye'den yurtdışına hatırı sayılır kaynak aktarımı olduğuna işaret etmektedir. 2004-2005 öğretim yılında Türkiye'den giderek ABD'de okuyan öğrencilerin, uluslararası öğrenciler arasında 8.

* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

** Atılım Üniversitesi, Ankara

sırada olduğu görülmüştür (YÖK, Türkiye'nin Eğitim Stratejisi: ss. 84-85). Devlet veya özel sektör tarafından sağlanan bu kaynaklar yabancı ülkelerin eğitim sektörlerini beslemektedir. Yabancı öğrencilerin harcamaları gelişmiş ülkelerin önemli bir gelir kaynağıdır. Örneğin, üniversite eğitimi ABD'nin önemli bir ihracat kalemi haline gelmiştir. ABD'de yabancı öğrenci sayısı yaklaşık 500.000'i bulmaktadır ve toplam öğrencilerin yüzde 30'unu oluşturmaktadır (UNESCO).

Türkiye'den yurtdışına yüksek lisans eğitimi için devlet tarafından gönderilen öğrencilerle ilgili olarak şu istatistikler dikkat çekicidir. Milli Eğitim Bakanlığı 1416 sayılı yasayla 1994-2005 döneminde yüksek lisans ve doktora için giden 1755 öğrenciyi desteklemiştir. YÖK ise 2547 sayılı yasa ile araştırma görevlileri yollamıştır.

1987-2005 döneminde 3.776 araştırma görevlisi YÖK tarafından desteklenmiştir. TÜBİTAK, NATO kanalı ile 1986-2005 döneminde 918 öğrenci desteklemiştir. TÜBİTAK ve TÜBA bütünlük doktora programı çerçevesinde 1995-2005 döneminde toplam 395 öğrenci desteklemiştir (YÖK, Türkiye'nin Eğitim Stratejisi: Tablo 39).

Bu makalemizde vereceğimiz bilgiler bir ankete dayanmaktadır. 2001-2002 yıllarında yurt dışında, özellikle Kuzey Amerika'da eğitimini sürdüren öğrenciler ile internet kanalıyla bir anket çalışması gerçekleştirdik. Anket

formunu içeren web sayfasının adresi e-posta ile potansiyel katılımcılara yollandı. Yurt dışında okuyan Türk öğrencilerin e-posta adresleri çeşitli kaynaklardan toplandı. Yurt dışındaki üniversite listelerinden Türk öğrencilerin adları ve e-posta adresleri çıkarıldı. Bu işlemde, Türk üniversitelerinin mezunlar sayfaları da ad ve e-posta adreslerine ulaşmak için kullanıldı. ABD, Kanada ve İngiltere'deki ilişki kurduğumuz Türk öğrenci dernekleri mektubumuzu ve anket web sitesinin adresini üyelerine ulaştırmakta aracı oldular.

Araştırma sonuçlarımızda, bireylerin eğitim olanaklarının ailenin eğitim seviyesi ile yakından ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınlar için bu durum daha da belirgindir. Anne-babaların eğitim düzeyleri anketimize katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik durumunu belirlemede kullandığımız bir ölçüttür. Katılımcıların anne ve babalarının eğitim düzeylerinin Türkiye ortalamalarına göre daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Annelerin yaklaşık yarısı, lisans ve lisans üstü diploma sahibiydiler. Buna karşılık, babaların ise yüzde 70'e yakını lisans ve lisans üstü diploma sahibiydiler. Bu da yurt dışında eğitim görme ve çalışma fırsatlarının daha çok yüksek gelirli ailelerde toplandığını göstermektedir. Aile fertlerinin sahip oldukları eğitim fırsatları ailelerin gelir düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Daha fazla olanaklara sahip olan aileler eğitime daha fazla harcama ve yatırım yapmakta, ve dolaşısıyla daha düşük gelirli ailelere

göre daha çok eğitilmiş bireyler yetiştirmektedirler. Sonuç olarak, anne-babası eğitilmiş bireyler yurt içinde ve yurt dışında eğitim fırsatlarından daha çok faydalanabiliyorlar. Bu da, hem yurt içi hem de yurt dışı eğitim olanaklarında fırsat eşitliği olmadığını bir göstergesidir.

Yukarıda değindiğimiz gibi, bu fırsat eşitsizliği kız çocuklarının eğitiminde daha belirgindir. Türkiye'de düşük gelirli ailelerin, özellikle kırsal kesimde ve varoşlarda, kız çocukların eğitimine daha az önem verdiği bir gerçektir. Kısıtlı olanaklara sahip olan dar gelirli aileler daha çok erkek çocuklarının eğitimine öncelik verirken, daha yüksek gelir gruplarındaki aileler ise, aynı biçimde, kız çocuklarının eğitimine de önem vermektedir. Buna göre, yurt dışında yüksek öğrenim gören kızların daha eğitilmiş ailelerden gelmeleri şaşırtıcı değildir. Araştırmamızdaki kız öğrencilerin anne-babalarının eğitimi, erkek öğrencilerin anne-babalarının eğitiminden daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer bir sonuç Aysıt Tansel'in 2002'de Türkiye üzerine yaptığı bir çalışmada da bulunmuştu. Bu çalışmaya göre, kız çocuğunun eğitimi ile anne-babasının eğitimi arasındaki ilişki, erkek çocuğunun eğitimi ile anne-babasının eğitimi arasındaki ilişki-den daha kuvvetliydi. Bu sonuçlar, eğitimde fırsat eşitliğinin kızlar için erkeklere göre daha az olduğunu gösteriyor.

Araştırmamızın sonuçlarında, beyin göçünü tetikleyen bazı

önemli 'çekici' ve 'itici' faktörler ortaya çıkmıştır. Literatürde, nitelikli işgücünün yabancı ülkelere göç etmesine neden olan, göç veren ülkeye ait özellikler 'itici' faktörler olarak tanımlanmıştır. İtici faktörler arasında düşük gelirler, işsizlik ve istikrarsız siyasi ortam verilen örnekler arasındadır. 'Çekici' faktörler ise göç alan ülkelere ait özelliklerdir. Kalkınmış ülkelerdeki yüksek gelir düzeyleri, cazip iş ve yaşam koşulları, nitelikli işgücünü kalkınmakta olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru 'çeken' faktörlere örnek olarak gösterilebilir. Çalışmamızda, katılımcılara daha önceden belirlediğimiz itici ve çekici nedenleri sunduk. Bu faktörleri, Türkiye'ye dönmeme kararında veya dönüşü ertelemeye bir etken olarak, 'çok önemli'den 'hiç önemli değil'e doğru sıralanmış beş kategoride değerlendirmelerini istedik.

Çekici faktörler arasında, göç edilen ülkedeki meslekte ilerleme olanakları birinci sırada "çok önemli" bir etken olarak belirtilmiştir (%53). Bunu, kendi alanında daha yüksek düzeyde ihtisaslaşma olanaklarının sunulması (%51) ve göç edilen ülkenin daha sistemli ve düzenli bir ortama sahip olması (%41) gibi etkenler izlemiştir. Buna karşılık, yurt dışındaki sosyal ve kültürel ortamın daha tatmin edici olması önemli bir dönmeme nedeni olarak en alt sırada yer almıştır. Anketimize katılanların ilk sıralarda önemli olarak nitelendirdikleri, Türkiye'yle ilgili itici faktörler sırasıyla şunlardır: ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlik

(%52), bürokratik engeller (47%) ve düşük ücretler (41%).

Türkiye'deki düşük ücretler, beyin göçünün en önemli sebebi olarak gösterilir. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi anket sonuçlarımız beyin göçünde en önemli etkenin Türkiye'deki düşük ücretler olmadığını, başka etkenlerin de önemli olduğunu gösteriyor. Bunlar arasında, yurt dışında "meslekte daha iyi ilerleme" fırsatının en önemli etken olduğu anket sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Ancak, katılımcıların önemli bir bölümü, gelir düzeylerinin dönmeme kararlarında etkili bir etken olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun nedeni verilen ücretin mesleki tatminle doğrudan bağlantılı olmasıdır. Türkiye'deki akademik ortamı düşünürsek kamu üniversitelerinde verilen düşük ücretlerden ötürü öğretim üyelerinin önemli bir kısmının vakıf veya yurt dışındaki üniversitelere doğru kaydıklarını gözlemlemekteyiz. Düşük ücretler bazı akademisyenlerin ek işlerde çalıştığını, bu yüzden de araştırma faaliyetlerine daha az vakit ayırdıklarını görmekteyiz.

Ayrıca, anketimize katılanlar ekonomik istikrarsızlık ve belirsizliğin dönmeme kararlarında önemli bir etken olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmamızın sonuçlarını değerlendirirken anketin yapıldığı dönemin koşullarını göz önüne almamız gerekir. Şubat 2001'de yaşanan ekonomik kriz eğitimi işgücü üzerinde olumsuz etki yaratmıştır ve eğitimi işgücü işsizliği önemli bir sorun haline gelmiştir.

Bu belirsiz ortam yurt dışında eğitimlerini tamamlayanların yurda dönmelerini ertelemelerine neden olmuştur. Bu yüzden, "ekonomik istikrarsızlık" ikinci sırada yer alan bir dönmeme veya dönüşü erteleme nedeni olarak ortaya çıkmıştır.

Anket sonuçlarımıza göre yurt dışında yaşayan Türkler'in oradaki akademik ve iş ortamından hoşnut oldukları ama sosyal ortamdaki çok da hoşnut olmadıkları anlaşılıyor. Bu durum yurt dışında kariyer yapmış birikimli Türkler'in Türkiye'ye dönmelerini sağlayabilecek bir faktör olabilir. Gerçekten de, büyüme-gelişme dönemini ve sosyalleşme sürecini çoğunlukla Türkiye'de geçirmiş olan kişiler yurt dışındaki sosyal ortama alışmakta daha fazla güçlük çekmektedirler. Örneğin, yurt dışına lisans eğitimi düzeyinde gitmiş olanlar, doktora çalışmalarını için gidenlere göre, sosyal yaşama daha kolay uyum sağlama özellikleri göstermektedir.

Çalışmamızda, yurt dışında yaşayan Türkler oradaki akademik ve iş ortamından, Türkiye ile karşılaştırıldığında çok memnun olduklarını belirtmişlerdir. Yurt dışındaki öğrencilerin büyük çoğunluğu yüzde 88 ile, buldukları ülkede akademik yaşamın "daha iyi" veya "çok daha iyi" olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal yaşam hakkında sorulduğunda ise bu öğrencilerin sadece yüzde 19'u buldukları ülkede sosyal yaşamın "daha iyi" veya "çok daha iyi" olduğunu belirtmiştir. Bu bulgudan, ankete yanıt verenlerin,

sosyal yaşamın Türkiye’de daha iyi olduğunu düşündükleri sonucunu çıkarıyoruz.

Türkiye’de sosyal yaşamın daha iyi olması, yurt dışında kariyer yapmış birikimli Türklerin Türkiye’ye dönmelerini sağlayacak tek etken olabilir mi bilmiyoruz ama yardımcı bir etken ve önemli bir etken olabilir. Anketimize katılanlar, Türkiye’deki iş ve araştırma olanaklarının geliştirilmesinin de Türkiye’ye dönme kararlarında önemli bir etken olabileceğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, Türkiye’ye dönüş kararında birden daha çok etmenin etkili olduğu görülmektedir.

Uyguladığımız anket sonuçlarında, Türkiye’deki zorunlu askerlik hizmetinin, hem yurt dışına gitmede itici bir etken, hem de Türkiye’ye geri dönmeme nedenlerinden biri olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Erkek katılımcıların önemli bir kısmı, yurt dışına gitmenin zorunlu askerlik hizmetini erteleme fırsatı yarattığı görüşünde olduklarını belirtmişlerdir. Bu düşüncelerinde, esas olarak, uzun dönem zorunlu askerlik hizmetinin hem eğitimi hem de çalışma yaşamını kesintiye uğrattığı ve zaman kaybına neden olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bir çok erkek, askerlik hizmetini geciktirmek için ya yurt dışına gidiyor ya da kısa dönem askerlik hizmetinden faydalanabilmek için Türkiye’ye dönüşü erteliyor. Geçmişte askerlik hizmetiyle ilgili uygulanan yasalar bazı beklentilere yol açmıştır. Örneğin, bu yasalardan faydalanmak isteyenler,

yurt dışında çalışmaya veya eğitim görmeye yöneltmiştir. Çalışmamızın sonuçlarına göre, yurt dışındakalma süresinin uzamasıyla da yurda geri dönüş plânları ertelenmekte veya geri dönüş tamamen unutulmaktadır.

Türkiye’nin kaynaklarını kullanarak yapılan insan sermayesi yatırımlarının yurt içinde değerlendirilememesi önemli maliyetler içermektedir. Bu hem özel hem de kamu yatırımları için geçerlidir. Çalışmamızda vurguladığımız gibi yüksek eğitimli işgücünü yurt içinde verimli ve etkin bir şekilde kullanamamak eğitime yapılan yatırımların boşa gitmesine ve ekonomiye katkı sağlanamamasına neden olmaktadır. Bu durum, beyin göçünün Türkiye’ye ekonomik maliyetinin boyutları ne olduğu sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Bunu rakamsal olarak ifade edebilmek gerçekten kapsamlı, ayrıntılı bir çalışma gerektirir. Burada dikkate alınması gereken iki nokta vardır: Birincisi, yurtdışında eğitimin, ekonomiye parasal maliyetidir. Digeri ise, geri donmeyen bireylerin, Türkiye’ye yapmaları beklenen, fakat gerçekleşmeyen hizmetin fırsat maliyetidir. Bu maliyetler çok yüksek rakamlara ulaşabilir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Türkiye, ABD’ye en çok öğrenci gönderen ilk on ülke arasındadır ve 2005-2006 öğretim yılında sekizinci sırada yer almıştır. Bu öğrencilerin önemli bir kısmı özel öğrenci statüsünde yurt dışında öğrenim görmekte, bir kısmı ise devlet desteği alan burslu öğrencilerdir. Osmangazi Üniversitesi

öğretim üyesi Prof. Dr. Muammer Kaya’nın hazırladığı raporda (Kaya, 2003) yurt dışında eğitimin maliyetiyle ilgili bazı sayısal bilgiler yer almaktadır: örneğin, yurt dışında bulunan yaklaşık 51.000 öğrencimizin ortalama üniversite maliyetinin yıllık 20.000 dolar olduğu saptanmıştır. Buna göre, Prof. Dr. Kaya, 30.000 öğrencinin beş yıl olarak hesaplanan yurt dışı eğitim sürecinin sonunda dönmeleri Türkiye’ye 3 milyar dolara mâl olacağını belirtmiştir. Bu, eğitim maliyetinin alt sınırı olarak düşünülmelidir.

Bu arada önemli bir soru, Türkiye’den beyin göçü önenebilir mi sorusudur. Bunun için neler yapmak gerekir yine önemli bir sorudur. Türkiye, beyin göçünü durdurmak için nasıl bir politika uygulamalıdır? Beyin göçünü durdurmak için şu anda uygulanan yöntem, yurt dışında burslu okuyan öğrencilere yöneliktir. Bu öğrencilerin ve araştırma görevlilerinin, üniversitelerde veya belirli kuruluşlarda döndükleri zaman yerine getirmeleri gereken mecburi hizmetleri bulunmaktadır. Ayrıca, geriye dönmeleri durumunda, aldıkları bursun tamamını yasal faiziyle birlikte ödemek zorundadırlar. Bu uygulamanın caydırıcı, fakat yeterli olmadığını gözlemliyoruz. Çünkü, Türkiye’ye geri dönmeyen birisinin, orada kazandığı para ile, eğitimi süresince aldığı bursun tamamını ödemesinin çok zor olmadığını örnekleri ile görüyoruz. Bu sistemin eksiklerinin tamamlanarak yurt dışında kalmayı caydırıcı bir

biçimde düzenlenmesi gerekir. Çalışmamızda, yurt dışında ikâme süresinin uzamasıyla geri dönme olasılığının azaldığını görüyoruz. Bu yüzden, verilen bursların daha kısa dönemli eğitimlere yönelik olmaları da beyin göçünü azaltmak için önemli bir strateji olabilir. Ayrıca, önemli bir nokta olarak, uygulanacak politikalar, Türkiye'ye dönmeyi cazibeli bir hale getirmek yönünde odaklanmalıdır. Çalışmamızda şunu da görmekteyiz: yurtdışı eğitim sürecinin ardından başlayan yurt dışı iş tecrübesi geri dönme olasılığını önemli derecede azaltmaktadır. Bunun nedenlerinden biri yurt dışında görülen eğitimin daha çok o ülkenin gereksinimlerine yönelik olmasıdır. Türkiye'ye dönenlerin, üniversitelerde ilgili bölümlere yollanılması, hem eğitim hem de araştırma olanakları sağlayacak laboratuvar, bilgisayar, yazılım ve diğer gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Halen uygulamakta olan yurt içinde öğretim elemanı yetiştirme programlarını genişletmek ve bu yolla yetiştirilen öğretim elemanı sayılarını artırmak da beyin göçünü önlemek için önemli bir stratejidir.

Son yıllarda açılan yeni üniversiteler ile Türkiye'de üniversite sayısı, 36'sı vakıf olmak üzere, 130'u bulmuştur. Bu nedenle üniversite öğretim üyesine olan ihtiyaç da koşut biçimde artmıştır. Türkiye'nin her coğrafi bölgesinde çalışacak öğretim üyesine ihtiyacı had safhadadır. Bu nedenle, bir yandan, doktoralı üniversite öğretim üyesi yetiştirilmesine

ağırlık verilirken, diğer yandan, onların yurdumuzun her tarafında çalışmalarını özendirecek koşulları onlara sağlamamız gerekir. Türkiye'deki üniversitelerin sayıca çoğalmasına rağmen, üniversite eğitimine olan talebin önemli bir kısmı yurt dışındaki üniversitelerce karşılanmakta ve büyük bir kaynak aktarımına yol açmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'deki yüksek öğrenim sektörüne yönelik yatırımlar sadece üniversitelerin sayısını artırarak değil, mevcut üniversitelerin kalitesini de artırmaya yönelik somut plânlar çerçevesinde gerçekleşmelidir. Üniversitelerin kurumsallaşma sürecinde yol katetmeleri, kaliteli eğitim sağlayabilmeleri ve aynı zamanda kaliteli araştırmalar ortaya koymaları bu kurumlardaki nitelikli öğretim elemanlarının varlığına bağlıdır. Yurt dışındaki yüksek öğrenimli insanlarımızı üniversitelere yönlendirmek bu sürece mutlaka hız kazandıracaktır. Bunu başarmak için devlet üniversitelerindeki ücretlerin daha çekici hale gelmesi ve daha cazip araştırma koşullarının sunulması gerekir.

Türkiye, kendi belirlediği bilim ve teknoloji alanlarında önder ülke konumuna geçme hedefini benimsemeli ve bu doğrultuda önder olmayı hedeflediği bilim alanlarında plânlı ve bilinçli eğitim ve araştırma politikaları geliştirmelidir. Beyin göçünü azaltmak için ulusal kalkınma stratejileri çerçevesinde ulusal bilim ve teknoloji politikaları geliştirmeye ağırlık verilmelidir. Araştırma merkezlerinin kurulması ve üniversitelerde veya

üniversite dışında diğer uygun iş imkanlarının sağlanması, bürokratik engellerin en aza indirilmesi, geri dönmeyi özendirecek nedenler olabilir. Bu konuda sadece, kamu sektörünün değil, özel sektörün de gayret göstermesi, uygun çalışma alanları sağlaması beklenebilir. Özellikle, araştırma-geliştirme (AR-GE) etkinliklerini hem özel hem de kamu sektöründe artırma yolunda adımlar atılmalıdır. Böylece, bu kadar büyük yatırımlar yapılarak yetiştirilen işgücününün transferi için fırsatlar yaratılmalıdır. Bu fırsatlar oluştuğu takdirde geri dönmek isteyenler artacaktır.

Not: Bu yazı, büyük ölçüde Güngör ve Tansel'e (2004 ve 2006) dayanmaktadır.

Kaynakça:

- Güngör N. D. ve A. Tansel (2004) "Göç Gençlere Cazip Gözüküyor" (Migration is Appealing to the Youth) Anadolu: Avrupalı Türklerin Dergisi, October, 2004, Sayı 23: ss.14-15.
- Tansel, A. ve N. D. Güngör (2006) "Türkiye'den Beyin Göçü: Yurda dönmeyen öğrencilere ilişkin Anket Sonuçları" İktisat İşletme ve Finans, 2006, 21(246): ss. 5-29.
- Kaya, Muammer (2003) "Beyin Göçü / Erozyonu," İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 5, Sayı 2.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2006-2007 Öğretim Yılı Resmi Burslu Öğrenci Sayıları, <http://yogm.meb.gov.tr/resmiburslusayfasi.htm>, siteye giriş tarihi: Kasım 2008.
- Yükseköğretim Kurumu (YÖK) (2007) Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, Şubat 2007
- http://www.yok.gov.tr/duyuru/yok_strateji_kitabi.pdf

Bir Danışıklı Döğüş: Beyin Göçü

Prof. Dr. A. Gürhan FİŞEK*

İnsan hakları belgelerine baktığımız zaman, "eğitim" in bir hak olarak tanımlandığını görmekteyiz. Aynı şekilde bu belgeler, "zorunlu ilköğretim" i de devlete bir görev olarak yüklemektedir. Bu, birçok yönden doğrudur. Çünkü eğitim, kendini tanımanın, dünyayı tanımanın ve dünya nimetlerine ulaşmanın olmazsa olmaz koşuludur. Ama insanların yaşadıkları ekonomik düzen o denli belirleyici ki, bu en doğal insan hakkının da, ekonomik olarak güçlü kesimlerin çıkarına işletildiğine üzülmeye tanık olmaktadır. Bugün dünyada yalnızca ekonomik düzeyde değil, giderek sosyal ve kültürel düzeyleri de kapsayacak biçimde, egemen olan bir çevre var. Bu çevreye, küresel egemen güçler demek, küreselleşmeyi de anlamaya başlamanın ilk adımıdır.

"Küre" insanın beyinde, herkesin eşit olduğu bir dünya izlenimini uyandırıyor. Ama ne yazık ki, burada "küre" tam da matematikte tanımlandığı gibi düşünülmüş: "Merkeze eşit noktadan oluşan ...". Yani küresel egemenler merkezde, hepimiz çevrede. Onlar kendilerini herkese eşit uzaklıkta ve kolay ulaşabilir görüyorlar; bizimse birbirimize ulaşmamız için herhangi bir kolaylık yok.

Gerçekten de, küreselleşme, çevrede varolan ya da üretilen zenginliklerin merkezde toplanmasını öngörüyor. Aslında onu küreselleşme değil, yamuklaşma olarak nitelemek pek de yanlış olmayacaktır.

Bilgi çağı olarak nitelenen çağımızda ise, en büyük zenginlik "akıl"dır, "beyin gücü"dür. Dolayısıyla küresel egemen çevrelerin, "beyin"lerin de "çevre" ülkelerde harcanmasına göz yumması beklenemez. İşte Türkçede "beyin göçü" denilen, ama İngilizcesinde "beyin hortumlaması" olarak nitelenen bu olgu, küreselleşmenin de yakıtı (1).

Beyin göçünü, hem göç veren ülke istiyor hem göç alan ülke.... Burada üzülen ve ezilen, göç edenin ailesi ve kendisi. Onların çektiklerini hiç kimse hesaba katmıyor. Hiç kimse onların sorunlarını çözmek için el uzatmıyor; yalnızca sonuçları ile ilgileniliyor.

Göç veren ülkelerin (ve Türkiye'nin) eğitim sistemi, baştan tırnağa, küreselleşmeye hizmet edecek biçimde düzenleniyor. Bu süreci, köy enstitülerinin ve KİT'lerin çirak okullarının kapatılmasına kadar götürmek gerekiyor. Bu, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası, bir büyüğün koruyuculuğu altına girme biçimindeki seçimiyle başlamıştır. Amerikan yardımları, NATO üyeliği, Kore Savaşı'na katılma, IMF kurucu üyeliği, son olarak da Gümrük Birliği anlaşmaları ve Avrupa Birliği üyelik görüşmeleri... Bunların hepsi, "sürüden ayrılanı kurt kapar" örneği, sürü psikolojisi ile çizilen bir politikanın tamamlayıcıları.

Eğitim sistemimizin, sağlık sistemimizin de bu süreçten payını almamasına olanak yok. Bu dö-

nemde ulusal eğitim ve ulusal sağlık sistemlerinin kurulabilmesi için atılan adımlar yok değil. Ama çok kısa zamanda, egemen güçler, bunların yönünü yeniden, gelişmiş ülkelerin oluşmasını istedikleri rotaya çevirmişlerdir. Bunun en somut örneği, 1961 yılından beri "sağlıkta sosyalleştirme"nin uygulanmaması için ilaç tekellerinin ve özel hastanelerin (başlangıçta özel doktorlar, yarın yabancı hastane tekelleri) gösterdikleri büyük gayret. 48 yıldır ancak sistemi bozmayı başarabildiler; tümüyle yeryüzünden silemediler.

Sağlık örneğini sürdürelim. Neden? Çünkü insanın yaşama hakkını ilgilendiren ve doğrudan doğruya canıyla ilgili bir konu. Türkiye'de, sağlık insan gücü yetiştiren kurumlardan, yalnızca tıp fakültelerine büyük önem veriliyor ve yatırımlar yapılıyor; buna karşın, sağlık mesleklerinden hemşireler, ebeler, tıbbi teknisyenler vb. için açılan okul sayısı yetersiz. Türkiye'de yeterince hekim olmasına, hekim işsizliği başlamış olmasına karşın yeni yeni tıp fakülteleri açılıyor; buna karşın diğer sağlık personeline yetersizlik olduğu halde, bu açığın kapatılması için yeni yeni okullar açılmıyor.

Neden? Çünkü, gelişmiş ülkelerin "sağlık memuru, ebe, tıbbi teknisyen" ihtiyacı yok. Buna karşın, öteden beri, yetiştirdiğimiz hekimlerin en yeteneklilerini almak gibi bir emelleri var. Bu emellerine de hep ulaşmışlar.

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni

Türkiye’de beyin göçü üzerine yapılan ilk büyük araştırmanın, 1963 yılında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından, hekimler üzerinde yapılmış olması hiç de rastlantı değil (2). Türk Tabipleri Birliği de, 2008 yılında bu konuyu bir dosya haline getirerek Toplum ve Hekim Dergisi’nin (3) bir sayısını bu konuya ayırması da öyle. 1963’te de, bugün de bu kan kaybı sürüyor.

Sağlık alanında, gelişmiş ülkelerin (küresel egemen çevrelerin) beklentisi iki türdür: Birincisi, kazanç sağlamak; ikincisi, bu alanda çalışacak beyin güçlerini kendisinde toplamak. Her ikisi de ulusal zenginliktir. Küreselleşmenin, genel mantığına uygun olarak, tüm zenginlikler merkezde toplanmakta, külfetler çevreye yüklenmektedir.

Bizim gibi küreselleşmenin çevre ülkelere yüklenen külfet nedir? Olabildiğince geniş bir zorunlu eğitim temelinde, en akıllıları ve yeteneklileri seçmek ve onları yarışa sokarak, bir kaymak tabakası oluşturmak; o kaymağı da küreselleşmenin merkez ülkelere yedirmek... Böylece, ana okulundan üniversiteye kadar, tüm eğitim sistemi tek bir amaca göre programlanmakta; yapılan tüm yatırımlar da bu uğurda harcanmaktadır.

Bu kez tıp eğitim sisteminden bir örnek... Tıp eğitimi, en seçkin hekimleri yetiştirmeye göre planlanmıştır. Burada ülkenin gereksinmesi değil, egemen çevrelerin çıkarları hesaba katılmaktadır. Tüm sistem en seçkin doktoru yetiştirmek ve onları da hasta-

nelerde, araştırma enstitülerinde çalıştırmaya yönelik olarak kurulduğu için; üniversiteyi bitiren doktorlar, eğitimlerinin henüz bitmediğine bu kez TUS sınavını kazanarak daha ileri uzmanlıklar almaları gerektiğini, saplantı haline getirmektedirler. Çünkü, tıp fakültesinden yeni mezun olan gençlerin, sağlık ocaklarında koruyucu hekimlik çalışmaları yürütecek mesleki donanımları çok sınırlıdır. Buna karşın, ABD’nin en gelişmiş hastanelerine ve üniversitelerine uyum sağlamakta zorlanmıyorlar.

Hemen mezuniyet sonrası yurtdışından kapışılan tıp mezunlarının kaymak tabakası, eğitimlerini yurtdışında sürdürmekte ve kariyer basamaklarını tırmanmakta... Buna karşın Türkiye’de kalan hekimler ise, sürekli tıp eğitiminde yoksunlukla iç içe. Mezuniyet sonrası sürekli eğitimlerinde en baskın rolü, ilaç firmalarının propagandistleri tutmaktadır. Böylece koruyucu hekimlik ikinci plana itilmektedir. Kişilerin hastalıklarının önlenmesi yerine; önce hastalanmaları beklenmekte ondan sonra da tedavi edilmek için büyük kaynaklar ve işgücü harcanmaktadır. Bu çağda, bu ilkel düşünce, ancak “çıkar” hesaplarıyla açıklanabilir.

Gelelim, tıp alanında ulusal ölçekte yürütülen araştırmalara... Bu araştırmalar da, başta kaynak yetersizliği, sonra da hizmet felsefesi gereği, yabancı finansörlerden, ya tek başına, ama çoğunlukla da çok ülkeli araştırmalarla yürütülmektedir. İlaç tekellerinin, kendi ilaçları ile ilgili insan deneylerini, geliştirmekte olan ülkeler üzerinde yaptıkları; kongre ve

benzeri gezilerle hekimleri kendilerine bağlayarak onların mezuniyet sonrası eğitimlerini yönlendirdikleri de unutulmamalıdır.

Türkiye’de yapılan sekiz araştırmada, genç beyinleri, yurtdışına gitmeye iten nedenler arasında, “iş doyumsuzluğu ve meslekî gelişme” ögesinin önde gelen bir yer tuttuğu görülmektedir (4).

Görüldüğü gibi, beyin göçü olarak tanımladığımız üstün nitelikli işgücü göçü, birbirinden farklı görünümde ortaya çıkabilmektedir. Bedenin yurtçinde ya da yurtdışında olmasının fark etmediği durumlar da yukarıda sayılmıştır; akıllar dışarıda kalmakta ve yurt dışındaki üretimlerin bir parçası olunmaktadır.

Hiç kuşkusuz, beyin göçünün, az gelişmiş ülkeler için de olumlu yanları vardır. Ancak bunu arayıp bulmakta daha çok güçlük çekmekteyiz. Buna karşın, beyin göçünün, gelişmiş ülkeler için olumsuzlukları saymakla bitmez. Üstelik, işleri bittiği zaman, yabancılardan kurtulması da kolaydır.

Göç veren (KÖK) ülke açısından beyin göçünün olumlu ve olumsuz yanları şöyle sıralanabilir:

a) Olumluluklar

Göçeden beyinlerin kendilerini geliştirme olanaklarıyla kazanımları sayesinde bilim ve teknoloji dünyasına katkıda bulunularak ülkenin imajı yükseltilmekte,

Bilimsel ve teknik alanda hiçbir zaman ülke olanakları ile ulaşılmayacak bilgi ve deneyime kestirme yoldan ulaşılmakta (eğer dönerlerse),

Göçeden beyinlere ülkelerine döndüklerinde, çalışma ve yaşama alanlarında dinamizm ve yenileşme yaratmakta (eğer dönerlerse).

b) Olumsuzluklar

Beyin gücü yitirmekte,

Büyük ekonomik kayıplara uğranılmakta,

Beyin göçü desteği almak zorunda kalarak ulusal politikaları zedelenmekte,

Göçedenlerden cesaret ve örnek alanlarla göç eğilimi artmakta,

Yaratıcılık, yeni iş alanlarının oluşturulması konusunda geri sıralara düşmekte,

Uzman açığını yabancı ülkelerin 8. sınıf uzmanları ile çözmeye eğilimine girmekte,

Özgüven eksikliği ve toplumca sosyal-kültürel gelişimde eksiklikler çıkmakta,

Toplum en dinamik kesimini yitirmekte.

Göç alan ülke açısından beyin göçünün olumlu ve olumsuz yanları şöyle sıralanabilir:

a) Olumluluklar

Sürekli bir akış içerisinde genç ve seçme beyinleri çalıştırma olanlığı bulmakta,

Bilim ve teknoloji şampiyonluğunu korumada olabildiğince bu dinamizmden yararlanmakta (eşit koşullarda yapılmayan bir yarışta şampiyon oluyor),

Gelişmekte olan (göç veren) ülkelerin sınırlı beyin gücünü ithal ederek, onları daha da göç alan ülkelere bağlı kılmakta,

Çok geniş bir tabanı kapsayan "beyin" seçme ve eğitime sürecindeki büyük maliyetlerden kurtulmakta,

Siyasallaşma olasılığı olmayan ve her an sınır dışı etme yolları açık bulunan insan gruplarına bilimsel ve teknik çalışmaların yükünü aktarmak,

Çok-kültürlü yapılar oluşturarak üretimi nicelik ve nitelik olarak zenginleştirmek,

Etnik ve dinsel farklılıklar nedeniyle grupları birbirine karşı uyararak ülkeyi yönetme kolaylıklarını elde etmek.

b) Olumsuzluklar

Göç eden beyinler ve ailesi, göç alan ülkenin sosyal giderleri içerisinde bir yük oluşturmakta,

Farklı kültürlerle bölünmüş toplumlarda, iç çatışma kaynağı çıkmakta,

Göçle gelen beyinlerin edindikleri bilim ve teknoloji yükü ile en kısa zamanda ülkesine dönmesiyle ekonomik kayıp oluşmakta (5).

Burada daha da önemli olan ve anlaşılması zor olan, az gelişmiş ülkelerin (yani göç-veren ülkelere), bu seçkin ve nitelikli işgücünden neden kurtulmak istediğidir? Diğer bir deyimle beyingöçüne neden insanları zorladığıdır?

Atatürk'ün Cumhuriyet'i savunacağını sandığı gençler, bilinçli olarak yurt dışına sürgüne gönderilmektedirler. Bu hem acı ve hem de utanç vericidir. Ülkede her alanda varolan anlamsız engelleri, inanılmaz kısır döngüleri ve yap-boz taktiklerini sürdürebilmek için, bilim ve teknoloji ortamımız da kısır tutulmaya çalışılmaktadır.

Gelişmenin motoru olabilecek konumdaki, bu beyinlerin, baskı grubu oluşturmasından korkulmaktadır. Onların, suyun başına geçmesinden, ülkenin engellene-meyecek biçimde ileri atılmasına yol açmasından korkulmaktadır.

Bu, aynı zamanda bizim beyin göçü konusunda yapmamız gereken de ışık tutmaktadır. O halde, kendi beyin gücümüzü elden kaçırmamaya çalışacağız. Yurt dışına çıksalar bile, en geç 5 yıl içerisinde geri dönüşlerini sağlayacağız. Ve bilim-teknolojiyi başta yapıp, ülkenin ilerlemesi için kısır politikalara değil, bilim ve teknolojinin kılavuzluğuna güveneceğiz. Ülkedeki üretim ve yönetim çıkmazlarını aşmak, bir dönüşümü gerçekleştirmek için ülkedeki ve ülke dışındaki beyin gücünü bir bütün olarak görüp, göreve çağıracağız.

Kaynaklar:

- (1) Fişek A.G.: Küreselleşmenin Yakıtı Beyin Göçü, Çalışma Ortamı Dergisi, Temmuz-Ağustos 2005 Sayı : 81
- (2) SSBY/Hıfzısıhha Okul-John Hopkins/Halk Sağlığı Okulu: Türkiye'de Sağlık Alanında İnsangücü araştırması, Bulgular-Ön Rapor Ankara 1963.
- (3) Toplum ve Hekim Dergisi, Türk Tabipleri Birliği Yayını, Mayıs Haziran 2008, Cilt: 23 Sayı: 3.
- (4) Gökbayrak Ş.: Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelik İşgücü Göçü ve Politikalar Türk Mühendislerin "Beyin Göçü" Üzerine Bir İnceleme, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 2006 s.283 ve s. xvi.
- (5) Fişek A.G.: Beyin Göçünden Beyin Gücüne (Panel Konuşması), Eskişehir, 6 Aralık 2003.

Beyin Göçünde Yükseköğrenim, Ar-Ge Faaliyetleri, Çokuluslu Şirketlerin Önemi*

Doç. Dr. Salih BARIŞIK**

Doç. Dr. Hakan ÇETİNBAŞ***

Özet

İnsanoğlunun gereksinmelerinin sonsuzluğu üretim sürecini etkileyerek üretimin birincil mallardan teknolojik mallara yönelmesine neden olmuştur. Teknolojik mal üretimi artan bir şekilde vasıflı işgücüne gereksinim duymaktadır. Vasıflı eleman yetiştirme sürecinin giderek uzaması ve yetiştirme maliyetinin artması, bu gereksinimin yurtdışından sağlanması çabalarını artırmakta ve beyin göçü olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Beyin göçünün oluşmasında yükseköğrenim,

Ar-Ge faaliyetleri ve çokuluslu şirketler önemli bir paya sahiptir. Bu çalışmada beyin göçünde özellikle yükseköğrenim, Ar-Ge faaliyetleri ve çokuluslu şirketlerin önemine dikkat çekilmektedir.

Giriş

Dünyada her alanda yaşanan küreselleşme olgusu emeğin mobilitesine hız kazandırmıştır. Eğitimli veya vasıflı emeğin eğitim süresinin ve yetiştirme maliyetinin giderek artması beyin gücünün transferinin önemini artırmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşanan nüfus yaşlanmasının yakın gelecekte emek faktörünün kıtlığına sebep olacak olması, bu ülkelerin yurtdışından özellikle vasıflı eleman teminine yönelik çabalarının ve teşvikin artmasına neden olmaktadır. Vasıflı elemanın göçü olarak da tanımlanabilen beyin göçü gelişmiş ülkeler için avantaj iken; az-gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için dezavantaj oluşturmaktadır.

Beyin göçü iç göç ve dış göç olarak ikiye ayrılabilir. İç göç;

kamu kaynakları ile yetişen vasıflı elemanın kamu sektörü yerine özel sektörde istihdamı seçmesi veya daha sonradan özel sektöre geçiş yapmasıdır. Bu alanda en göze çarpanı devlet üniversitelerinden vakıf üniversitelerine öğretim elemanı geçişidir. Dış göç; ülke kaynakları ile ülke içinde veya yurtdışında yetişen vasıflı elemanın başka ülkelerde çalışması veya kendi ülkesinin sosyal ve ekonomik faaliyetlerine katılamamasıdır (Erkal, 2000:286-288). Beyin göçü kavramının önemini ortaya koyabilmek için vasıflı elemanın yetiştirme süresine değinmek gerekmektedir. 0-8 yıllık eğitim temel eğitim süreci, 9-12 yıllık eğitim ortaöğretim süreci ve 12 yıldan daha uzun eğitim vasıflı eleman yetiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Lowell, 2001:56).

1. Beyin Göçü Tanımları ve Dünyadaki Görünümü

Beyin göçü oluşum şekline göre dört gruba ayrılabilir (Shilshanic, 2002);

* Bu çalışma, "Beyin Göçü ve Beyin Göçünün Oluşumunda Yüksek Öğrenim, AR-GE Faaliyetleri, Çokuluslu Şirketlerin Rolü", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt: VI, Sayı:2 Aralık 2004 yayınlanan çalışmamız temel alınarak hazırlanmıştır.

** GOP, İİBF, İktisat Bölümü

*** Uşak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Beyin Bolluğu: Kendi ülkesinde istihdam olanağı bulamayan vasıflı elemanın diğer ülkelerce istihdam edilmesidir. Ülkelerin büyüme süreçlerinin (üretim-istihdam kapasitesi yaratma) zayıflığı ve ülkenin büyüme sürecinde yaşadığı yapısal dönüşüme uygun olmayan (plansız) eğitim politikası bu tür bir beyin göçüne sebep olmaktadır.

Beyin İhracı: Beyin gücü fazlasının başka bir ülkeye ihraç edilmesi ile oluşan beyin göçü şeklidir. Beyin ihraç eden ülke, bu işlem karşılığında beyin göçü yapan elemanın emeği karşılığında beyin göçü veren ülkeye ücret ödemesi yapmasıdır. İhraç edilen beyin gücüne ödenen ücretin sosyal maliyeti genellikle özel faydanın üstündedir.

Beyin Değişimi: Bu tür bir işlem, ülkeler arasında eğitim, tecrübe, bilgi edinme açısından karşılıklı fayda elde etmek amacıyla öğrenci, araştırmacı ve bilim adamı değişimini kapsamaktadır. Uluslararası beyin değişimi özel bilginin transferinde, fikirlerin yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Beyin Dolanımı: Ülke dışına çalışmak için giden bir insanın ülkesine daha iyi fırsatlar elde ederek dönmesidir (Johnson ve Regets:1998). Bu tür bir göçün gelecekte artacağı vurgulanmaktadır. Beyin göçü sanat alanında da sanatçının üretememesi anlamında "beyin küsmesi" olgusu olarak ortaya çıkmaktadır (Tesev, 2002).

1960'lara kadar gelişmiş ülkelere göç edenlerin çoğu vasıfsız, eğitimsiz ve fakir insanlar iken; günümüzde orta sınıftan, daha iyi eğitilmiş ve vasıflı elemanlar göç etmektedir. Bu vasıflı elemanların büyük bir bölümü gelişmekte ve az gelişmiş ülkelere göç etmekte ve beyin göçünü ortaya çıkarmaktadır (Vaknin, 2000). 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra hızlanan beyin göçü, 1960'lı yıllarda doktorlar ile başlamış, mühendisler ile devam etmiş ve günümüzde ise sosyal bilimleri de içine alacak şekilde tüm bilim dallarını kapsamaktadır. 1960'lı yıllarda daha çok Avrupa ülkelerine yönelen beyin göçü günümüzde ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya'ya yönelmiştir.

Gelişmiş ülkelerin çoğunda düşmeye devam eden doğum oranları gelecekte emek arzı yetersizliğini ortaya çıkaracaktır. Emek arzı yetersizliğinin büyümeyi olumsuz etkileyeceği hesap edilmektedir. Bu olumsuzluğu gidermede vasıflı eleman temini ön plana çıkmaktadır. ABD, Yeni Zelanda, Kanada, Avustralya ve Singapur gibi göç alan ülkelerin vasıflı eleman temini ile gelecek 30-50 yılda büyüme trendlerini sürdürebileceği hesap edilmektedir (McDonald, 2001:22-23).

Beyin göçünün büyük çoğunluğu, lisansüstü eğitim yapmak veya dil öğrenmek için giden insanların geri dönmemesi, Ar-Ge olanaklarından yararlanmak ve daha cazip şirketlerde çalışmak amacıyla kalmaları şeklinde gerçekleşmektedir (Işığışık, 2002). II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'dan Amerika kıtasına 100 bin bilim adamı göç etmiştir. Bu göçte daha iyi çalışma koşulları, kariyer, daha iyi ücretler rol oynamıştır (Vaknin, 2000). Tüm OECD ülkelerine yapılan beyin göçünün %54'ünü tek başına ABD almaktadır.

Tablo.1.OECD Ülkeleri ve ABD'ye Vasıflı Eleman Veren Ülkeler (1990, Bin)

Bölge	Ülkeler	OECD	ABD
Asya	Kore	550 den fazla	200
	Hindistan	510-520	200-225
	Çin	315-325	170-180
	Filipinler	310-315	220-225
Afrika	Mısır	70-80	40-50
	Güney Afrika	50-60	20-25

Kuzey Amerika	Meksika	340-350	340-350
	Jamaika	100-110	70-80
	El Salvador	40-50	40-50
	Dominik Cumh.	40-50	40-50
Güney Amerika	Kolombiya	95-100	90-95
	Brezilya	60-70	30-40
	Peru	40-50	40-50
	Arjantin	40-45	35-40
	Şili	30-40	20-30

- Kaynak: LOWELL, 2001:12. Yüzdeler sütun grafiğinden çevrilerek elde edilmiştir.

Tabloda da görüldüğü gibi göç vermede Asya ülkelerinin başı çektiği ve ABD'nin göçten büyük pay aldığı gözlenmektedir. Asya ülkelerinden ABD, Kanada, Avustralya ve İngiltere'ye göç eden 1.5 milyon göçmen içerisinde 300 bin üniversite mezunu bulunurken, Hindistan'dan göç edenlerin %75'i, Kore'den göç edenlerin de %53'ü üniversite mezunudur (Carrington ve Detragiache, 1999). Asya ve Pasifik ülkeleri arasında Filipinler 730 bin ile en büyük grubu oluşturmaktadır. Çin, dış dünyaya (1978 yılı) açıldığından beri 400 bin kişiyi yurtdışına eğitime göndermiş ve bu öğrencilerin yarısından fazlası ülkesine dönmemiştir (Yatsko, 2002).

ABD'de 1990-91 döneminde mühendislik ve sosyal bilimler alanında doktora diploması alan Hintli öğrencilerin %79'u, Çinli öğrencilerin %88'i, Tayvanlı öğrencilerin %42'si 1995 yılı itibarıyla ülkelerine dönmeyip hala ABD'de çalıştıkları tespit edilmiştir. Buna karşın Koreli öğrencilerin yalnızca %11'i, Japon öğrencilerin

%15'i ABD'de çalışmaya devam etmektedir (Cervantes ve Guellec, 2002). 1960-1979 döneminde Tayvan'dan yükseköğrenim amacıyla yurtdışına çıkan 52.613 öğrenciden 6.200'ü geri dönmüştür (Kwok ve Leland, 1982:91-92). Kuzey Amerika'da yaşayan bütün Afrikalılar'ın %43'ünden fazlası üniversite diplomasına sahiptir (Vaknin, 2000). ABD'ye Afrika'dan en büyük göç Mısır, Gana ve Güney Afrika'dan gelmektedir (Carrington ve Detragiache, 1999).

Küreselleşme hareketleriyle birlikte global firma sayısındaki artış da vasıflı eleman göçünü hızlandırmaktadır. Eğitim sonrası insanların ülkelerine dönmelerinde ABD şirketlerinin %30 oranında doktoralı eleman istihdam etmeleri önemli rol oynamaktadır (Mahroum, 2003). 1990'lı yıllarda Kanada'dan ABD'ye giden vasıflı elemanların %5-10'u firma globalleşmeleri ile gerçekleşmektedir. Hindistan, Çin, Rusya ve birkaç OECD ülkesinden (Almanya, Kanada ve İngiltere dahil) vasıflı 900 bin profesyonel (özellikle

bilgi teknolojisi) vize yoluyla ABD'ye göç etmiştir (Cervantes ve Guellec, 2002).

National Science Foundation'un (NSF) SESTAT verilerine göre, 1995 yılında bilim ve mühendislik alanında ABD'de çalışan 12 milyon insanın 1.434 milyonunun (%12) yabancı uyruklu olduğu (özellikle bilgisayar ve mühendislik alanında bu oranın %40'a ulaştığı), yabancı uyrukuların %72'sinin gelişmekte olan ülkelere geldiği belirtilmektedir. Yabancı uyrukuların %23'ünün doktora derecesine sahip olduğu ifade edilmektedir (Meyer ve Brown, 1999).

2. Beyin Göçünde Yükseköğrenim

Beyin göçünün önemli bir bölümünün (%54) ABD yoğunlaşmasında ekonomik-sosyal fırsatlar açısından en iyi konumda bulunan ülke olmasının yanısıra dünya üniversitelerinin dörtte birine (yaklaşık 3000 yüksek öğretim kurumu ve 50 ana araştırma üniversitesi) (Rosovsky, 1996:28) sahip olması ve iyi bir barınma imkanı, profesyo-

nel yardım ile iyi bir bireysel motivasyon önemli rol oynamaktadır. Bir ülkenin beyin göçü sağlayabilmesi için yükseköğrenime yabancı

cı uyruklu öğrencileri çekebilme yeteneğinin olması gerekmektedir (Shilshanic, 2002). Başka ülkelerde yükseköğrenim yapan

öğrenci sayılarını incelediğimizde aşağıdaki gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır.

Tablo. 2. Bazı OECD Ülkelerinde Yabancı Öğrenci Mevcudu (2003)

Ülkeler	Yabancı Öğrenci Sayısı	Ülkeler	Yabancı Öğrenci Sayısı
ABD	586.300	Danimarka	18.100
İngiltere	255.200	Portekiz	15.500
Almanya	240.600	Macaristan	12.200
Fransa	221.600	Yeni Zeland	26.400
Avustralya	188.200	İrlanda	10.200
Japonya	68.500	Norveç	8.200
İspanya	53.600	Polonya	7.600
Kanada	40.000	Çek Cumh.	12.500
Belçika	41.900	Finlandiya	7.400
Avusturya	32.300	Kore	7.800
İsviçre	32.800	Meksika	1.900
İtalya	36.100	Slovak Cum	1.700
İsveç	25.500	İzlanda	600
Türkiye	15.700	Lüksemburg	700
Hollanda	20.500	Yunanistan	12.500
		Toplam	1.976.400

- Kaynak: OECD, Recent Trends in International Migration, International Migration Outlook. 2006, s.38.

Tablo.2’de görüldüğü gibi öğrenimlerini yurt dışında sürdüren öğrencilerin büyük bir kısmı ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve Avustralya’da yoğunlaşmaktadır.

Tablo.3 ABD Üniversitelerinde Doktora Derecesi Alan Yabancıların ABD Kalma İstekleri (1988-96)

	Doktora Derecesi Alan Yabancılar	ABD’de Kalmayı Planlayanlar	Yüzde	ABD’de Kalmayı Kesin İsteyenler	Yüzde
Toplam	55.444	34.917	63,0	21.779	39,3
Asya	43.171	28.280	63,0	21.779	39,3
Avrupa	8.760	4.898	55,9	3.521	40,2
Kuzey Amerika	3.513	1.739	49,5	1.294	36,8

- Kaynak: Jean M JOHNSON/ Marck C. REGETS, (1998), "International Mobility of Scientists and Engineers to the United States: Brain Drain or Brain Circulation?", National Science Foundation, Issue Brief 98-316, June 22 1998. <www.nsf.gov/sbe/srs/issuebrf/sib98316.htm> (15.05.2004).

Tabloda görüldüğü gibi ABD’de doktora diploması alan yabancı uyruklu öğrencilerin yaklaşık %40’i kesin kalmak istemekte ve bu amaçla girişimlerde bulunmuştur. Aynı dönemde ülke bazında; Çinli öğrencilerin %47,9’u, Tayvanlıların %27,5’i, Korelilerin 22,6’sı, Hintlilerin %54,7’si, Yunanlıların %36,8’i, Almanların %40,5’i, İngilizlerin %52,6’sı, Kanadalıların %43’ü ABD’de kesin kalma isteğinde oldukları gözlenmektedir. ABD’de kesin kalmak isteyen 55 bin öğrencinin %22’sinin (12000) kalma sebebi doktora sonrası çalışmalar yapma istekleridir. Bu %22 içindeki %17 (9000) mevcut bir işte çalışmaktadır. Bu %17’lik oranın %11’i Ar-Ge faaliyetlerinde, %3’ü eğitimde, %3’ü diğer sektörlerde çalışmaktadır (Johnson ve Regets, 1998).

Türkiye: YÖK tarafından 1987-2004 yılları arasında 29 değişik ülkeye toplam 3 bin 745 öğretim üyesi adayı gönderilmiş olup, bunların yaklaşık %50’si ABD, %40’i İngiltere’de öğrenim görmüştür. Gönderilen adayların 714’ü halen eğitimlerini sürdürmekte olup, yalnızca 2.132 kişi doktora derecesi olarak yurda dönmüştür. Başarısız adaylardan 352’sini eğitimlerini tamamlayamayanlar, 547’ini de müstafi sayılanlar oluşturmaktadır. Aynı dönemde MEB tarafından gönderilen 664 adayın 541’i ABD’de eğitim görmüştür (YÖK, 2004:57). YÖK’ün 1996 yılında yaptığı bir hesaplama göre, yurtdışına gönderilen araştırma görevlisi başına yılda ortalama 25 bin dolar harcama yapılması devletin yurtdışı eğitime ayırdığı kaynağı göstermektedir (YÖK, 2003).

Türkiye’nin genç bir nüfusa sahip olması, gelişmiş bir ülke yolunda ilerlemenin ön koşullarından biri olan eğitim düzeyini yükseltme ve rekabete dayalı üretim sürecinin gerektirdiği vasıflı eleman gereksinimi ile oluşan talep, kamu üniversiteleri sayısı ile birlikte vakıf üniversiteleri sayısında artışa neden olmaktadır. Vakıf üniversitelerinin devamı için gerekli akademik personelin büyük oranda kamu üniversitelerinden transferler yolu ile gerçekleşmesi yurtiçi beyin göçünün hızlanmasına neden olmaktadır.

3. Beyin Göçünde Ar-Ge Faaliyetleri

Ülkelerin gelişme düzeyleri ile Ar-Ge harcamaları ve Ar-Ge personeli arasında bir ilişki kurulduğunda aşağıdaki gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır.

Tablo.4 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Ar-Ge Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı

Ülkeler	Ar-Ge Harcamaları /GSYİH	Yıl	Ülkeler	Ar-Ge Harcamaları /GSYİH	Yıl
Japonya	3,1	2001	İngiltere	1,86	2000
ABD	2,70	2003	Rusya Fed	1,24	2002
Kore	2,9	2002	İtalya	1,04	1999
Almanya	2,52	2001	İspanya	0,96	2001
OECD	2,24	2001	Yunanistan	0,67	1999
Fransa	2,15	2000	Türkiye	0,76	2006
Danimarka	2,09	1999	Çin	1,3	2002
Hollanda	2,02	1999	Macaristan	1	2002
AB	1,88	2002	Meksika	0,4	2001

- Kaynak: TÜBİTAK, “Bilim ve Teknoloji Göstergeleri”, GSYİH İçerisinde Ar-Ge Harcamalarının Payı, 2006 www.tubitak.gov.tr

Tablo 4'te görüldüğü gibi Ar-Ge harcamalarına GSYİH'dan ayrılan pay ile gelişme düzeyleri arasında paralellik göze çarpmaktadır. Yaklaşık 12 trilyon dolar GSYİH'nin %2,7'sini (yaklaşık 300 milyar dolar) Ar-Ge'ye ayıran ABD'nin Üçüncü Dünya ülkelerinden gelişmiş ülkelere gerçekleşen beyin göçünün %54'ünü elde etmesinde büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Tablo.5 Bazı OECD Ülkelerinde Ar-Ge Personeli/Toplam İstihdam (binde)

Ülkeler	Ar-Ge Personeli/ Toplam İstihdam	Yıl	Ülkeler	Ar-Ge Personeli/ Toplam İstihdam	Yıl
Rusya Fed.	15,6	2000	İngiltere	9,4	1991
Japonya	13,5	2000	İspanya	7,7	2000
Fransa	13,3	1999	Yunanistan	6,8	1999
Danimarka	13,0	1999	Kore	6,6	2000
Almanya	12,6	2000	İtalya	6,3	1999
Hollanda	11,0	1999	Türkiye	1,1	1999
AB	10,5	1999			

- Kaynak: TÜBİTAK, "Bilim ve Teknoloji Göstergeleri", Ülkeler itibariyle Son Durum, GSYİH İçerisinde Ar-Ge Harcamalarının Payı, Mayıs 2002, www.tubitak.gov.tr/btpd/gosterge/2002/4.pdf

Ar-Ge personelinin toplam istihdamdaki payları incelendiğinde gelişmiş ülkelerde bu payın %1'den daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Oranın yüksekliği Ar-Ge faaliyetinin büyüklüğünü ve eleman gereksinimini açıkça yansıtabilmektedir. Bu gereksinimin de beyin göçüne ihtiyaç doğurması kaçınılmazdır. Ar-Ge faaliyetlerine en büyük rakamı ayıran ABD'nin Ar-Ge personelinin dağılımı Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo.6 ABD'de Ar-Ge'de Çalışan Personelde Yabancı Personelin Payı (1993)

(Rakamlarx1000)	Ar-Ge Personeli		Eğitim		Sanayi		Devlet	
	Toplam	Doktora	Toplam	Doktora	Toplam	Doktora	Toplam	Doktora
Ar-Ge Personeli	4.768	345	643	179	2.726	135	1192	31
ABD Vatandaşları	4160	244	500	128	2367	90	1108	26
Yabancı Uyruklular	608	101	143	51	359	45	84	5
Kendi Ülke Okulundan Mezun	208	32	49	16	128	14	23	2
ABD Okulundan Mezun	400	70	94	35	231	31	60	4
Yab. uyruklu Ar-Ge personeli/ toplam	12,8	29,3	22,2	28,5	13,2	33,2	7,0	17,3
Yab. uyruklu Ar-Ge personelinin ABD'den mezuniyet oranı	65,8	68,7	65,7	67,9	64,3	69,6	71,4	69,2

- Kaynak: JOHNSON, REGETS, 1998.

ABD’de çalışan Ar-Ge personelinin %12’sinin yabancı uyruklu olmasına karşın; doktoralı Ar-Ge personelinin %29,3’ünün yabancı uyruklu olması doktoralı elemanların daha kolay ABD’de kaldıklarını ve beyin göçünü oluşturdıkları dikkati çekmektedir. Ar-Ge faaliyetinin yoğun olduğu teknoloji üretim merkezi olan Silikon Vadisi’nde çalışan mühendislerin üçte biri yabancı uyrukludur. Ayrıca bu mühendislerin çoğunluğu özellikle Asya ülkelerindedir ve Asya ülkesi uyrukluların üçte ikisi de yine Hintlidir. Silikon Vadisi’nde yaratılan teknoloji firmalarının 3 bini Hintli ve Çinli müteşebbisler

tarafından kurulmuştur (Saxenian, 2000b). Teknoloji üreticilerin %29’unu oluşturan bu grup 19,5 milyar dolarlık satış yapmakta ve 72.892 adet istihdam yaratarak bölge ve ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır. (Cervantes, Guellec, 2002).

4. Beyin Göçünde Çokuluslu Şirketler

Çokuluslu şirketlerin insan kaynakları yönetimi politikalarının kolaylıkla uygulanmasında mali yapılarının güçlü olması ve teknolojik yenilikleri izlemeleri önemli bir etken olmaktadır. Bu şirketle-

rin istihdam yapısında da önemli değişimler yaşanmakta, “mavi yakalı işgücü’nün yerini “beyaz yakalı işgücü” almaktadır. Dünya ticaretinin büyük bir kısmını (%80) elinde tutan çokuluslu şirketlerin istihdamında yerelden yabancıya doğru bir yönelim ve bu şirketlerin ihtiyaç duyduğu elemanı daha kolay transfer edebilmesi dikkat çekmektedir (Saxenian, 2002). Bu şirketler beyin göçünün oluşumunda ve beyin göçünün yönünün belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır.

Tablo.7 Bazı OECD Ülkelerinde Şirket Yoluyla Vasıflı Elaman Transferi (Bin)

Ülkeler/Yıllar	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kanada	--	--	2,1	2,8	2,9	3,6
Fransa	0,8	0,8	1,0	1,1	1,8	2,2
Japonya	3,1	2,8	3,4	3,5	3,8	3,9
Hollanda	--	1,6	2,3	2,7	2,5	--
İngiltere	14	13,0	18,0	22,0	15,0	16,0
ABD	112,1	140,5	---	203,3	234,4	294,7
Toplam	131,0	158,7	----	235,4	260,4	321,4

- Kaynak: OECD, Trends in International Migration, Continuous Reporting System on Migration Annual Report 2002, Edition OECD, s.30.

Tablo.7’de görüldüğü gibi, bu tür vasıflı eleman transferi her geçen yıl artarken, transferin %90’ını ABD şirketleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu payın yüksekliği ile ABD ekonomisinin büyüklüğü ve ABD şirketlerinin küresel rekabetteki avantajları arasında

bir ilişki kurulabilir. Artan şirketler arası birleşmeler ve özelleştirmenin yabancı şirketlere yapılması bu şirketlere küresel rekabette ve vasıflı eleman temininde önemli avantajlar sağlamaktadır (Saxenian, 2000a). Beyin göçünün yüksek teknoloji bilginin mobilite-

sine katkı yaptığı, beyin göçü ve ticaret arasındaki etkilerinin ticaret politikalarını ve hacmini etkileyebileceği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda beyin göçünün yabancı sermayenin hareket etmesini etkileyebileceğine dikkat çekilmiştir (Miyagiwa, 1991:744,758).

2002 yılı itibariyle dünyadaki 150 en büyük şirketin 62 adedi Amerikan, 24 adedi Japon, 16 adedi Alman, 12 adedi Fransız, 10 adedi İngiliz, 4'er adedi İsviçre, İtalya, Hollanda, Güney Kore, 3 adedi Çin, 2 adedi İngiliz/Hollanda ve birer adedi İspanya, Finlandiya, Venezuela, Meksika, Belçika/Hollanda şirkettir. İlk on şirketin 6 tanesi Amerikan şirkettir ve 1 trilyon 15 milyar dolarlık ciro yapmaktadır. 2003 yılının en gözde 50 şirketinin 37 adedi Amerikan, 3 adedi Japon, 2 adedi Alman, 2 adedi İngiliz, 2 adedi İngiliz/Hollanda, 1'er adedi Fransız, Finlandiya, İsviçre ve Singapur şirkettir. Büyük oranda ABD şirketi hakimiyeti dikkati çekmektedir (Fortune, 2003). Bu şirket kazançları ABD'nin beyin göçü elde etmede diğer ülkelere göre çok daha avantajlı olduğunu göstermektedir.

İşletme yüksek lisansına sahip olan insanların en çok çalışmak istediği şirket sıralamasında ilk 25 şirket içerisinde sadece bir adet Japon şirketinin olduğu görülmektedir. Dünyanın en büyük cirolu çokuluslu şirketleri sıralamasında, gerek en çok beğenilen şirket sıralamasında gerek işletme yüksek lisansına sahip olanların çalışma tercihlerinde ABD şirketlerinin büyük bir üstünlüğe sahip olması, şirket yoluyla transfer edilen elemanların %90'ını almaları dünyadaki beyin göçünün %54'ünün ABD'ye gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. ABD sunmuş olduğu çekici faktörlerin yanısıra, büyük

bir avantaja sahip olduğu yükseköğrenim, Ar-Ge faaliyetleri ve çokuluslu şirketler aracılığı ile beyin göçünün temel alıcısı olması, bu ülkenin küresel rekabet ve ekonomik üstünlüğüne olumlu katkı yapmaktadır. Vasıflı yabancı elemanların ekonomiye katkısına ve göç edilen ülkelerdeki başarısına ABD'de yabancı doğumluların Nobel ödülleriindeki sayıları ve yüksek teknoloji şirketlerinin başarısı gösterilebilir.

Sonuç

Beyin göçünün oluşumunda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu itici koşulların yanı sıra gelişmiş ülkelerin sahip olduğu çekici koşullar etkin olmaktadır. Beyin göçünü etkileyen faktörler oldukça geniş içeriğe sahip olmasına karşın yükseköğrenim, Ar-Ge faaliyetleri, çokuluslu şirketler ekonomik anlamda hemen göze çarpan önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde beyin göçü almada ABD, İngiltere, Kanada, Fransa gibi gelişmiş ülkelerin yükseköğrenim, Ar-Ge faaliyeti olanakları ve sahip olduğu çokuluslu şirketler belirleyici bir rol oynamaktadır. Yurtdışı eğitiminde ABD, İngiltere, Almanya, Fransa gibi ülkelerin tercih edilmesi ve öğrencilerin çalışma hayatı için bu ülkeleri seçmesi, öğrenim maliyetleri ülkeleri tarafından ödenen elemanları istihdam etmesi en çok ABD ekonomisine güç katmaktadır. Gelişmiş ülkelerin Ar-Ge faaliyetlerine büyük kaynaklar ayırması ve yüksek

düzeyde Ar-Ge personeli istihdam etmesi yabancı araştırmacıları cezbederken, bu ülkelerde ileri teknoloji üretimini hızlandırmaktadır. Gelişmiş ülkelerin küresel rekabette avantajlarını daha da artıran çokuluslu şirketlerin vasıflı eleman talebi her geçen yıl artarken özellikle ABD şirketleri hem ciro hem en gözde hem de en çok çalışılmak istenen şirketler olma vasfıyla şirketler yoluyla sağlanan eleman transferinin %90'nını elde etmektedirler.

Türkiye'de beyin göçü veren ülkeler içerisinde küçümsenmeyecek bir konuma sahiptir. Yurtdışına eğitim amacıyla gerek kamu kaynakları ile gerek özel kaynakları ile giden elemanların geri dönüşleri Kore ve Japonya'ya göre düşük olmakta ve ülke ekonomisinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bu geri dönüş oranlarını artırmada ve hızlandırmada Ar-Ge'ye ayrılan kaynaklardaki ve üniversite sayılarındaki artışlar olumlu katkı yapacaktır. Bunun yanısıra üniversite kaynaklarının artırılması, teknoloji merkezleri sayısının artırılması ve Türk şirketlerinin küresel rekabette avantajlar elde edebilmesi için vasıflı eleman istihdamı konusunda teşvik edilmesi gerekmektedir. Vasıflı elemanların Türkiye ekonomisinin gelişimi çerçevesinde gelecekte ön plana çıkacak ve ihtiyaç duycaya alanlara göre yetiştirilmesini sağlayacak bir eğitim politikasının hedeflenmesine ihtiyaç vardır. Kamu tarafından yurtdışına lisansüstü eğitime gönderilecek ele-

manların ülkenin ihtiyaç duyacağı alanlara yönlendirilmesi, moral ve motivasyonun sağlanması için ön hazırlık programlarının etkin bir şekilde düzenlenmesi, gerek kamu gerek özel kaynaklarla yurtdışı eğitime giden elemanlarla etkin bir şekilde iletişim kurulması gerekmektedir.

Kaynakça

- "50 Most Desirable MBA Employers" www.fortune.com/fortune/mba
- CARRINGTON, William J./ DETRAGIACHE Enrica, "How Extensive Is the Brain Drain", Finance and Development, June 1999, Vol:36, Number 2. IMF.
- CERVANTES, Mario/ GUELLEC Guellec, "The brain drain: Old myth, new realities", OECD Observer, May 07 2002. <www.oecdobserver.org/news/fullstory.php/aid/673/The_brain_drain_old_myths_new_realities.html> (15.11.2002)111
- ERKAL, Mustafa, Sosyoloji (Toplum Bilimi), Der Yayınları, 11. Basım, İstanbul 2000.
- FORTUNE, "The 2002 Global 500", www.fortune.com/fortune/global500/snophot/0,151,98,23,00.html
- İŞİĞİÇOK, Özlem, "Kriz İşsizliği ve Beyin Göçü", <http://www.isguc.org/calhay_beyingocu.php> (15.11.2002)
- JOHNSON Jean M/ REGETS Mark C. (1998), "International Mobility of Scientists and Engineers to the United States: Brain Drain or Brain Circulation?", National Science Foundation, Issue Brief 98-316, June 22 1998. <www.nsf.gov/sbe/srs/issuebrf/sib98316.htm> (15.05.2004).
- KAYA, Muammer, "Beyin Göçü", TEKAM, <http://ogu_tekam.sitemynet.com/yazilar2/TEKAM_24.html> (15.11.2002)
- KWOK Viem/LELAND Hayne, (1982), "An Economic Model of the Brain Drain", The American Economic Review, vol:72, no:1, March 1982, pp.91-100.
- LOWELL Lindsay B., (2001), "Some Developmental Effects of the International Migration of Highly Skilled Persons", International Migration Branch, International Labour Office, GENEVA.
- MAHROUM, Sami, "Europe and the Challenge of the Brain Drain", Institute for Prospective Technological Studies, Sevilla, Spain. <www.jrc.es/pages/iptsreport/vol29/english/SAT1E296.htm> (10.02.2003)
- McDONALD, Peter/KIPPEN Rebecca, (2001), "Labor Supply Prospects in 16 Developed Countries, 2000-2050", Population and Development Review, vol:27, no:1, March 2001, pp.1-32.
- MEYER, Jean-Baptiste/BROWN Mercy, (1999), "A New Approach to Brain Drain", Management of Social Transformations-MOST, Discussion Paper No.41. World Conference on Science, UNESCO-İCSU, Budapest, Hungary. 26 June-1 July 1999. <www.unesco.org/bost/meyer.htmnote1> (25.02.2003)
- MIYAGIWA, Kaz (1991), "Scale Economies in Education and The Brain Problem" International Economic Review, vol:32, no:3, pp.743-759.
- OECD, Recent Trends in International Migration, International Migration Outlook. 2006, s.38.
- ROSOVSKY, Henry, Üniversite Bir Dekan Anlatıyor, Çev: Süreyya Ersoy, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 9. Basım, Ankara 1996.
- SAXENIAN, AnnaLee, (2000a), "The Bangalore Boom: From Brain Drain to Brain Circulation?", edit. Kenneth Kenniston and Deepak Kumar, Bringing the Digital Divide: Lessons for India, Bangalore: National Institute of Advanced Study, 2000. <<http://www-dcrp.ced.berkeley.edu/Faculty/Anno/Writigs/Brain%20Drain.htm>> (06.03.2003)
- SAXENIAN, AnnaLee, (2000b), "Brain Drain or Brain Circulation? The Silicon Valley-Asia Connection", Harvard University Asia Center, Modern Asia Series, South Asia Seminar, Fall 2000. <www.fas.harvard.edu/asiactr/mas/summaries/MAS_092900.html> (04.03.2003)
- SAXENIAN, AnnaLee, "Brain Circulation, How High-Skill Immigration Makes Everyone Better Off", The Brookings Review, Winter 2002, Vol.20, No.1. ss.28-31. <www.brook.edu/press/REVIEW/winter2002/saxenian.htm>, (04.03.2003)
- SHILSHANIC, "Study of Concepts and Causes of Brain Drain-Aun Report", Inter-Disciplinary Studies, 156. Seminars, <<http://shilshanic.nic.in/cd50years/z/8T/H3/8TH30101.htm>> (10.12.2002)
- TESEV, "Müzik Beyin Fırtınası", 4 Şubat 2002, <www.tesev.org.tr/subat02/t5.html>, (10.03.2003)
- TÜBİTAK, Bilim ve Teknoloji Göstergeleri, Ülkeler itibarıyla Son Durum, GSYİH İçerisinde Ar-Ge Harcamalarının Payı, Mayıs 2002, <www.tubitak.gov.tr/btpd/gosterge/2002/4.pdf> (06.03.2003)
- VAKNIN, Sam, (2000), The Labour Divide III. Entrepreneurship and Workaholism, <<http://samvak.tripod.com/pp119.html>> (05.01.2003)
- www.fortune.com/fortune/mostadmired
- YATSKO, Pemala, "Brain Drain", Forbes, 16.09.2002. ABD. <www.forbes.com/global/2002/0916/058.html>. (03.03.2003)
- YÖK, Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu, Mart 2003. Kasım 2005,

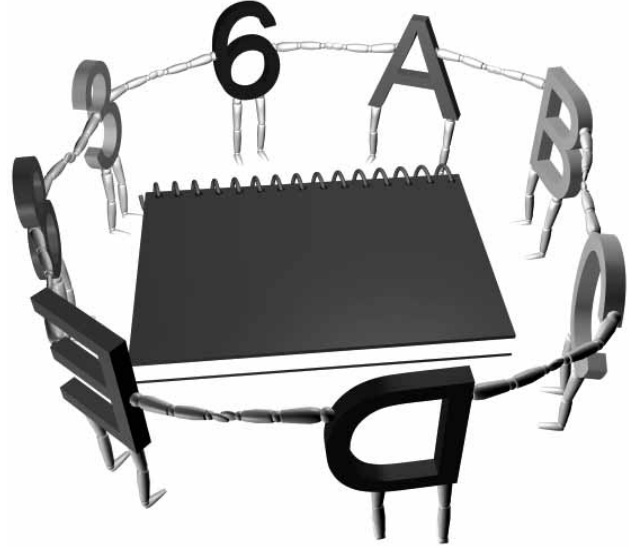
Demokratik Okul ve Sınıfı Yeniden Düşünmek

Prof. Dr. Selahattin TURAN*
Mine GÜLER**

Öteden beri demokratik bir toplum ve eğitim inşa etme çabaları eğitimcilerin, felsefecilerin ve sosyologların dikkatini çekmiştir. Başka bir ifade ile daha erdemli bir toplum ve insani bir dünyanın inşası üzerine tartışmalar çok eski olmasına rağmen bu konuda alınması gereken mesafenin olduğu söylenebilir. Eğitim ile erdemli ve insani toplum ve gelecek arasındaki ilişki başta ünlü eğitim düşünürü John Dewey olmak üzere birçok felsefecinin dikkatini çekmiş ve bu konuda binlerce sayfa makale ve kitap üretilmiştir. Dewey'e (1996, 44) göre, "toplum, gençlerin etkinliklerini, yaşantılarını yönlendirme yoluyla kendi geleceğini, dolaylı olarak da gençlerin geleceğini belirlemiş olur." Toplumsal sürekli değiştiği gibi, toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçları da sürekli değişmektedir. Değişen ihtiyaçlara uygun çözümler, demokratik eğitim sistemiyle gerçekleştirilebilir.

İnsanların birlikte yaşama ve erdemli bir toplum inşası temelde bir uyum, anlaşma ve paylaşma idealidir. Bugüne kadar insanların sorunlarına çözüm olabilecek birçok proje geliştirilmiş ve uyg-

lanmaya çalışılmıştır. Özellikle son yüzyılda erdemli ve insani bir toplum oluşturma idealine çözüm olabileceği düşünülen en önemli toplumsal projelerden biri, demokrasi ve demokratik okul projesidir. Demokrasinin bu kadar çok istenilen bir şey olmasının nedeni, her daim gelişime ve yeniliğe açık olmasındadır. Ünlü demokratik teorisyen Dahl'a (1993, 395) göre, demokratik sürecin insanların yönetilmesini sağlayan diğer uygulanabilir tarzlara göre, en az üç bakımdan üstün olduğunu savunur. Bunlardan birincisi, "demokratik süreç, özgürlüğü, gerçekleştirilebilir hiçbir alternatifinin yapamayacağı kadar geliştirmektedir. İkincisi, demokratik süreç, en azından kendi kaderini tayin imkanını, ahlaki özerkliği ve bir kimsenin yaptığı tercihlerden ötürü sorumlu olmasını uygulama bakımından insani gelişmeyi de ilerletmektedir. Son olarak, demokratik süreç, insanların başkalarıyla paylaştıkları çıkarları ve iyilikleri koruyabilme ve geliştirebilmelerinin (hiçbir şekilde mükemmel olmasa da) en emin yoludur."

Demokrasi, birlikte neyi istediğimiz ve birlikte neyi yaptığımızla ve yapacağımız şey konusunda nasıl görüş birliğine vardığımızla ilgili bir davranış sistemidir. Demokratik süreç, üyelerinin her birinin diğerini, siyasal bakımdan eşit, kolektif olarak egemen ve kendi kendilerini yönetmek için gerek duydukları yeteneklere sahip olarak gördükleri bir siyasal sistem görüşüdür (Barber, 1999; Dahl, 1993). Demokrasi bireysel ve toplumsal olarak sürekli daha iyiyi hedefler. Bu yüzden demokrasinin yerleşmesi, demokratik süreçlerin insanların hayatına olumlu etki yapmaları ve bunun sonucunda toplumlarının daha demokratik olması adına insanların gösterdikleri çabaların birbirini takip etmesiyle gerçekleşir. Wolin, (1999) demokrasiyi, 'sıradan vatandaşların siyasal potansiyelleriyle, yani onların ortak ilgi alanlarını ve bunları gerçekleştirecek eylem modellerini kendi başlarına keşfetme yoluyla siyasal varlıklar haline gelme olanaklarıyla ilgilenen bir proje' olarak tanımlamaktadır.

1 Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

2 Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Yönetimi Programı Doktora Öğrencisi ve Eskişehir Sosyal Bilimler Lisesi Matematik Öğretmeni.

Demokrasinin doğru olarak algılanması ve yerleşmesi için en çok üzerinde durulması gereken yönlerden biri, toplumun ve yeni yetişen gençlerin eğitimidir. İster ailede, ister okulda olsun, demokrasinin daha iyi işlerlik kazanması için eğitimin üstleneceği rol, demokrasinin nasıl algılandığıyla ilgilidir. Demokrasi bir yaşam tarzından da öte sürekli değişen ve toplum barışına katkıda bulunacak projelerin toplum tarafından yeniden üretimidir. Demokrasi, sadece politik hayatın değil, aynı zamanda sosyal hayatın da merkezi ilkesidir. Bu yüzden demokrasinin bir yönetim biçimi olarak ya da değer ve ilkeleriyle bütün toplum hayatını etkileyen bir süreç olarak algılanması, demokrasi için verilecek eğitimin şeklini belirlemektedir. Bu makalenin amacı, demokratik eğitim ve okul üzerine ana hatlarıyla kavramsal bir inceleme yapmaktır.

Demokratik Okul

Demokrasiyle yönetilen her toplum, demokratik bir toplumdur denilemez. Sağlıklı bir demokrasi, demokratik fazilete sahip, kişisel haklara saygılı, ortak yarar ile ilgilenen, kanuna gönüllü uyan, kamu hayatına katılan vatandaşlara ihtiyaç duyar (Lickona, 2000). Demokratik bir toplum, demokrasinin ilkelerinin ve değerlerinin toplumda hayata geçirilmesiyle, yani yaşanmasıyla oluşturulur. Demokratik anlayış, okul gibi örgütlü toplumsal yaşamın bütün görünüşlerine yansımıyor sa, demokrasiyi öznenin oluşumu ve eylemleri için en uygun kurumsal ortam olarak tanımlamak an-

lamsızdır (Touraine, 1997). Bütün toplum bireylerini demokratik bir toplumda yaşayacak şekilde geliştirmek ve yeni yetişen nesli bu konuda eğitmek, toplumda demokratik kültürün yerleştirilmesinin iki önemli boyutudur. İdeal bir toplum profili, ideal bir eğitim sisteminin yetiştirmiş olduğu, sorumluluk sahibi, bilgilendirilmiş bireylerin demokratik politik sürecin etkin bir üyesi olmalarıyla sağlanabilir (Turan, 2001).

Demokratik bir toplum, bütün eğitilebilir çocukları, kendi toplumlarını ortaklaşa şekillendirmeye katılabilmeleri için eğitmelidir (Gutmann, 1990). Bu eğitim görevi aileye ve çocukların başkalarıyla bir arada yaşamayı öğrenebilecekleri en uygun ortamlardan biri olan okullara düşmektedir. Giroux (1998), okulların, demokratik toplum refahının önemli bir göstergesi olduğunu ve okulların insanlara, gençlere düzenli şekilde aktarılması gereken vatandaşlık değerlerini, yani; eleştirel düşünmeyi, hayatlarını etkileyen politik kararlara katılmayı ve demokratik, sosyal ilişkileri engelleyen sosyal ve ekonomik haksızlıkları dönüştürmeyi merkeze alması gerektiğini ileri sürmektedir. Kohn'a (1993) göre okul; entelektüel gelişimi sağlamanın yanında, iyi seçimler yapmayı, etkin problem çözümü, sorumlu ve ilgili bir insan olmayı öğrenmeyi sağlar. Etzioni'ye (1994) göre, okullar "öz-disiplin ve empati aşılıyarak, sonuçta vatandaşlık ve ahlaki değerlere gerçek bir bağlılık sağlayan karakteri oluşturmada merkezi bir rol oynar. Bunu yaparken,

çocuklara değerler hakkında öğüt vermek yeterli değildir; çocukların bunları uygulamaları gerekir. Bu da ancak temel duygusal ve sosyal becerilerini geliştirdikçe mümkün olur" (Goleman, 2001, 357).

Okulların bu görevleri yerine getirmesi, okulda nasıl bir eğitim verildiğiyle ilişkilidir. Bu eğitim, demokrasinin ne olduğunun, politik ve siyasi hakların, vatandaşlık görevlerinin öğretildiği demokrasi eğitimi şeklinde olabileceği gibi, okullarda kararlara öğretmen, öğrenci ve velilerin katılabileceği kurullar ya da yapılar oluşturarak demokratik süreçlerin işletildiği bir eğitim ya da demokrasinin bütün değer ve ilkelerinin eğitim süreçlerinde yaşatılmasıyla sağlanan eğitim ortamları oluşturmak şeklinde olabilir. Demokratik bir toplumun oluşturulması ve geliştirilip devamının sağlanması için okullarda verilecek eğitimin amacı, gençlerin davranışlarında ve başkalarıyla olan ilişkilerinde demokratik değerleri ve ilkeleri benimsemelerini sağlamakla ilgilidir. Levin (2002), eğitimde demokrasinin dört farklı yönü bulunduğunu ifade etmektedir: Kitlelerin eğitimi benimsemeleri, okulun demokratik yönetimi, demokrasi hakkında eğitim, demokrasi için eğitim.

Demokratik bir okul oluşturma, sosyal yaşamın okula taşınması ve okulun toplumun, toplumun da okula ait olmasıyla mümkün görülmektedir. Başka bir ifade ile okul toplumun, toplum da okulun merkezindedir. Bu bakış açısına göre, okul, bir yaşama ve demokrasi alanıdır. Bazı araştırmacılar, eğitimde demokratik sonuçların

elde edilmesinde sadece bir tek yöntemin olmadığını, özellikle okulun yapısını ve öğretmen gelişimini içermeyen bir müfredatta yoğunlaşmanın dar kapsamlı kalacağını savunarak, bu konuda birbiriyle ilişkili şu yöntemleri sıralar:

- Öğretmenlerin, öğrencilerin, ailelerin ve diğer toplum üyelerinin katılımını içeren demokratik okul yapılması,
- Öğretmenlerin demokratik profesyonel gelişimleri,
- Demokratik okullaşma için yeni yetişen öğretmenlerin eğitimi,
- Öğrencilerin demokratik ve ortaklaşa tartışmasına fırsat veren ve kendi öğrenmeleri hakkında söz sahibi olmaları,
- Anlamak için öğrenme ve öğretme ile sosyal hizmetlerin ve eğitimin demokratik bütünleşmesidir.

Demokratik Eğitim

Okul, bir yaşama ve öğrenme alanıdır. Çocuklar, birçok değeri çevrelerinden okula getirirken, birçok değeri de okuldan alıp çevrelerine götürmektedirler. Gerzon'a (1997) göre, okullarda demokratik ortamlar oluşturulması, çocukların demokratik yaşamı içselleştirmeleri bakımından hayati bir önem taşımaktadır. Çünkü hayata geçirilmeyen bir demokrasi öğretimi, demokrasinin öğretilmesinin doğru yolu değildir. Gutmann'a (1990) göre demokratik eğitim, paylaşmaya kabiliyetli olan, özgür ve eşit vatandaşların güçlendirilmesi projesidir. Sosyal becerileri öğrenme sürecinde özel-

likle, insanlara yardım etme, ideal erdemli toplum oluşturma, birbirleriyle etkili iletişim ve diyalog kurma, ilgileri ve farklılıkları kavrama demokratik eğitimin en önemli boyutlarını oluşturmaktadır. Demokrasiyi okullara yerleştirmek için çoğunlukla politika ve yönetim boyutuyla ilgilenilmektedir. Özellikle eğitimde, demokrasinin, karara kimin katılacağıyla ilgili bir sorun olarak görülmesi yeterli değildir (Levin,1998). Okullarda bireylere demokratik değerlerin kazandırılmasında sadece eğitim öğretim faaliyetleri değil, aynı zamanda bu süreci etkileyen ve bu süreçten etkilenen herkesin motivasyon ve işbirliği önem taşımaktadır (Şen, 1997).

Öğrencilere demokrasiyi yaşayacak ortamlar hazırlayabilmek için, demokrasinin değerlerinin ve ilkelerinin okulda, eğitim ortamında nasıl uygulanacağını bilmesi gerekir. Büyükdüvenci'ye (1989) göre değerler, bireylerin ve toplumların karakterlerini biçimlendirerek, ahlaki ilkeler sağlayarak ve amaçlara yön vererek yaşama derinliğine nüfuz eder ve demokrasi de ayırt edici özelliğini bu söz konusu temellerden almaktadır. Demokratik değerler, demokratik bir toplumda bireysel ve toplumsal yaşama yön veren demokratik davranışlara rehberlik etmektedir. Araştırmalara göre, okulda benimsenmesi gereken demokratik değerler; farklılıklara saygı ve hoşgörü, katılım, görüşleri özgürce ifade etme, kişisel ve sosyal sorumluluk, kendi kendini disiplin, bilgiyi paylaşma ve yayma, eşitlik, adalet, dürüstlük, öğ-

rencilere karar verme ve seçme fırsatı verme, eleştirel ve yaratıcı düşünme ve işbirliğidir (Dimmock, 1995). Okuldaki öğretim ve öğrenme etkinliklerinin önemli bir kısmı, sınıf, derslik, işlik, atölye, laboratuvar olarak adlandırılan ortamlarda geçmektedir. Burada sınıf, okul içinde öğrencilerin topluca öğrenme etkinliklerine katıldıkları mekanları ifade etmektedir. Öğrencilerin öğretmenleriyle ve diğer öğrencilerle en çok vakit geçirdiği ortamlar sınıflar olduğundan, öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılması için sınıf içi ilişkiler ve sınıf ortamı belirleyici olmaktadır.

Demokratik Sınıf Ortamı ve Değerler

Okul ve sınıf ortamında çocuklar, demokrasiyi yaşamalı, her anları ve ortamları demokratik olmalıdır. Çocukları, gelecekte yetişkin olarak katılacakları topluma hazırlarken, onların gerçek toplumun içinde oldukları çoğu zaman unutulmaktadır. Sınıf, sosyal hayattan bağımsız ve özerk bir ortam değildir. Daha çok, her bir sınıf ve onun sakinleri, ait oldukları sosyal durum ile sürekli etkileşimdedir. Şişman'a (2002) göre, sınıfta bulunan öğrenciler, toplumun farklı kesimlerinden gelmiş, farklı ortamlarda sosyalleşme süreci içinde yer almış, farklı eğitim yaşantılarına ve giriş davranışlarına sahip olabilirler. Bu öğrenciler, okulda olduğu kadar sınıfta da yeni bir sosyalleşme süreci ile karşı karşıyadır. Bu süreçte öğrenciler, sınıfta egemen kuralları öğrenir, sınıf toplumunun bir üyesi haline gelirler. Böylece bir sınıf

kültürü oluşur. Sınıfta demokratik kültürü oluşturmak için öğretmen ve öğrenci davranışlarında, öğretmenle öğrenciler arasındaki ilişkilerde ve öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkilerde demokratik değerlerin benimsenmesi gerekir. Burada en önemli rol öğretmene düşmektedir. Demokratik değerler içinde hangisinin daha önemli olduğu gibi bir tartışma yapılabilirse de, bu değerlerin birbirlerini destekledikleri ve çoğunlukla iç içe girdikleri görülmektedir. Hoşgörü olmadan saygının; adalet, eşitlik, karar alma ve seçme fırsatı olmadan katılım ve sorumluluğun; eleştirel ve analitik düşünce olmadan ifade özgürlüğünün anlamı olmaz. Sınıfta karşılıklı hoşgörü ortamının oluşması, sınıfın üyelerinin birbirlerini daha iyi tanımlarıyla mümkün olur.

Hoşgörünün temelinde insanların oldukları halleriyle kabullenme vardır. Öğrencilere hoşgörülü olma davranışı kazandırılırken, diğerine "sabır gösterme" veya "tahammül etme" yerine, "anlayabilmek için tanımaya çalışma" vurgulanmalıdır. Empatik düşünce, hoşgörünün oluşmasında ve devamlılığında önemli bir yer tutmaktadır. "Bildiğimiz gibi, empati ilgiye, hayırseverliğe ve şefkate yol açar. Bir şeyi bir başkasının bakış açısından görebilmek, önyargılı kalıpları kırarak hoşgörüyü ve farklılıkların kabulünü doğurur. Bunlar, giderek çoğulcu bir nitelik kazanan toplumumuzda insanların karşılıklı saygı içinde yaşamalarını ve verimli bir toplumsal diyalog yaratılmasını sağlamak açısından gitgide daha fazla ihtiyaç duyulan

becerilerdir. Bunlar, demokrasinin temel sanatlarıdır" (Lappe ve DuBois, 1994). Büyükdüvenci (1989), demokratik değerlerin en önemli olanının "kişiye saygı" olduğunu ve "saygı" derken kastedilenin, kişiyi bir "ben" olarak, değerli bir bilinç ve irade merkezi olarak görmek, yani, statüsü itibarıyla şu ya da bu olduğu için değil, kendisi olduğu için, değerinden dolayı ilgi ve alakaya hakkı olan bir kişi olarak görmek olduğunu söylemektedir. Jones'a (2002) göre saygı, insanların önemli olduklarını, fikirlerine, tecrübelerine ve katılımlarına değer verildiğini ve arandığını hissetmeleri anlamına gelmektedir.

Hoşgörü ve karşılıklı saygı, farklılıklara, diğer fikir ve inançlara saygının temelini oluşturur. Sınıf, öğretmen de dahil olmak üzere çok farklı özelliklere, fikirlerle ve inançlara sahip bireylerden oluşan bir topluluktur. Demokratik bir ortamda farklılıklar ödüllendirilir. Levin (1998), topluluk halinde dayanışma ve işbirliği oluşturmaya çalışılırken, farklılığa ve çeşitliliğe saygı gösterilmesi ve farklılıkların, birbirine karşı olan değil, birbirini zorlayan eylemler olarak görülmesi gerektiğini söyler. Kohn'a (1993) göre, fikirlerin önemli olduğu düşüncesi, çocukların kendine güvenini ve saygınlık hissini artırır; bir gruba ait olma duygusu oluşturur, sosyal ve bilişsel kabiliyetlerin gelişmesine yardım eder. Fikirlerine ve farklılıklarına saygı duyulan çocuklar, dışlanmanın kötü etkilerinden de kurtulmuş olurlar. Demokratik bir sınıf ortamında öğrenciler birbir-

leriyle ve öğretmenleriyle özgürce konuşabilirler. Öğrenciler, fikirlerine ve farklılıklarına hoşgörü ve saygı gösterilen bir sınıf ortamında, ayıplanma, azarlanma ya da dışlanma endişesi yaşamadıklarından dolayı görüşlerini özgürce ifade edebilirler ve bu da katılım için öğrencileri cesaretlendirir. Demokrasinin anahtar ögesi, insanların kamusal kararların alınmasına anlamlı bir şekilde katılma hakkı ya da yeterliliğidir. Ancak katılım ve karar alma kavramlarının açık ve kesin bir şekilde ortaya konması genellikle kolay değildir. Bugüne kadar "eğitim için demokrasi"de yaygın olarak ele alınan, öğretmenlerin ve velilerin karar alma sürecine katılımıdır. Öğretim programları, sadece uzmanlar tarafından belirlenip, öğrenmeleri gerektiği söylenerek, öğrencilerin önüne konulacak bir şey değildir. Yöneticilerin okul politikalarını ve uygulamalarını öğretmenlerle tartışmaları gerektiği gibi, öğretmenlerin ve yöneticilerin aynı şeyi öğrencilerle yapması gerekir. Öğrenciler sadece programla sınırlı kalmayıp, bütün okul yaşantısında okulun pasif yararlanıcıları değil, aktif katılımcıları olmalıdır (Levin, 1998).

Sınıfta katılım, basit bir şey değildir. Başta öğretmen olmak üzere, bütün sınıf üyelerinin aktif çabasını gerektirir. Kohn'a (1993) göre demokratik bir sınıf, öğretmenin daha az çalıştığı bir sınıf değildir. Çocuğa sorumluluk verilmesi, yetişkinin daha az sorumluluğa sahip olacağı anlamına gelmez ve çocukların etkin katılımını sağlamak; kabiliyet, sabır ve

çok çalışma ister. Öğretmenin öğrenme sırasında öğrencilerin aktif katılımcı olmalarına izin vermekle, sınıfta sürekli olarak öğrencileri yönetip, gözetleme işinden kurtulacağı ve tüm dikkatini öğrencilerle etkileşime yoğunlaştıracağını belirtmektedir. Öğrencilerin nasıl karar verileceğini öğrenmesi, talimatları izlemekle değil, karar vermekle olur. Demokratik sınıfta, öğrencilerin kuralları oluşturmaya ve kendi öğrenmeleri hakkında karar vermeye katılımları sağlanır. Öğrencilerin kararlara katılımları, kendi eğitimleri hakkında daha fazla söz sahibi olmaları demektir ve bu eğitimlerine daha ciddiyetle yaklaşmalarını ve sorumluluk almalarını sağlamaktadır.

Öğrencilerin kendi davranışlarının sorumluluğunu almaları isteniyorsa, önce onlara sorumluluk verilmelidir (Kohn, 1993). Öğrenciler, kendi öğrenmeleri hakkında karara katılırken, bunun sorumluluğunu da almalıdır. Seçimlerinde ya da kararlarında öğrencilere sorumluluk vermek, onları seçimlerinin ve kararlarının sonuçlarıyla baş başa bırakmak değildir. Öğretmen bu durumda destekleyici bir konumdadır, sonuç iyi olmasa bile öğrencinin bu durumu düzeltmesi için yardımcı olmalıdır. Demokratik bir sınıf ortamında her bir öğrenci, bireysel sorumluluğun yanında, sınıflarının en iyi hale gelebilmesi için genel sorumluluğu da paylaşır (Lickona, 1993). Sınıf kararlarının alınması, eğitim öğretim faaliyetlerinin düzenlenmesi ve sınıf içi ilişkilerin devamında sorumluluğu paylaşma, sınıfı, öğrenen ve öğretenler için daha

verimli hale getirecektir. Öğrencilere zor durumlar karşısında, kendi problemlerini çözmelerinde ve kararlarını verebilmelerinde yol gösterebilmek için, öğretmenlerin kendilerini yetiştirmeleri gerekmektedir. Demokratik toplumda sorumluluk, aktif katılımı ve işbirliğini gerektirir. "İşbirliğinin anlamı, paylaşılan amaçları başarmak için beraber çalışmaktır. İşbirlikçi aktivitelerde bireyler, kendilerinin ve bütün grup üyelerinin faydalı sonuçlara ulaşabilmesi için çaba gösterirler" (Johnson, Johnson ve Johnson, 1994).

Sınıfta demokratik bir ortam oluşturmak için işbirliğiyle beraber, bilgini paylaşılması, öğrencilerde eleştirel ve yaratıcı düşünmenin geliştirilmesi de gerekir. "Eleştirel bilinç, bireyin içinde yaşamış olduğu sosyal, politik ve ekonomik değişkenleri çözümlenebilmesi, toplumda gücün eşit dağılımı ve demokratikleşmenin de temel gereğidir" (Turan, 2001). Eleştirel yetenekleri harekete geçiren ve gerçekliğin kısmi bir görünüşüyle yetinmeyip daima bir noktayı ötekiyle, bir problemi ötekiyle birleştiren bağları arayan (Freire, 2003) ve genç insanları toplumun eleştirel bir okuyucusu olarak yetiştiren bir eğitim, öğrencileri demokratik bir yaşama hazırlamakta ve okulların demokratik birer kurum olarak varlıklarını sürdürebilmeleri için vazgeçilmez olmaktadır (Turan, 2001). Eleştirel düşünme, var olan durumun aksayan ya da eksik yönlerini tespit etmenin de ötesinde, bu aksaklıklara ya da eksikliklere alternatif çözüm yolları üretmektir.

Bu da, öğrencilerde eleştirel düşünme geliştirilirken, aynı zamanda yaratıcı düşünmenin de kazandırılması anlamına gelmektedir. Demokratik yaşam tarzı, demokrasinin değerlerini genişletmek ve geliştirmek için yöntem araştırmanın yaratıcı sürecini işin içine alır. Demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak için öğrencilere varolan bilgiyi eleştirecek ve yeni anlamlar oluşturacak şans sunulmalıdır (Beane, 1998). Karakterin sarsılmaz temel taşı; kendini terbiye etme yeteneği, yani özdenetimdir (Goleman, 2001). Demokratik bir sınıf ortamının öğrenciler için en büyük faydalarından biri, öğrencilerde kendi kendilerini disipline edecek kabiliyetlerin gelişmesidir. Öğrenciler herhangi bir otoritenin ya da yönlendirmenin etkisinde kalmadan kendi kararlarını verebilen bireyler olarak yetişirler. Öğretmenlerin sınıfta öğrencilere adil, eşit ve dürüst davranması, öğrencilerin güven duydukları bir sınıf ortamının oluşmasını sağlar.

Sonuç

Demokratik bir toplum oluşturma ideali daha erdemli ve insani bir toplum oluşturma idealidir. Eğitim ve okul, ahlaki ilkeler üzerine inşa edilmesi gereken demokratik ve erdemli toplum ilkelerinin yaşama ve uygulamaya geçirildiği yaşama ve öğrenme arenalarıdır. Şeffaf ve adil okulun inşası daha insani ve güçlü bir Türkiye'nin inşasıdır. Okulların, sosyal adaletin, hoşgörünün ve doğruların öğretildiği ve yaşama geçirildiği alanlar olarak yeniden tasarlanması gerekiyor. Değerlerimizin esasını oluşturan hoşgörü kavramı, eğitim ve

okul yaşamımızın merkezinde yer almalıdır. Söz konusu hoşgörü değerinin toplumsal yaşamın her alanında uygulamaya geçirilebilmesi için;

a) Okullar ve eğitim sistemimizin sınav odaklı rekabetçi/yarışmacı yapıdan bir an önce kurtarılması,

b) "Birlikte öğrenmek ve birlikte öğretmek" ilkesinin öğrenme ve öğretme sürecinde esas alınması,

c) Okulların adaletin, hoşgörünün, işbirliğinin ve sosyal sorumlulukların öğretildiği birer yaşama ve laboratuvar haline dönüştürülmesi gerekmektedir.

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre, "Güçlü ve istikrarlı, özgür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesi" okulun ve eğitim sisteminin asli görevlerinden biridir. Demokratik eğitim için başta ilköğretim okulları olmak üzere, demokratik değerlerin ve ilkelerin okuldaki her bireyin davranışlarında ve okul içi ilişkilerde benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin küçük bir toplum olan sınıfta demokratik davranışları sergileyebilmesi, demokrasiyle yaşamının kendine getireceği faydaları, yaşayarak öğrenmesi, birey olarak toplumda da demokrasinin varlığı ve geliştirilmesi gerektiğine inancını kuvvetlendirecek, bu da

bilinçli, duyarlı ve sorumlu vatandaşlığı geliştirecektir. Daha insani ve erdemli bir Türkiye için okul ve sınıf içi her türlü etkinlik ve faaliyetlerde hoşgörü ve işbirliğinin esas alınması, demokratik idealin içselleştirilip yaşama geçirilmesinde belirleyici olacağı unutulmamalıdır.

Kaynaklar

- Barber, B. R. (1999). Temelcilik ve Demokrasi (Derleyen: S. Benhabib), Demokrasi ve Farklılık. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.
- Beane, J.A.(1998). Reclaiming a Democratic Purpose for Education, *Educational Leadership*, 56 (2), 8-11.
- Büyükdüvenci, S. (1989). Demokrasi, Eğitim ve Türkiye, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 23 (2), 583-597.
- Dahl, R. A. (1993). Demokrasi ve Eleştirileri. (Çeviren: L. Köker) Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.
- Dewey, J. (1996). Demokrasi ve Eğitim (Çeviren: M. Otaran). İstanbul: Başarı.
- Dimmock, C. (1995). Building Democracy in a School Setting: The Principal's Role, (Derleyen J. Chapman, I. Froumin and D. Aspin) *Creating and Managing The Democratic Schools*. London: Falmer Press.
- Etzioni, A. vd. (1994). Character Building for a Democratic, Civil Society. Washington DC: The Communitarian Network.
- Freire, P. (2003). Ezilenlerin Pedagojisi. İstanbul: Ayrıntı.
- Gerzon, M.(1997). Teaching Democracy by Doing It!, *Educational Leadership*, 54 (5), 6-11.

- Giroux, H. (1998). Education Incorporated? *Educational Leadership*, 56(5), 12-17.
- Goleman, D. (2001). Duygusal Zeka. İstanbul: Varlık/Bilim.
- Gutmann, A. (1990). Democratic Education in Difficult Times, *Teachers College Record*, 92(1), 7-20.
- Johnson, D., Johnson, R., Johnson Holubec, E. (1994). The New Circles of Learning: Cooperation in the Classroom and School. Alexandria, VA: ASCD.
- Jones, H. M. F. (2002). Respecting Respect: Explaining a Great Deal, *Educational Studies*, 28 (4), 8-11.
- Kohn, A.(1993). Choices for Children:Why and How to Let Students Decide, *Phi Delta Kappan*,75 (1), 8-20.
- Levin, B. (1998). The Educational Requirement for Democracy, *Curruculum Inquiry*, 28 (1), 57-79.
- Lickona, T. (1993). The Return of Character Education, *Educational Leadership*, 51 (3), 6-11.
- Şen, H. Ş. (1997). Demokratik Değerlerin Benimsenmesinde Eğitimin Rolü, *Yeni Türkiye*, 3 (17), 599-601.
- Şişman, M. (2002).Öğretmenliğe Giriş. Ankara: Pegem A.
- Tezcan , M. (1984). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Çağ.
- Touraine, A. (1997). Demokrasi Nedir?. İstanbul: Yapı Kredi.
- Turan, S. (2001). Demokratik Bir Toplum ve Okulda Bir Lider Olarak Öğretmenin Rolü, *Eğitim Araştırmaları*, 1 (3-4), 120-125.
- Wolin, S. S. (1999). Elle Tutulmaz Demokrasi, (Derleyen: S. Benhabib), *Demokrasi ve Farklılık*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Türk Okulları

Aysal AYTAÇ*

1990'lı yıllarla birlikte Türkiye'nin gündemine giren ve bugün Türkiye başta olmak üzere dünyada 90 ülkeyi aşkın bir coğrafyada hizmet veren Türk okulları, daha uzun yıllar konuşulup tartışılacağına benziyor.

Kutuplar hariç dünyanın bütün kıtalarında bugün eğitim faaliyetlerine devam eden bu okullar, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılın Türkiye adına en önemli tanıtım araçlarından biri haline gelmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından hızla globalleşen dünyada devletimiz, sivil toplum kuruluşları ve daha önce Türkiye'de açtıkları pek çok okulla bu alanda rüştünü ispatlayan eğitim gönüllüleri, kendilerine yeni bir açılım daha bulmuşlardı. Biz bu yazımızda sivil toplum kuruluşları arasında yer alan eğitim gönüllülerinin faaliyetleri hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Uzun yıllar aralarında bir bağ kurulamayan Türk insanı ve Ata Yurt'taki soydaşları artık bir araya gelebilecek ve 'kayıp kardeşler' yeniden kucaklaşabileceklerdi. 15 yıl içinde adeta dünyaca kabul görmüş bir Türk eğitim modeline dönüşecek bu hareket, ilk olarak 11 kişilik bir kafilenin 11 Ocak 1990 günü Sarp sınır kapısından Gürcistan'a giriş yapıp Batum'a ulaşmasıyla başladı. Buradan Tiflis'e gidildi ve dostlar edinildi. Bu girişten üç ay sonra 28 Mayıs 1990 günü 37 kişilik bir ekip yanlarında götürdükleri hediyelerle birlikte yola koyuldular. Kafilede genç öğretmenler, işadamları ve gönüllüler vardı. Ekip bölünerek Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan derken Orta Asya'ya dağıldılar. Gittikleri yerlerde yapacakları eğitim faaliyetlerini anlatıyor ve halkla birlikte yerel idarecilerden de destek talep ediyorlardı. Bu desteğe

ilk cevap Azerbaycan'dan geldi. İlkokul kuzeyde, Guba'da açıldı.

Açılan okulda şartlar oldukça ağırdı. Sıra yerine büyük tahta kutular kullanılmış, hem öğrenci hem de öğretmenler dersleri üst üste giydikleri paltolarla işliyorlardı. Her şeye rağmen tüm zorluklara katlanan genç insanlar öğretmenliğin yanında her türlü inşaat ve tamir işlerinde de çalışıp harap halde kendilerine teslim edilen binaları adam ediyor ve oraları bir eğitim yuvasına dönüştürüyorlardı.

Bu arada Türkiye'den onlara destek sözü veren işadamları da sözlerini tutmuş ve okulun tüm ihtiyaçları çok düşük olan öğretmenler maaşları da dâhil olmak üzere karşılanıp oralara gönderilmeye başlanmıştı. Sonunda maya tuttu ve tüm Orta Asya'da okulların sayısı katlanarak artmaya başladı. İşte Türkiye'deki örnekleriyle yola

* Güven-Der Yönetim Kurulu Başkanı (Milli Eğitim Bakanlığı E.Yurt Dışı Eğitim Öğretim Genel Müdürü)

çıkılıp önce Orta Asya'ya oradan da tüm dünyaya açılan okulların başlangıç hikâyesi bu. Şimdi ise bu okulları başarıya ulaştıran faktörleri ve okulların eğitim yanında belki de fazla bilinmeyen başka yönlerini ve buldukları ülkelere olan katkılarını inceleyelim:

Okulların Ülkelerdeki Faaliyetleri

Bir eğitim kurumu olan bu okulların ilk dikkat edilen özellikleri tamamıyla çağdaş ve modern bir çizgide dizayn edilmiş olmalarıdır. Önceleri buldukları devlet tarafından harap ya da kullanılamaz haldeki binaların hibe edilmesi ve sonra bu binaların oldukça büyük masraflar yapılarak restore edilmesiyle faaliyete geçen okullar, zamanla kendi yaptıkları binalara kavuşmuşlardır. Bugün okulların tamamında gelişmiş bilgisayar ve fen laboratuvarları bulunmakta ve her yıl buralarda eğitim gören öğrenciler uluslararası pek çok bilim olimpiyatında derece almaktadır.

Yolu düşüp de bu okulları gezenleri zaten okul girişlerinde ilk karşılayan, gururla sergilenen madalya ve plaketler olmaktadır.

Okulların tamamında, bulunan ülkenin müfredat programlarının uygulanmasının yanında Türkiye'de Anadolu ve Fen liselerinin müfredatlarına yakın bir program da model olarak kullanılmaktadır.

Bu okulların fiziki alt yapılarının sağlamlığı ve geniş teknolojik imkânları özellikle Orta Asya, Afrika ve Uzak Doğu gibi gelir seviyesi oldukça düşük ve devlet okulları imkânsızlıklar içinde bulunan bölgelerde bir kurtarıcı gibi algılanmaktadır. Okulların eğitim dışında yerel halkla bütünleşmek, onlarla dayanışmak ve birbirlerini karşılıklı tanıyıp anlaşabilmek için yaptıkları bir kısım faaliyetler, hem okullara olan ilgiyi artırmakta hem de ülkemizin pek bilinmediği ya da yanlış tanındığı coğrafyalarda ciddi bir tanıtım hizmeti de görmektedir. Örneğin okula kayıtlı tüm öğrenciler okul açıldıktan kısa bir süre sonra rehber öğretmenler tarafından tek tek ziyaret edilmekte, ailelerle yakından tanışılmakta, durumları gözden geçirilip yardıma ihtiyacı olanlara yardım kampanyaları düzenlenmektedir. Bu çerçevede Müslüman olmayan ülkelerde bile kurban bayramlarında ihtiyacı olanlara et dağıtılmakta, Ace ve Pakistan depremlerinde olduğu gibi buralardaki okulların organizesiyle yardım kampanyaları düzenlenmekte, su kuyuları açılmakta ve halkın ihtiyaçlarına cevap verilmeye çalışılmaktadır.

Okulların buldukları ülkelere ve aynı zamanda Türkiye'ye ekonomik katkıları da gözardı edilmemelidir. Türkiye'den iş bağlantıları kurmak için gelen işadamlarına yardımcı olunmakta, tercümanlık hizmetleri verilmekte, resmi işlemlerin hızlandırılması-

da aracı olunmaktadır. Bunun yanında yapılan veli ziyaretleri sayesinde ülkemiz tanıtılmakta, işadamlarından, bürokratlardan oluşan velilerle belirli periyotlarla Türkiye gezileri yapılmakta ve bu gezilerde ülke tanıtımının yanında iki ülke arasında ticari bağlantılar kurulmaktadır. Örneğin, TUSCON bünyesinde Afrika'nın her ülkesinden gelen yüzlerce işadama ülkemizde ağırlanmış ve Türk işadamlarıyla görüşme imkânları sağlanmıştır. Bu görüşmelerde tercümanlık görevini ise yine bu okullardan mezun olmuş eski öğrenciler üstlenmişlerdir.

Okulların Başarılı Olma Sebepleri

Türk okulları denilince buldukları ülkelerde ilk akla gelenler başarı, disiplin, modern eğitim, hoşgörü ile fedakâr genç öğretmenler olmaktadır.

Okullar ulusal ve uluslararası pek çok alanda kazandıkları madalyalarla ülkelerinin gururu olmanın yanında örneğin Kazakistan'da olduğu gibi bu uluslararası yarışmalara ev sahipliği yaparak bir ilki gerçekleştirmişlerdir. Bu başarılar sonucunda yarışmalara öğrencileri hazırlayan öğretmen ve yöneticiler buldukları ülkelerin bizzat devlet başkanları tarafından madalyalarla ödüllendirilmiştir.

Ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un da değerlendirmesi-

siyle, “Bu okullar öğrettikleri ve sergiledikleri hoşgörü ile global terörün önündeki en büyük panzehirdir.” Birbirleriyle uzun yıllar savaşmış ya da farklı sebeplerden aralarına husumet girmiş pek çok milletten çocuk bu okullarda kardeşlik içinde eğitim alabilmektedir. Örneğin Bosna’daki bir okulda aynı sınıfta Sırp, Hırvat ve Boşnak çocuklar bir arada bulunurken; Kırım’da Tatar, Rus, Türk ve Ukraynalı çocuklar aynı anda eğitim görebilmektedirler. Bunun yanında yüzyıllar boyunca beyaz-siyah ayrımının yapıldığı Afrika’da bugün hâlâ beyazlarla siyahlar mümkün olduğu kadar bir arada eğitim almazken Türk okullarında adeta bir “renk körlüğü” yaşanmakta ve beyazla siyahın tüm tonları bir arada yaşayabilmektedir. Ayrıca Türk sıcakkanlılığı Afrika’da “beyaz adam” a olan yaklaşımı da değiştirmeye başlamış, bir gün başı bir beyaz öğretmen tarafından okşanan bir siyah öğrenci heyecanla eve koşup, “Anne, beyaz adam benim başımı okşadı” diye hayretle duygularını dile getirebilmiştir.

Babası vefat eden bir Sırp öğrenciye taziye ziyareti için gidildiğinde bu davranış hayret ve takdirle karşılanmış, daha sonra da iade-i ziyaretler gerçekleşmiştir. Kast sisteminin yasak olmasına rağmen hâlâ belli oranda uygulandığı Hindistan’da farklı kast ve dinlerden çocuklar bir arada eğitim almakta ve bu durum halk tarafından da desteklenmektedir.

Okulların yerel halk tarafından çok sevimlerinin en önemli sebeplerinden biri de ülkelerinin zor zamanlarında daima okulları yanlarında bulmaları ve Türklerin onları terk etmemeleridir. İç savaşın yaşandığı yıllarda Tacikistan, Arnavutluk ve Afganistan gibi ülkelerde okullar faaliyetlerini askıya almadan devam etmişler, bombalar sokak ortalarında patlayıp insanlar caddelerde öldürülürken, okullar bir sığınak olmuş, ilginçtir ki, her yer yağmalanırken, bu okullara dokunulmamış ve savaşan taraflardan hiçbiri okulları karşı tarafı desteklemek gibi bir durumla itham etmemiştir. Bunda okullardaki hoşgörü ve herkese eşit yaklaşımın büyük etkisi vardır.

Okullardaki eğitimin kalitesinin Türkiye’den gelen ve Boğaziçi, ODTÜ, Marmara gibi üniversitelerden mezun olmuş, yabancı dil bilen, genç, fedakâr öğretmenlerin sayesinde yükselmiş olması da göz ardı edilmemelidir. Türkiye’de yüksek ücretlerle rahatlıkla çalışabilecekken ayda 400-500 dolar gibi ücretlerle görev yapan bu öğretmenler İlber Ortaylı’nın ifadesiyle, “derviş modeli” insanlardır ve yine bu öğretmenlerin ifadesiyle, dünyanın bir ucuna “dönmek için değil gerekirse ölmek için” gitmişlerdir. Nitekim bunlardan biri olan ve Türk Büyükelçisi’nden tam iki yıl önce oraya gidip okul kuran Moğolistan Eğitim Kurumları’nın Genel Müdürü ve tam 13 yıldır orada görev yapan Âdem Tatlı

bir trafik kazasında Moğolistan’da vefat etmiş ve vasiyeti üzerine oraya defnedilmiştir.

Okulların başarısındaki önemli faktörlerden biri de Türk ahlak yapısı ve disiplin anlayışını da beraberlerinde götürmüş olmalarıdır. Tüm dünya gençliğini tehdit eden alkol, uyuşturucu, sigara kullanımı ve ahlak çöküntüsünün getirdiği çarpık cinsellik anlayışı günümüzde gençliğin eriyip gitmesinde ve batağa düşmesinde en önemli etkidir. Hepsi sağlam ahlaklı gençlerden oluşan öğretmenler, tüm bu sayılan kötü alışkanlıklardan uzak durarak öğrencilerine örnek olmakta, sigara bile kullanmayan öğretmenlerini modelleyen öğrencilerde bu şekilde yetişerek ailelerinin gurur kaynağı haline gelmektedirler. Öğrenciler bu okullarda Türk kültürünün izlerini taşımakta, özellikle anne-babaya saygı, yalan söylememe gibi bugün çoğu kültürde unutulmak üzere olan değerler üzerinde ciddi eğitim almaktadırlar.

Okullar sayesinde farklı kültürlerle etkileşim içine de girilmekte Türk öğretmenlerin buldukları ülke halkıyla yaptıkları evlilikler yoluyla entegrasyon süreci de hızlanmaktadır. Örneğin; Orta Asya, Afrika ve Uzak Doğu’da bu yolla pek çok evlilik yapılmış ve halkla kaynaşma süreci de hızlanmıştır.

Okulların açılmasıyla Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkiye’ye dönemeyip sınırlar dı-

şında kalmış ve zamanla Türk kimliklerini unutmuş pek çok Türk asıllı insanla da tanışılmış ve Türkiye'ye gönül bağı olup sevgi besleyen bu insanlar bulunmuş, unuttukları Türkçe ve Türk kültürü onlara öğretilmiş ve yine bu insanlar sayesinde okulların tanıtım faaliyetleri hızlandırılmıştır. Örnek olarak Sudan, Yemen, Ürdün, Mısır gibi Afrika ülkelerinin yanında Pakistan, Malezya ve Endonezya'nın Ace Eyaleti gibi bölgelerdeki bu tip Türk asıllı insanlar sayılabilir.

Bunun yanında Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde uzun yıllar yaşayıp Türkçeden ve Türk kültüründen uzak kalmış kuşakların çocuklarına da buralardaki okullar ve dil kursları sayesinde Türkçe öğretilmiş, Türk kültüründen kopmamaları için de Türkiye'ye getirilip gezdirilmiş ve ülkeleri tanıtılmıştır. İlginç olan, özellikle Güney Amerika ülkelerinde bulunan Arap ve Ermeni asıllı kimselerin de bu ülkelerdeki Türk okulları ve dil kurslarına yoğun ilgi göstermeleri, çocuklarını Türk okullarına göndermeleri ve de dil kurslarına katılıp Türkçeyi öğrenme çabalarıdır. Bunların hepsi okullardaki hoşgörü ve sevgi mesajlarının iyi verildiğinin göstergesidir.

Türkçenin Yüzyılı

Bilindiği gibi 19. yüzyıl Fransızcanın, 20. yüzyıl da İngilizcenin yüzyılı olmuştur. 21. yüzyıl ise, ümit ediyoruz ki, Türk okulları sayesinde Türkçenin yüzyılı olacaktır.

Bu sözler iddialı gelse de bu yıl İstanbul'da düzenlenen ve 110 ülkenin 500 öğrenciyle katıldığı 5. Uluslararası Türkçe Olimpiyatı sayesinde bir gerçeğe dönüşmüştür. 110 ülkedeki Türk okullarından seçilmiş finalistlerin yarıştığı organizasyonda Burkina Faso'dan Burma'ya, Şili'den Kenya'ya, Rusya'dan Macaristan'a, Avustralya'dan Nepal'e kadar pek çok ülkeden öğrenci gelmiş ve hem Türkiye'yi yakından tanıma imkânı bulmuş hem de güzel Türkçeleriyle görenleri hayretler içinde bırakmışlardır.

Bugün ülkemizde Güneydoğu'da bile Türkçe öğrenememiş insanlar varken, neredeyse bir Türk kadar iyi kullandıkları Türkçeleriyle bir Kenyalı ve bir Moğol öğrenci rahatlıkla konuşup anlaşabilmişlerdir. 2010 yılında bütün dünya ülkelerinden öğrenci gelmesi konusunda hedef belirleyen yarışma heyetine göre bu okul-

larda yılda yaklaşık 100 bin öğrenci Türkçe öğrenmektedir. Eskiden "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" kadar Türkçe konuşulmasından övgüyle bahsedilen söylem artık tarihe karışmış ve bu okullar sayesinde Türkçe artık bir dünya dili haline gelmeye başlamıştır. Artık dünyanın neresine giderseniz gidin Türkçe konuşan, Türkiye'yi tanıyıp Türk kültürünü bilen insanlarla karşılaşmanız bir sürpriz olmayacaktır.

Sonuç olarak bize düşen, Mevlana misali "Bir ayağı Türkiye'de diğer ayağı ise pergel gibi açık tüm dünyayı dolaşan" ve bu işe fedakârca başlayıp gerektiğinde canlarını bile eğitim için, dünyanın daha güzel, daha yaşanır bir yer olması için geceli gündüzlü çalışan bu eğitim gönüllülerini, Türkiye sevdalılarını alkışlamak olmalıdır.

MEB'in Türk Cumhuriyetleri İle Türk Topluluklarına Yönelik Faaliyetleri

Hasan KAPLAN*

1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan uluslararası sistemdeki yeni oluşumlar sonucu bağımsız devletler olarak dünyada yerlerini alan Türk Cumhuriyetleri'ne jeopolitik konumunun ve tarihsel bağının getirdiği sorumluluklarla yaklaşan ülkemiz, başlatılan ilişkiler içine eğitim boyutunu da eklemiştir.

Türk Cumhuriyetleri'nin Türkiye ile etkin ve acil işbirliği yapma arzusunun tespit edilmesi üzerine işbirliği konularının genel kapsamı ön protokollerle belirlenmiş ve daha sonra her ülke Eğitim Bakanlığı ile ayrı ayrı protokoller imzalanmıştır.

Konunun kazanacağı önem ve büyüklük karşısında, Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik olarak o yıllarla birlikte kalkınma plânlarında ve hükümet programlarında ifade edilen hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla ülkemizde bu ülkelere yönelik yeni idari yapılanmalar oluşturulmuş ve bu yapılanma içinde Bakanlığımız'da Yurtdışı Eğitim Öğretim Genel Müdürlüğü bu konu ile görevlendirilmiştir.

Ülkemizdeki bu yapılanmanın paralelinde Türk Cumhuriyetleri'nde Eğitim Müşavirlikleri açılmış, Müşavir ve Ataşe-

ler görevlendirilmiştir. Ancak daha sonra tüm cumhuriyetlerdeki ataşelik kadroları ve Tacikistan Eğitim Müşavirliği kadrosu iptal edilmiştir. Şu anda Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'da görevli bulunan müşavirlerimiz bu ülkelerle ülkemiz arasındaki eğitim ilişkilerini sürdürmek amacıyla çalışmalarına devam etmektedirler.

Türk Cumhuriyetleri ve Türk Toplulukları ile eğitim iş birliği faaliyetleri;

- Büyük Öğrenci Projesi
- Ülkelerde Açılan Öğretim Kurumları
- Diğer Eğitim İş Birliği Alanları başlıkları altında toplanmaktadır.

Büyük Öğrenci Projesi

1992-1993 öğretim yılında 10.000 öğrencinin gelişi ile başlayan Büyük Öğrenci Projesi'nin amacı;

- Türk Cumhuriyetleri'nin ve Türk Topluluklarının, yetişmiş insan gücü ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmak,
- Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek,
- Türk Dünyası ile kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak,

- Türkçe'yi öğretmek,
- Türk kültürünü tanıtmak,
- Türk Dünyası'nda yer alan ülkeleri, bu ülkelerin kendi aralarındaki ilişkileri geliştirerek bir büyük şemsiye oluşturmak.

Öğrencilere Sağlanan İmkânlar

Ülkemizde Proje kapsamında öğrenim gören öğrencilere, burslulukları ile ilgili esasları belirleyen Yüksek Öğrenim Bursları İle İlgili Şartname ve Lisansüstü Eğitim Bursları İle İlgili Şartname çerçevesinde;

- Burs,
- TÖMER eğitimi,
- Yurtlarda barınma,
- Bazı illerde şehir içi ulaşım,
- Sağlık giderlerini karşılama,
- Ülkelerine geliş gidişlerinin plânlanması,
- Kitap-kırtasiye, giyecek, ikamet tezkeresi bedeli ve üniversite katkı payının karşılanması gibi imkânlar sağlanmaktadır.

Projenin başlangıcından günümüze kadar Türk Cumhuriyetleri ile Türk topluluklarından gelen öğrencilere, her malî yılda Maliye Bakanlığı'nın belirlediği miktarlar üzerinden Bakanlığımız Genel

* Milli Eğitim Bakanlığı Yurtdışı Eğitim Öğretim Genel Müdürü

Bütçesi'ne konulan ödenekten burs, harçlık ve diğer giderler ödenmektedir.

2008 yılı için Maliye Bakanlığınca belirlenen ödemeler (YTL)

- Aylık Burs Tutarı	175
(Türkçe Dil ve Lisans Eğitimi,)	
- Aylık Burs Tutarı	200
(Lisansüstü Eğitim)	
- Giyecek Yardımı	125
(Tüm öğrencilere nakden ve yılda bir defa ödenir.)	
- Kitap Kırtasiye Bedeli	100
(Tüm öğrencilere nakden ve yılda bir defa ödenir.)	
- İkamet Tezkeresi Bedeli	80
(Yıllık ödenir.)	
-Öğrenci Katkı Payı Bedeli	80
(Bakanlığımız tarafından üniversitelere yıllık olarak ve yılda iki kez ödenmektedir.)	

Tedavi Yardımı: Türkçe Dil Eğitimi gören öğrencilerin tedavi giderleri Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, üniversitelere kayıtlı öğrencilerin tedavi giderleri üniversitelerin öğrenci ve sosyal hizmetler bütçelerinden ödenmektedir.

Sayısal Veriler (10/11/2008)

1992 yılından bu yana ilgili ülke ve topluluklara 39275 burs kontenjanı tahsis edilmiş ve kontenjanların 27567'si kullanılmıştır.

Halen 756'sı TÖMER, 182'si ön lisans, 3322'si lisans, 795'i

yüksek lisans, 445'i doktora olmak üzere toplam 5500 öğrenci 20 ildeki 32 üniversitede öğrenimini sürdürmektedir.

7566 öğrenci mezun olmuştur.

Türk Cumhuriyetleri ile Türk Topuluklarında Açılan Öğretim Kurumları

Yüksek Öğretim Kurumları

Kazakistan'da Uluslar Arası Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi ve

Kırgızistan'da Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi olmak üzere iki ortak üniversite açılmıştır.

İlk Orta ve Diğer Eğitim Öğretim Kurumları

Türk Cumhuriyetleri, Türk Topulukları ile ülkemiz arasında eğitim alanındaki iş birliğini geliştirmek, bu ülke ve toplulukların eğitim öğretimlerine yardımcı olmak.

Türkçe'nin ve Türk kültürünün yaygınlaştırılmasını sağlamak ve bu ülkelerin ihtiyacı olan ara elemanlarını yetiştirmek amacıyla Bakanlığımız iş birliğinde ilköğretim okulları, Anadolu liseleri, Türkçe öğretim merkezleri ile yaygın mesleki eğitim merkezleri açılmıştır.

Anadolu Lisesi statüsündeki liselerimizde Türkçe, İngilizce, Rusça ve ülkenin kendi dilinde ders verilmekte, ayrıca, ülkemizde bir

genel lisede öğrenim görmekte iken bu ülkelere gitmek durumunda kalan öğrencilerimiz için genel lise eğitimi uygulanmakta, ülkemizin eğitim sisteminde yapılan yeni düzenlemeler bu öğretim kurumlarına da yansıtılmaktadır.

Eğitim Öğretim Kurumlarına Sağlanan Destek

Bakanlığımız'ca söz konusu okulların donanımı sağlanmakta, her öğretim yılı ihtiyaç duyulan ders kitapları ile eğitim araç-gereçleri gönderilmektedir.

Bu kapsamda;

1991-2007 yılları arasında

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Moldova ve Romanya'ya 285.255 ders kitabı, 45.382 kültür kitabı olmak üzere toplam 330.637 ders ve kültür kitabı,

1992-2005 yılları arasında

Türk Cumhuriyetleri, Tacikistan ve Moldova'ya 8285 ders araç gereci,

2005 mali yılında

Makine, teçizat ve donatım için Türk Cumhuriyetleri, Tacikistan ve Moldova'ya 428.951.5 YTL (318.048 dolar) ödenek,

Teknik Destek Projesi kapsamında

2004-2006 yılları arasında

113.391.14 dolar tutarında 9483 adet malzeme gönderilmiştir.

Sayısal Veriler

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Moldova ve Romanya'daki 10 ilk ve orta öğretim kurumu ve 5 Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi ile 2 Yaygın Meslekî Eğitim Merkezinde 03 Temmuz 2003 tarih ve 25157 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Bakanlıklararası Ortak Kültür Komisyonun Çalışma Esas ve Usulleri ile Bu Komisyon Tarafından Yurtdışında Görevlendirilecek Personelin Nitelikleri ile Hak ve Yükümlülüklerinin Belirlenmesine İlişkin Karar" doğrultusunda seçilen 234 yönetici ve öğretmen görev yapmaktadır.

Söz konusu öğretim kurumlarında 2008-2009 eğitim öğretim yılı başı itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve diğer uyruklu toplam 6491 öğrenci ve kursiyer eğitim görmektedir.

2007-2008 eğitim öğretim yılı sonu itibarıyla ilköğretim okullarından 778, liselerden 2161 öğrenci mezun olmuştur.

Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezlerinden 20960 kursiyer çeşitli seviyelerde sertifika almıştır.

Kazakistan ve Türkmenistan'da bulunan Yaygın Meslekî Eğitim Merkezlerinden ise 4885 kursiyer sertifika almıştır.

Toplam 28784 öğrenci ve kursiyer mezun olmuş ve sertifika almıştır.

Türk Cumhuriyetleri ile Türk Topuluklarına Yönelik Diğer Eğitim-Öğretim Faaliyetleri

Türkçe Kitap ve Eğitim Araç-Gereci Desteği

Türk Cumhuriyetleri ile Türk topluluklarının kendi okulları için ihtiyaç duydukları ders kitaplarının karşılanmasına yardımcı olmaktadır.

Bu çerçevede;

Ortak dil birliğini sağlamak ve Latin Alfabesine geçişlerine destek olmak için, Azerbaycan 'a ders kitaplarının basımı konusunda destek sağlamak amacıyla,

Türk Dili 2	155.000 adet
Türk Dili 3	150.000 adet
Türk Dili 4	120.000 adet
'Oku' Kitabı	11 300 adet
Azerbaycan Türkçe Sözlüğü	30.000 adet
Toplam	466.300 adet

kitap ve kitap basımı için 250.000 ton kağıt gönderilmiştir.

Türkmenistan Bilim Bakanlığı'nca talep edilen 37 çeşit 3.945.000 adet ders kitabının tamamı Bakanlığımız, Dışişleri

Bakanlığı, Başbakanlık Tanıtma Fonu Başkanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye İş Bankası, Ziraat Bankası, Vakıflar Bankası, Anadolu Hayat Sigorta, Millî Piyango İdaresi ve TİKA'nın katkılarıyla Latin harfleri ile bastırılmış ve ilgili ülkeye gönderilmiştir.

Bulgaristan'daki soydaşlarımızın ilkokulda okuyan çocukları için hazırlanan ve basımı gerçekleştirilen 10.000 adet Türkçe Okuma Kitabı Bulgaristan Eğitim Bakanlığı'na teslim edilmiştir.

Kırım'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgedeki bir okulun tamir, bakım ve donatımı için 2 milyar TL yardım yapılmıştır.

Türkçe Öğretimi, Türk Kültürünü ve Millî Eğitim Sistemini Tanıtma Semineri

Türk Dünyasından davet edilen eğitimcilere 1992 yılından itibaren "Türkçe Öğretimi, Türk Kültürünü ve Türk Millî Eğitim Sistemi'ni Tanıtma" konulu eğitim semineri düzenlenmektedir.

Seminere katılan eğitimcilere verilen Türkçe, tarih, müzik vb. derslerin yanı sıra seminerin gerçekleştirildiği ilin tarihi ve turistik yerlerine ve çevre illere düzenlenen gezilerle ülkemizin ve kültürümüzün tanıtılmasına çalışılmaktadır.

1992-2008 yılları arasında söz konusu seminere 28 ülke ve topluluktan toplam 1941 eğitimci katılmıştır.

Sosyal ve Kültürel Faaliyetler

Mezun öğrenciler için 2003–2004 eğitim öğretim yılından itibaren MEB Şûra Salonu'nda Mezuniyet Töreni düzenlenmektedir. Bu törenlere Büyük Öğrenci Projesi kapsamında iş birliği yapılan tüm ilgili kurumların yanı sıra, ekonomik sıkıntılar nedeniyle uzun süre ülkesine gidemeyen ve ailesini göremeyen başarılı öğrencilerin velileri de davet edilmekte, düzenlenen programlarla velilerin ülkemizi, kültürümüzü ve öğretim kurumlarımızı tanımalarına çalışılmaktadır. Bugüne kadar 18 ülkeden toplam 109 veli söz konusu törenlere katılmıştır. Ayrıca, Proje kapsamında ülkemizde öğrenim görerek mezun olan ve ülkesinde çeşitli kurumlarda üst düzeyde görev yapan mezunlarımız da davet edilmeye başlanmış ve bu çerçevede 2007 yılında 3, 2008 yılında 21 olmak üzere toplam 24 mezunumuz katılmıştır.

24 Kasım Öğretmenler Günü ve 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarına Türk Cumhuriyetleri ile Türk topluluklarının öğretmen ve öğrencilerinden oluşan gruplar davet edilmiştir.

1998 yılının Cumhuriyetimizin ilânının 75'inci, Atatürk'ün ölümünün 60'uncü yılı olması nedeniyle Türk Cumhuriyetlerinde Bakanlığımızca açılan Anadolu liselerinde öğrenim gören öğrenciler arasında "Atatürk, Cumhuriyet, Barış, Kardeşlik" konulu

Türkçe kompozisyon yarışması düzenlenmiş, yarışmada birinci olan öğrenciler ülkemize davet edilerek kutlamalara katılmaları sağlanmış ve kompozisyonları bir kitapçık haline getirilerek ilgililere dağıtımı yapılmıştır.

TİKA ve Bakanlığımız iş birliğinde Türk Cumhuriyetleri ve Moldova'da açılan öğretim kurumları ve Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezlerinde öğrenim gören öğrenciler ve kursiyerler arasında "Türkiye'ye Sesleniş" konulu şiir ve kompozisyon yarışması düzenlenmiştir.

Yarışmada birinci olan öğrenciler 31 Temmuz-04 Ağustos 2006 tarihleri arasında ülkemizde misafir edilmiş, İstanbul'un tarihi ve turistik yerleri gezdirilerek ülkemizi ve kültürümüzü tanımalarına ve Türkçe konuşma becerilerinin geliştirilmesine çalışılmıştır. Düzenlenen törenle de armağanları verilmiştir.

Yarışmada ikinci olan öğrencilere 100, üçüncü olan öğrencilere de 50 ABD Doları tutarında ödül verilmiştir.

Yurt dışında açılan öğretim kurumlarında özel günlerde çeşitli kutlama ve törenler yapılmakta, bilgi kültür yarışmaları düzenlenmekte, kültürel ve sportif aktiviteler gerçekleştirilmektedir.

Büyük Öğrenci Projesi kapsamında ülkemizde öğrenim gören öğrencilerin öğrenim gördükleri illerde il millî eğitim müdürlükleri ve üniversitelerce özel günlerde

çeşitli kutlama programları, sportif yarışmalar düzenlenerek öğrencilerin kaynaşmaları sağlanmaya çalışılmaktadır.

2005 yılından itibaren Büyük Öğrenci Projesi kapsamında ülkemizde öğrenimlerine devam eden öğrencilere tarihimizi ve kültürümüzü tanıtmak amacıyla Türkiye gezileri düzenlenmeye başlanmış ve bu çerçevede Çanakkale ve Konya illerine geziler düzenlenmiştir.

Her yıl, ülkemize yeni gelen öğrenciler mahallinde ziyaret edilerek tanışma toplantıları yapılmaktadır. 2008 yılından itibaren öğrencilerin öğrenim gördüğü illerde oluşturulan "Hatıra Ormanı"na ağaç dikimi gerçekleştirilmektedir.

Kardeş okul uygulaması çerçevesinde ülkemizdeki 190 okul ile Türk Cumhuriyetleri, Tacikistan, Bulgaristan, Makedonya, Moldova, Libya ve Moğolistan'daki aynı tür ve seviyedeki 190 okul arasında eşleştirme yapılarak kardeş okul olmaları sağlanmıştır.

Türk Cumhuriyetleri'nde Öğrenim Gören Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Öğrenciler

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'da ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık alanında toplam 5.612 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrenci özel öğrenci statüsünde öğrenim görmektedir (07/01/2008 tarihi itibarıyla).

Devlet Okullarında Toplam Kalite Yönetimi Uygulanabilir mi?

Zekeriya SOYDAŞ*

Son 10 yıldır devletin bütün kurumlarında olduğu gibi Millî Eğitim Bakanlığı'nda da bir kalite furysı sürmektedir.

Yapboz tahtasına dönen Millî Eğitim'de, sistematik başarı için döne dolaşa sonunda Toplam Kalite Yönetimi (TKY) sistemi uygulamasına geçildi!

Toplam Kalite Yönetimi aslen herhangi bir kurumun/kuruluşun piyasa koşullarında varlığını sürdürebilmek ve başarılı olabilmek için, ürünün hammadde halinden sonra kullanıcıya ulaştırılması ve buradan da hizmetten yararlananların görüşleri doğrultusunda, sürekli iyileştirme yapılarak sistematik biçimde paydaşların memnuniyetinin artırılması felsefesine dayanmaktadır.

MEB'de Demokratik Sol Parti (DSP) hükümeti zamanında, yeterince incelenmeden uygulamaya konan ve AK Parti hükümeti zamanında artan yoğunlukla devam ettirilen TKY'nin MEB'deki uygulanmasında çok ciddi açmazlar bulunmaktadır.

Bu konudaki ilk hata, TKY sistemini iyi bilen ve bizzat uygulama çalışmalarında bulunmuş uzmanlardan faydalanılarak, "Bakanlık Merkez Teşkilatı'nda" uygulamaya konmamış olmasıdır.

Bazı illerde TKY formatörü olarak çalışan kişilerin TKY adı altında tuhaf şeyler anlattıkları kalite

sistemleri ile ilgilenenler tarafından tespit edilmiştir.

TKY çalışmaları istenildiği şekilde yürümeyince, önce üniversitelerden birtakım akademisyenlere yüklü meblağlar karşılığında TKY adı altında, "teoriden öteye geçmeyen" bilgilerle dolu seminerler verdirildi.

Sonraları işler daha fazla çıkmaya girince KALDER ve TSE gibi kurumlardan alınan desteklerle tabana yayılmaya çalışıldıysa da, okullarda bir bıkkınlık yarattığı ve tamamen "kırtasiyecilik" olarak algılandığı için etkisi yok denecek kadar az oldu.

İllerde görev yapan TKY formatörlerinin düzenli eğitim almaları ve görev yaptıkları illere giderek bu konuda seminerler düzenlemeleri de TKY uygulamalarının kağıt üzerinde kalmasını engelleyemedi. Karanlık bir odada el yordamıyla bulunan yön gibi, okulların birbirinden kopyalayarak yaptıkları "özdeğerlendirme kitapçıkları" da amacına ulaşmadı.

Son olarak "TKY Ödül sistemi" uygulamaya konarak toparlanma çalışmalarına girildiysen de, okullar sistematik çalışmalar planlayıp yapmak yerine, yapılmış ve bitmiş olan işleri raporlaştırarak ödüle başvurmaya başladılar.

Yani, TKY bir kurumda sistem kurmayı ve böylece sürekli devam eden kaliteyi sağlamayı amaç edi-

nirken, ödül için başvuran okullar "elde ettikleri ürüne" ödül almaya çalıştılar. Hiçbir kalite sistemi direkt ürünün kendisine belge veya ödül vermekle ilgilenmez. Kalite sistemlerinin amacı "süreçleri kontrol altında tutup hizmet ve ürün kalitesinin sürekliliğini sağlayan sistemler kurmaktır."

Eğer ürüne belge veriliyor olsa idi hem BMW hem de Murat 131 aynı belgeyi nasıl alabilirdi?

Kalite sistemlerinde önemli olan, bir sürecin kişilere bağlı olmadan sürekli aynı performansta çalışmasını sağlamaktır.

Okullarda TKY Niçin Uygulanamaz?

Öncelikle belirtelim ki, TKY çok kapsamlı bir yönetim sistemidir ve diğer kalite yönetim sistemlerinin birçoğunu kapsar. Bundan dolayı çok profesyonellik ve aynı derecede emek isteyen bir sistemdir.

İnsanların beyin ve beden gücünün harekete geçirilerek azami derecede verim elde etmek en büyük amacıdır.

Hemen her kurum ve kuruluşta uygulanabilecek olan ve mükemmel sonuçlar veren TKY sistemi, MEB okullarında birçok sıkıntı ile karşılaşmıştır ve karşılaşmaya devam edecektir.

Özel okullarda rahatça uygulanabilecek ve yüksek verim elde edilebilecek bir sistem olan TKY

* Toplam Kalite Yönetimi Uzmanı, Makine Teknolojisi Öğretmeni Körfez ATL ve EML / Kocaeli

sistemine, MEB okullarının işleyiş yapısı bugünkü haliyle uygun değildir.

Biraz sonra bu sistemin tıkanacağı noktaların aslında TKY sisteminin kendi içindeki sıkıntılardan kaynaklanmasından ziyade devlet kurumlarının işleyiş sisteminden kaynaklandığını da birlikte göreceğiz.

Çünkü sorun TKY sisteminde değildir. Herhangi bir kalite sistemini (ISO, DIN, HACCP, ISO 14000,...) uygulayan kuruluşlar, sistemin uygulanmaya başlamasından 9-12 ay içerisinde olumlu dönüşümleri hemen hissedebilirler.

MEB’de veya devletin herhangi bir biriminde TKY haricindeki birçok kalite sistemini yerleştirmek fazla zor değildir. Hatta çok etkili sonuçlar verir.

Bu noktada durup MEB’de yapılmaya çalışılan TKY uygulamasının tıkanacağı noktaları somut örneklerle göstermeye çalışalım.

Kalite sistemleri, herhangi bir yazılı sistemi bulunmayan işyerlerinde sistem kurmayı ve herkesin “görevinin” farkında olmasını sağlar. MEB’de zaten çok ince detaylara kadar inmiş yazılı bir sistem var. Fakat yazılı olan bu kurallar uygulanmadığı gibi denetleyiciler de sadece kağıt üzerinde denetleme yaptıkları için etkili olmamaktadır.

MEB’e bağlı okullarda başarı ölçütleri çok muğlâktır ve okullar için birçok kısıtlayıcı durum mevcuttur.

Örneğin; bir ilköğretim okulu için başarının tek bir ölçütü vardır. Toplum tarafından itibar edilen,

hatırı sayılır bir üst kuruma (OKS veya yeni adı SBS ile) öğrenci gönderebilmektir.

Bunun için bir ilköğretim okulu müdürünün yapabileceği fazla bir şey yoktur. Hatta yapamayacakları yapabileceklerinden kıyaslanamayacak kadar fazladır.

A ilköğretim okulunun düşünelim.

Bu okulun başarılı bir okul sayılabilmesi için en önemli ölçüt, Fen liselerine, Anadolu Öğretmen liselerine, Anadolu liselerine... göndereceği öğrenci sayısıdır. Ne kadar fazla öğrencisini bu okullara gönderebiliyorsa o kadar başarılı sayılacaktır.

Peki bu A ilköğretim okulu müdürünün başarılı olabilmesi için elinde ne gibi bir serbesti vardır.

Okulunda çalışacağı personelin ne kadarını kendisi seçebilme özgürlüğüne sahiptir?

Okul müdürü kendi yardımcısını seçebiliyor mu?

Çalışmasını beğendiği bir kişiyi yardımcı olarak seçemeyeceği gibi, öğretmeni, öğrenciyi, hizmetliyi, memuru seçme şansına da sahip değildir.

Yani bir okul müdürü okulu başarıyla yapacak (gösterecek) hiçbir öğeyi seçme şansına sahip değildir.

Örneğin; kendi öğrenci alım sınırları dışındaki başarılı öğrencileri seçme şansına sahip değildir. B okulundaki “çalışmasını beğendiği” bir öğretmeni kendi okuluna getirme olanağı hemen hemen sıfırdır (okulunda boşluk olması, istediği öğretmenin de okulu istemesi ve aynı okulu isteyen diğer

öğretmenlerden daha yüksek kıdemi olması şartlarının gerçekleşmesi gerekir.)

Veya çalışmasını beğenmediği bir personeli okulundan uzaklaştırma şansı yoktur. Tek uzaklaştırma yolu soruşturma açtırmaktır.

Herhangi bir nedenle soruşturma ile okuldan uzaklaştırılan personel ise başka bir okula gönderilmektedir. Soruşturma ile uzaklaştırılan personel bu sefer de gittiği okulun başarısını etkilemektedir.

Soruşturma ile bulunduğu yerden uzaklaştırılan ve başka bir okula giden personeli gittiği okulun müdürünün reddetme veya işe başlatmama şansı yoktur veya aylarca uğraştıktan ve bir sürü emek ve zaman kaybından sonra bunu başarabilmektedir. Bu, personelin bir sonraki okula sürülmesi şeklinde devam edip gitmektedir.

Müdürün, bulunduğu okulun başarısını artırmak için okulun çevresini genişletmek veya başka bir muhitte daha rahat bir mekâna taşınarak burada eğitim-öğretime devam etmek gibi bir şansı yoktur.

Çeşitli şekillerde okulda huzursuzluk çıkararak ve bu nedenle okulun başarısızlığına yol açan öğrencileri okulundan gönderme lüksü de yoktur.

Hâlbuki özel okullarda böyle bir sıkıntı olmamaktadır.

Para vererek gittiği özel bir okuldan disiplinsizlik yüzünden atılabilmektedir bir öğrenci.

MEB okulları kâr amaçlı okullar olmadıklarından, eğitim-öğretim için çok gerekli olduğu düşünülen donanımı almak için gerekli maddi imkânı da bulunmamaktadır.

Ancak, idarenin şahsi gayretleri sonucu vatandaşlardan yasak olmasına rağmen yardım adı altında ne kadar para toplayabilirse o kadarını alabilir.

Basın yoluyla, sürekli olarak para istemenin kanunen yasak olduğunu duyan, bu yüzden elini cebine atmak istemeyen vatandaşlardan suç işlediğini bile bile istenen paralarla ne kadar malzeme alınabilirse o kadarını alabilmektedir okullar.

Özetlersek:

Kendi yardımcısını seçemeyen,
Öğretmenini seçemeyen,
Memurunu seçemeyen,
Hizmetlisini seçemeyen,
Öğrencisini seçemeyen,
Bütçesini oluşturamayan,
Donanımını seçemeyen,
Ders araçlarını seçemeyen,

Başarısız gördüğü öğrenci ve personeli gönderemeyen bir okul, kalite çalışması yaparak nasıl başarılı olabilir?

Bu saydığımız kısıtlayıcı sebepleri daha da çoğaltabiliriz.

Fakat örnekleme açısından yerli olacağı için burada bırakalım.

Özel bir okulu düşünelim.

Buradaki idare yukarıda sayılan bütün seçenekleri seçme özgürlüğüne sahiptir. Ve bu okulların başarı ya da başarısızlığı tamamı ile kendilerine aittir.

Ya piyasa koşullarının istediği başarı şeklini elde ederler ya da tarihe karışıp giderler.

Bir örnek de düz liselerden alalım.

Düz liselerin başarılarının tek ölçütü üniversiteye gönderdiği öğrenci sayısıdır. Bu öğrenciler ne kadar popüler üniversitelere giderse, lise o kadar başarılı sayılmaktadır.

Peki yukarıda saydığımız seçeneklerden hangisini seçme özgürlüğüne sahiptir bu okullar.

Liselerin ilköğretime göre durumları iki kez vahimdir.

Buralardan mezun olan öğrenciler, eğer tek çıkış yolları olan üniversiteyi kazanamazlarsa hangi meslekle, ne iş yapacaklardır?

Düz Anadolu liseleri de düz liselerle aynı vahim tablonun içindedir. Düz liselere göre iki avantajları var sadece; Öğrenciler, tercih ederek bu okullara gelmektedir ve öğretmenler kısmi olarak seçilmektedir.

Düz Anadolu liselerinden mezun olan öğrenciler üniversiteye giremediklerinde düz lise mezunu öğrencilerden hiçbir farkları kalmamaktadır.

Şimdi sormak lazım.

Bütün bu kısıtlayıcılarla bir okul nasıl TKY sistemini uygulayabilir?

TKY, eldeki imkanlarla en iyisini yapmaktır diyebilirsiniz.

Evet doğru bir ifade.

Fakat sizin elinizde hiçbir şey yokken başarı kriterlerini nasıl sağlayabilirsiniz!

Hayır, Toplam Kalite Yönetimi bu şekilde uygulanamaz.

Bu şekilde ancak "kalitecilik oyunu" oynanabilir.

Fakat kalite bir "oyun" değil, bir "sistemdir."

Okulların TKY adına yapabilecekleri tek şey, en iyimser yaklaşımla TKY problem çözme yöntem ve teknikleriyle okulda iyileştirme çalışmaları yapmaktır.

Okullar yeterli desteği bulabiliyorsa, ISO 14000, ISO 9000, ISO 18001 (OHSAS) gibi daha basit ve etkisi daha net görülebilecek sistemler üzerine çalışmalıdır.

Eğer MEB veya bir başka bakanlık TKY sistemini uygulamak istiyorsa, öncelikle birçok serbestisinin bulunduğu "Bakanlık Merkez Teşkilatı'nda" uygulama çalışmaları yapılmalıdır.

Buradan elde ettiği sonuçlar eşliğinde il ve ilçe müdürlüklerinde sistemi kurmalıdır.

TKY'nin okullarda uygulanabilmesinin tek yolunun Özelleştirme olduğunu söyleyebiliriz.

Fakat bunun da sorunu çözmeyeceğini, daha da içinden çıkılmaz hale getireceğini belirterek örnekleyelim.

Merkezdeki okulları özelleştirdiğimizi düşünelim. Büyük şehirlerde, köylerdeki okullar ne olacak. Hadi onu da çözdük Doğu ve Güneydoğudaki okullar hele de mezralardaki okullar ne olacak bu durumda.

Son zamanlarda Bakanlık'ta bu işi cansiperane, büyük bir gayretle yapan yetkililer olduğunu çok iyi biliyoruz. Fakat bir kısmını yukarıda saydığımız, birçok nedenden dolayı bu işin yürümeyeceğini görebiliriz.

Bu, kişisel gayretlerle alakalı olmaktan ziyade bir sistem sorudur.

Sonuç olarak TKY sistemi okullarda uygulanamaz.

kitap tanıtımı... kitap tanıtımı... kitap tanıtımı... kitap tanıtımı...

Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri

Yazar	Ali BALCI
Yayın Evi	Pegem A Yayıncılık
Sayfa	520

İnsanlar yaşayış tarzları, kültürleri, dilleri, dinleri, ırkları, toplumları gibi politik, hukuk, ekonomik, sınıfsal anlayışları yanında eğitim alanında gösterdikleri özelliklere göre de birbirlerinden ayrılırlar. Her toplumun kendine özgü değerleri vardır. Bu değerlerden en önemlisi hiç şüphesiz eğitim anlayışıdır.

23 ülkenin eğitim sisteminin karşılaştırıldığı kitabın genel amacı; eğitim sistemlerinde bilinmeyenler hakkında bilgi verilmesi, farklılıkların gösterilmesidir. Eğitim sistemimiz açısından farklılıklarımızı, diğer ülkelerle benzerliklerimizi ortaya koyan önemli bir çalışma olarak okur karşısına çıkan bir kitap, diğer ülkelerin eğitim sistemlerinden örnekler ve dersler çıkararak, eğitim sistemimizin eksikliklerini de bir parça irdelemektedir. Aynı zamanda kitabın diğer ülkeler için çevirisinin yapılması, o ülkeler için büyük yararlar sağlayabilir.

Bu kitap; bir eğitimciye, bir öğrenciye, bir eğitim politikacısına veya bir eğitim uygulayıcısına yararlı olabilecek bilgiler içermektedir. Eserde ülkemizin ve diğer ülkelerin eğitim sistemi hakkında verilen bilgiler, okuru daha donanımlı bir hale getirmektedir.

Bu eser, farklı ülkelerin eğitim sistemleri hakkında, karşılaştırmalı olarak bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır. Karşılaştırmada amaç; benzerlik ya da ayrılık-

ları göstermek yanında, bu benzerlik ve farklılıkları açıklamak, okuru bu konuda ikna etmek, bilgilendirmek ve böylece faydalı olmaktır. Dolayısıyla bu esere konu edilen ülkelerin eğitim sistemlerinin karşılaştırılması, anlamlı ve oldukça önemlidir. Ülkelerin eğitim sistemlerinin karşılaştırmalı incelemesinde, 'amaç ve politika', 'yapılanma' ve 'işleme-yönetim ya da süreç' ölçütleri esas alınmıştır. Kitabın, AB uyum sürecinde Türk eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi çalışmalarına da katkı getirmesi beklenmektedir.

Kitapta inceleme konusu olan 23 ülke şunlardır: Türkiye, A.B.D. Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İrlanda, İspanya, İtalya, Japonya, Kanada, Küba, Lüksemburg, Mısır, Özbekistan, Polonya, Rusya, Uganda.

İncitmeyecek kadar uzak, üşümeyecek kadar yakın...

Çok eski zamanların dondurucu bir kışı yaşanırken, bütün hayvanlar acımasız soğuktan çok etkilenmiş ve çok büyük kayıplar vermişler. Ama en çok kayıp veren kirpilermiş. Çünkü onların pek çok hayvan gibi kalın kürkleri olmayıp, kendilerini sıcak tutması mümkün olmayan dikenleri varmış. Bu durumdan çok endişe duyan kirpiler, en az zararla kışı geçirebilmek için meclislerini toplamış ve çözüm aramaya başlamışlar. Tartışa tartışa, nihayet gece olunca tüm kirpilerin bir araya toplanmasına ve birbirlerine çok yakın durarak geceyi geçirmelerine karar vermişler.

Böylece kirpiler birbirlerinin vücut sıcaklığından yararlanacak ve aralarındaki hava akımını önleyerek donmaktan kurtulacaklarmış. İlk geceki deneyimlerinde bunun işe yaradığını görmüşler. Ama daha önce hiç ön göremedikleri bir başka problem çıkmış ortaya. Üşüyen kirpiler birbirlerine fazla yaklaştıklarından kirpiler birbirlerini sivri oklarıyla yaralamışlar. Daha sonraki gece, yaralanma korkusundan dolayı kirpiler, bu defa da birbirlerinden uzak durmuşlar ama bu sefer de donmaktan kendilerini kurtaramamışlar. Ne var ki, her gece, bazen uzaklaşarak bazen de yaklaşarak, deneye yanıla birbirlerinin vücut sıcaklığından yararlanacak kadar yakın, ancak birbirlerini incitmeyecek kadar uzak durmayı öğrenmişler. Bu değerli öğretisi de onların hayatta kalmalarına neden olmuş.

Bardağınızı bırakın...

Profesör elinde içi dolu bir bardak tutarak dersine başladı. Herkesin göreceği bir şekilde tutuyordu ve ardından sordu:

Bu bardağın ağırlığı sizce ne kadardır?

50 ... 100 ... 125 gram diye öğrenciler yanıtladı.

Bardağı tartmadıkça gerçekten ben de bilemem, dedi profesör, ama benim sormak istediğim biraz farklı:

Bu bardağı böyle birkaç dakikalığına tutsaydım ne olurdu?

Hiçbir şey, diye yanıtladı öğrenciler.

Tamam, peki bir saat boyunca tutsaydım ne olurdu? diye sordu profesör bu kez...

Kolunuz ağrımaya başladı efendim, diye öğrencilerden biri yanıtladı

Haklısın, peki şimdi ben 1 gün boyunca tutsam ne olurdu?

Kolunuz iyice ağrır, kas spazmı oluşur, batar vs gibi sorunlar yaşardınız ve hastaneye gitmek zorunda bile kalabilirdiniz!

Çok iyi. Peki, tüm bu sorunlar olurken bardağın ağırlığı hiç değişt mi? diye sordu profesör.

Hayır, diye yanıtladı tüm öğrenciler.

Peki, o zaman kolun ağrımaya ve kas spazmına neden olan nedir? Öğrenciler bulmaca çözermişçesine düşünmeye başladılar.

Acıdan ve ağrıdan kurtulmak için ne yapmam gerekir bu durumda? diye tekrar sordu profesör.

Bardağı bırakın düşün! diye öğrencilerden biri yanıt verdi.

Kesinlikle! Evet kesinlikle ! dedi, profesör ve devam etti.

Hayatın problemleri de böyle bir şeydir. Onları kafanda birkaç dakika tutarsın. Önce bir sorun yokmuş gibi görünür. Uzun bir süre düşünürsen başın ağrımaya başlar. Daha uzun düşünür ve içinde debelenirsen, seni bitirmeye ve hiçbir şey yapamamana neden olurlar. Hayatınızdaki mücadeleleri ve problemleri düşünmek önemlidir, fakat daha da önemlisi onları her günün sonunda, uyumadan önce bardak gibi yere bırakmaktır. Bu şekilde gereksiz gerilime girmez ve her gün taze bir beyinle uyanır ve her konuyla ve yolunuza çıkan her engelle başa çıkabilecek güçte olursunuz!

